

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Martina Dašková

Jezuité v severovýchodních Čechách

Kostelec nad Orlicí a jeho duchovní vrchnost

bakalářská práce

2010

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra historických věd
Akademický rok 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Martina Dašková
Studijní program: B7105 Historické vědy
Studijní obor: Kulturní dějiny

Název tématu: Jezuité v severovýchodních Čechách

Zásady pro vypracování:

Příchod a začátky jezuitů v severovýchodních Čechách.
Počátky rekatolizace, školství, misie.
Jezuitské působení v Hradci Králové, Kostelci nad Orlicí a Dobrušce –
srovnání vybraných působišť Tovaryšstva Ježíšova na Hradecku.
Přínos jezuitů.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Fondy: NA Praha, Jesuitica; Biskupství HK, kolej TJ HK a Jičín; SOA Zámorsk.

ČORNEJOVÁ Ivana. Tovarýštvo Ježíšovo: Jezuité v Čechách. Praha, 1995.

ISBN 80-204-0471-6. SVK HK

GOTTHARD Josef Lašek. Hejtmanství rychnovské, díl I. Okres kostelecký.

Velké Meziříčí, 1884. Knihovna Muzea HK

SCHULZ Václav. Korrespondence Jezuitské provincie české z let 1584 - 1770.

Praha, 1900. Knihovna Muzea HK

MIKULEC Jiří. Pobělohorská rekatolizace v českých zemích. Praha, 1992.

ISBN 80-04-26120-5. SVK HK

MIKAN Jaroslav. Usazení se řádu Tovarýštva Ježíšova v Hradci Králové,

Praha, 1939. SVK HK

BfLEK V. Tomáš. Reformace katolická neboli obnovení náboženství katolického v Království českém po bitvě bělohorské. Praha, 1892. SVK HK

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Vítězslav Prchal

Katedra historických věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2008

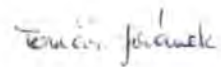
Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2009

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

Prohlášení autora

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 29. 3. 2010

Martina Dašková

Anotace:

Jezuité jsou zde představeni v méně obvyklé roli pozemkové vrchnosti. Jejich působení v Kostelci nad Orlicí začalo úspěšnou rekatolizací. Odkazem Kašpara z Grambu se stali jeho vlastníky. Vdova Magdaléna Grambová vedla s kosteleckými jezuity dlouhodobé spory, které vždy vyhráli. Byli dobrými ekonomy a správci, majetek dokázali nejen dobře spravovat, ale i rozšířit. S měšťany vedli také mnoho sporů. Nakonec panství výhodně prodali.

Klíčová slova: jezuité, Kostelec nad Orlicí, Kašpar Gramb, Krištof Fischer

Synopsis:

The Jesuits are presented in an unusual role in the land lords. Their work in Kostelec nad Orlicí began a successful counter-reformation. Referring Kašpar from Gramb they became its owners. Widow Magdaléna Grambová had with Jesuits of Kostelec long dispute, which they had always won. Jesuits were good economists and managers, their property They could not only well managed but also spread. With the burgers Jesuits have led many disputes too. Finally Jesuits sold domain profitably.

Keywords: Jesuits, Kostelec nad Orlicí, Kašpar Gramb, Krištof Fischer

Děkuji Mgr. Vítězslavu Prchalovi za odborné vedení práce a mnoho cenných rad. Také děkuji mamince a Františkovi, bez jejichž obětavé pomoci bych studium nedokončila. Poděkování patří též doc. Ivaně Čornejové za laskavé poskytnutí informací k životopisu P. Krištofa Fischera, SJ.

Thank Mgr. Vítězslav Prchal for mentoring work and valuable advices. I also thank my mother, without whose selfless assistance I would not finish studies. And I also thank doc. Ivana Čornejová for kind provision advices of biography of Krištof Fischer, SJ.

Obsah

Slovo úvodem	7 – 9
1. Běh dějin a náboženská realita v Kostelci nad Orlicí do příchodu Tovaryšstva Ježíšova	10 – 13
2. Rekatolizace na Hradecku	14 – 20
3. Kašpar Gramb a jeho odkaz	21 – 22
4. Spor jezuitů s Magdalénou Grambovou	23 – 26
5. Příchod Tovaryšstva Ježíšova do Kostelce a neústupnost vdovy Grambové ...	27 – 30
6. Exkurs do života kosteleckých poddaných na konci 16. a v první polovině 17. století	31 – 34
7. P. Kryštof Fischer, nejvýznamnější správce kosteleckých statků	35 – 36
8. Fischerova literární činnost	37 – 39
9. Spory měšťanů s jezuitskou vrchností	40 – 45
10. P. Krištof Fischer: jezuita hospodář	46 – 47
11. Upevňování katolických pozic na Hradecku	48 – 50
12. Kryštof Fischer odchází	51 – 54
Slovo na závěr	55
Resumé	56
Seznam literatury a pramenů	57 – 62
Přílohy	63

Slovo úvodem

V současné době bádání o Tovaryšstvu Ježíšovu prožívá určitou konjunkturu, publikací a nejrůznějších studií o misiích, školství nebo každodennosti se v knihkupectvích a knihovnách nabízí velké množství. Zároveň jsou jezuité po všech stránkách rehabilitováni. V dobách dávno minulých byli líčeni v nejčernějších barvách, nazýváni bigotními tmáři a pokrytci, a vůbec osočováni z nejrůznějších špatností. Většinová společnost na nich nenalezala dobrého nic, kromě katolíků, a to ještě ne všech. Sami jezuité o svém řádu píší pochopitelně velmi shovívavě.

Pro základní pochopení naturelu Tovaryšstva je nutné začít se do souborného díla Ignáce z Loyoly.¹ Přehlednou syntézu o jezuitěch napsala Ivana Čornejová.² Kulturními a duchovními dějinami Tovaryšstva se zabýval René Fülöp-Müller.³ Jezuitské školství podrobně rozebírají Lenka Bobková-Valentová⁴ nebo Ivana Čornejová ve svých studiích.⁵ K bádání o cestách a životech jezuitských misionářů přispěl významně Josef Kolmaš nebo Jiří Kolářek, ale tomuto tématu se věnovali i další badatelé.⁶ O východočeských jezuitěch se dozvíme víc ve studii Diecézního teologického institutu.⁷

Na počátku práce jsem chtěla srovnávat vybraná jezuitská centra v Hradci Králové, Kostelci nad Orlicí a Dobrušce. Zanedlouho jsem přišla na to, že srovnání sice možné je, ale bude nutně zkreslené. Velké jezuitské centrum v Hradci Králové nebo jen dočasné bydliště jezuitů během rekatolizačního procesu v Dobrušce se nedá dost dobře porovnávat s drobnou rezidencí na Rychnovsku. Na každém z míst pobývali jezuité z jiných pohnutek. Hradecká kolej byla založena po úspěšném pokatoličtění města. O hloubce víry hradeckých měšťanů by se jistě dalo s úspěchem polemizovat, ale faktem je, že kolej přímou zásluhu na prvotní rekatolizaci neměla. Navazovala na již dosažené úspěchy a dále pokračovala v úspěšném tažení římské církve. V Dobrušce pobývali jezuité v době

---

1 ALTRICHTER, Michal (red.). *Ignác z Loyoly, Souborné dílo: duchovní cvičení, vlastní životopis, duchovní deník*. Olomouc, 2005. ISBN 80-86715-42-6.

2 ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo: Jezuité v Čechách*. Praha, 1995. ISBN 80-86529-30-4.

3 FÜLÖP-MILLER, René. *Moc a tajemství jezuitů. Kulturní a duchovní dějiny Tovaryšstva Ježíšova*. 3. vydání. Praha, 2003. ISBN 80-86182-98-3.

4 BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, Lenka. *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*. Praha, 2006. ISBN 80-246-1082-5.

5 ČORNEJOVÁ, Ivana. Jezuitské školství za protireformace-země Koruny české a střední Evropa. In *Studia Comeniana et Historica* 36. 2006, str. 10-18. Táž, Jezuitská akademie do roku 1622. In SVATOŠ, M. (ed.). *Dějiny Univerzity Karlovy I., 1347/48-1622*. Praha, 1995, str. 247-268. Táž, Organizace jezuitského školství před rokem 1773. In *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání. Z Českého ráje a Podkrkonoší*. Semily, 2000, str. 9-14.

6 KAŠPAR, Oldřich. *Jezuité z České provincie v Mexiku*. Olomouc, 1999. KOLÁČEK, Jiří. Misionáři české provincie Tovaryšstva Ježíšova ze 17. a 18. století. In KOLÁČEK, Jiří. *200 let jezuitů v Brně*. Velehrad, 2002, str. 58-70. KOLMAŠ, Josef (ed.). *Karel Slaviček, SJ. Listy z Číny a jiná korespondence s evropskými hvězdáři (1716-1735)*. Praha, 1995. KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Ideální město v divočině. Misijní projekty Tovaryšstva Ježíšova a obnovené Jednoty bratrské v koloniální Americe*. Praha, 2007. ŠTINDL, Martin. *Z Meziříčí za oceán. Životní pouť P. Antonína Strčanovského, SJ (1728-1799)*. Brno, 1999.

7 HOJDA, Jan-POLEHLA, Petr (edd.). *Jezuité ve východních Čechách*. Hradec Králové, 2009. ISBN 978-80-87363-00-3.

rekatolizace ve dvacátých letech 17. století. Záměr, se kterým do města přišli, se jim příliš nepodařil. Dobrušští byli zatvrzelí „kacíři“ a konvertovali až po odebrání městských privilegií. Kostelec nad Orlicí sloužil spíše jako nepříliš významná ekonomická základna, v průběhu třicetileté válce dosti otřesená. Po dobu několika desítek let zde pobývalo vždy jen několik málo jezuitů. Cílem práce se tedy stalo ukázat na menším vzorku hospodářské působení jezuitů v severovýchodních Čechách.

Předkládaná práce se tedy zabývá specifickou činností jezuitů v barokním období, hospodářstvím. Jezuité sice byli stavu duchovního, a měli v první řadě zájem o nepozemské záležitosti, ale vlastnili též řádový majetek, o který bylo nutno pečovat. Předpokládala jsem, že jezuité byli v oblasti ekonomiky stejně progresivní jako v jiných oblastech, a že byli dobrými hospodáři a zároveň spravedlivou a zákona dbalou vrchností.

Téma, které jsem si vybrala, je zajímavé a dosud dostatečně nezmapované. Městem Kostelcem nad Orlicí se nezabývá žádná novější odborná literatura, kromě několika chronologických soupisů nadšených rodáků či brožurek městského úřadu. Jednotlivé zmínky se nalézají v literatuře, o které píše níže, ovšem často jsou to stále se opakující známá fakta.

Nezbývalo tedy než se ponořit do studia pramenů, které se nalézají převážně v Národním archivu v Praze nebo i v archivu v Rychnově nad Kněžnou. V Praze jsem nejvydatněji čerpala z fondů Jesuitica⁸ a Stará manipulace.⁹ Rychnovský archiv nabídl fond města Kostelce a kosteleckého děkanství.¹⁰ Významně mi pomohla doc. Ivana Čornejová, poskytla informace z archivu Univerzity Karlovy k osobnosti P. Krištofa Fischera, SJ.¹¹ Mnohé prameny byly vydány v edicích.

Známou pramennou edicí je dílo hradeckého krajského hejtmána Karla Josefa Bienera z Bienenberga, který na konci 17. století sepsal dějiny Hradce Králové.¹² Ve své knize přetiskl prameny z archivů města Hradec Králové, archivu jezuitské koleje v Hradci a archivu biskupské arcidiecéze. Jeho kniha byla jednou z prvních regionálních monografií v Čechách. Bienenberg bohužel použité materiály do zmíněných archivů nevracel, patrně zůstaly v jeho soukromém archivu, jak si stěžoval další badatel jezuita František de Paula Švenda ve své monografii.¹³

V literatuře z 19. a počátku 20. století se obtížně hledá skutečně nezaujatý pohled na působení Tovaryšstva Ježíšova. Díla regionálních historiků, ze kterých jsem také vydatně čerpala, jsou sice emocionálně poněkud zatížena, ale zato faktograficky velmi přesná. Bohužel, Červenka, Rabyška nebo Lašek čerpali často z děl ostatních autorů,

---

8 NA Praha, Jesuitica, kart. 95-97, záležitosti města KnO, spory Magdalény Grambové s SJ, spory města s SJ a další pozůstalost.

9 NA Praha, Stará manipulace, kart. 810, 1123, 2445, Kašpar Gramb, spory Grambových s Pecingary a další.

10 SOkA, Rychnov n/K, AM Kostelec N/O, kart. 2, 3, 11, archiv děkanství Kostelec n/O.

11 AUK Praha, kartotéka členů řádu Tovaryšstva Ježíšova 1556 – 1773, heslo Krištof Fischer.

12 BIENER Z BIENENBERGA, Karel Václav. *Geschichte der Stadt Königgratz*. Přeložil Jan Balcar z Bystrého. Praha, 1780.

13 ŠVENDA, František de Paula. *Třetí měděný obraz království Českého a paměti města Králové Hradce nad Labem*. Díly I.-III. Hradec Králové, 1807 – 1812.

takže jejich práce jsou si místy velmi podobné.¹⁴ To se netýká Františka Jana Zoubka, jehož monografii o Kostelci a další příspěvky k historii Kostelecka a Potštejnska hodnotil velmi pozitivně i F. Palacký a V.V. Tomek.¹⁵ Továryšstvo Ježíšovo v Hradci Králové důkladně zmapoval Jaroslav Mikan.¹⁶

Někteří autoři píší laskavě s pohledem plným pochopení pro náboženskou horlivost a snahu učit lid katolické nauce (příznačně jezuita František de Paula Švenda), jiní dští plameny a síru na všechno, co jen trochu souvisí s Továryštvem Ježíšovým (Tomáš V. Bílek, Ernst Denis, Alighiero Tondi). Obzvláště Bílek je velkým nepřitelem všeho jezuitského. „Zakladatelé řádu jezuitského a jeho první údové nadšení láskou k víře katolické, jejich učením a láskou stalo se katolictví vřelejší, mnoho kacířů vráceno víře. Brzy, už za druhého generála Laineze, začali porušovat své vlastní učení, vykládali si ho libovolně tak, jak se jim hodilo. Písmo svaté je prý nos voskový, kamkoli chceš, můžeš jej ohnouti. Mnohdy pravý opak toho, co písmo obsahovalo, jen když tím moc a panství své upevnili. Toto hnusné sobectví vedené muži nejdůvtipnějšími a nejprohnanějšími, bylo příčinou znemravenění celého řádu.“¹⁷ Ve 20. století v jeho tažení pokračuje Alighieri Tondi.¹⁸

Tento postoj je vlastní také komunistickému období, které jezuitu a katolickou církev obecně, skutečně nezahrnuje superlativy. Z padesátých let 20. století jsem si přečetla několik třídně zaměřených dílek, což bylo sice poměrně vtipné počtení, ale naprosto nepoužitelné. Dobrým historikem byl Jaroslav Šůla, ač zřejmě oddaným komunistou, jeho práce o poddaných východočeského kraje jsou použitelné stále, a já jsem z nich také hojně čerpala. V pozdějších letech se objevují kvalitní historické práce, jen s nepatrnou úlitbou komunistickému režimu, např. studie Elišky Čáňové o rekatolizaci ve východních Čechách. Velmi podnětnými se staly práce Jiřího Mikulce pojednávající o poddanství v barokních Čechách nebo rekatolizaci. K tématu hospodářství a ekonomiky pozemkového velkostatku jsem se dozvěděla mnohé v dílech Josefa Kalouska¹⁹ a Václava Černého.²⁰

---

14 LAŠEK, Gotthard Josef. *Hejtmanství rychnovské, díl I. Okres kostelecký*. Velké Meziříčí, 1884. RABYŠKA Jan. *Památky města Kostelec nad Orlicí*. Rychnov nad Kněžnou, 1889. ČERVENKA, Václav. *Zrcadlo Kostelce Orličného: desatero čtení z dějin Kostelce Orličného*. Kostelec nad Orlicí, 1926.

15 HLADKÝ, Ladislav. František Jan Zoubek. In *Orlické hory a Podorlicko* 3. Rychnov nad Kněžnou, 1970, str. 231-235.

16 MIKAN, Jaroslav. *Kolejní chrám Nanebevzetí P. Marie v Hradci Králové*. Hradec Králové, 1940. Týž, *Usazení se řádu Továryšstva Ježíšova v Hradci Králové*. Praha, 1939.

17 BÍLEK, Tomáš V. *Dějiny řádu Továryšstva Ježíšova a působení jeho vůbec a v zemích království Českého zvláště*. Praha, 1896, str. 22.

18 TONDI, Alighiero. *Jesuité*. 3. vydání. Praha, 1962.

19 KALOUSEK, Josef (red.). *Archiv český, čili, staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. Dodatek k řádům selským a instrukcím hospodářským 1388 – 1779*. Díl. 29. Praha, 1913. Týž, *Archiv český, čili, staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. Řády selské a instrukce hospodářské*. Díly 22 – 25. Praha, 1905 – 1910.

20 ČERNÝ, Václav. *Hospodářské instrukce: přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v 15. – 19. století*. Praha, 1930.

1. Běh dějin a náboženská realita v Kostelci nad Orlicí do příchodu Tovaryšstva Ježíšova

Abychom mohli lépe pochopit situaci, ve které jezuité působili, bylo nutné zmapovat dobu předcházející jejich působení, duchovní rozměr města a jeho obyvatel. První zprávu o Kostelci, tedy o ohrazené kostelní osadě s tímto názvem, podal Petr Žitavský ve Zbraslavské kronice. Píše o Janu z Vartenberka, který „...*když útočil na jednu kostelní tvrz u Hradce, zvanou Kostelec, totiž léta Páně 1316 v předvečer Zjevení Páně, zasažen do tváře střelou z praku hned tam skonal.*“²¹ Vlastníkem potštejnského panství, k němuž Kostelec patřil, byl tehdy Mikuláš z Potštejna, který byl mimo to majitelem dalších městeček náležejících k panství: Litic, Vamberka, Žamberka a Chocně. Panství Kostelec a Potštejn byla spolu spojena téměř půl tisíciletí.²²

V hradeckém kraji byla zřízena církevní správa už v druhé polovině 11. století, s knězem představeným celému regionu. Předchůdce kosteleckého chrámu už tady stál a byl patrně již tehdy zasvěcen sv. Jiří. V listině Mikuláše z Potštejna lazebníku Světlíkovi se o Kostelci mluví již jako o městě. Jeden z podpisů na listině patřil i rychtáři Noslavovi, dědičná rychta byla tedy ve městě už před rokem 1330. Mikuláš zemřel později v troskách Potštejna, a jeho majetek převzal úspěšný dobyvatel hradu, Karel IV., tehdy ještě markrabě moravský. Po Karlově smrti se vlastníkem stal jeho syn Václav IV., do roku 1429 pak držela město královna Žofie.²³

Ve 14. století Podorlicko církevně spadalo pod královéhradeckou arcidiakonii se dvěma děkanáty, dobrušským a kosteleckým. Oba byly velmi výnosnými beneficiemi, hlavně děkanát kostelecký, což dosvědčuje např. působivá výše desátku. Rektor školy při faře u sv. Jiřího dostával od obce stálý plat a stravu od duchovního správce, na niž přispívala obec dvanácti kopami míšeňskými. Fary, které patřily ke kosteleckému děkanátu, stály např. v Rychnově nad Kněžnou, Kunvaldu, Vamberku, Častolovicích i Potštejně, celkem jich bylo třicet šest. Kostelecký chrám měl ve 14. století největší záduší z okolí a byl hlavou děkanátu od Týniště až k Mladkovu.²⁴

Nejvýznamnější předhusitskou osobností byl Petr ze Stupna, působící v Kostelci dvanáct let jako farář. Na sklonku jeho působení se stal vlastníkem Kostelce Jindřich řečený Lacenbok z Chlumu a Košumberka. Jindřich byl přítelem a stoupencem Mistra Jana Husa a provázel ho na cestě do Kostnice. Král Zikmund věnoval panství Půtovi z Častolovic, který se sice zúčastnil sněmu v Praze na protest proti upálení Jana Husa,

21 *Zbraslavská kronika: Chronicon Aulae Regiae*. 2. vydání. Praha, 1976, s. 297.

22 TRÍŠKA Josef. Ze starších kulturních dějin Kostelce nad Orlicí. In TRÍŠKA Josef a kol. *Kostelec nad Orlicí a Kostecko. Z kulturní a literární historie Kostelce nad Orlicí: Sborník prací z Dějin a současnosti*. I. díl. Kostelec nad Orlicí, 1992, str. 47 – 49. ISBN 80-900009-6-7.

23 Týž, str. 50 – 51.

24 NOVÁK, Václav. *Pod ochranou českobratrské borovice: Dějiny obce Slemena v podorlickém kraji*. Slemeno, 1948, str. 124. SEDLÁČEK, August. *Místopisný slovník království českého*. Praha, 1998, str. 439. ISBN 80-7203-099-X.

ale později „dostal rozum“ a přiklonil se na stranu královu.²⁵ Po něm se stal vlastníkem Hynek Krušina z Lichtenburka. Byl jedním z vůdců Orebského bratrstva, ale také on později přestoupil k Zikmundovi.²⁶

V 15. století byly dříve katolické fary v Kostelci a také jinde, např. v Rychnově nebo Solnici obsazeny utrakvistickými faráři. V letech 1454 – 1471 byl pánem na Potštejně a Kostelci Jiří z Poděbrad. Za jeho vlády se k lidu podobojí přidala ještě Jednota bratrská. Jednota byla založena bratrem Řehořem v Kunvaldu na Litickém panství. Už v počátcích její existence ji pronásledovala husitská církev jako sektu. Bratrské učení ovlivnil Petr Chelčický, později se bratři soustředili jen na Písmo svaté. Volbou vlastního duchovenstva se Jednota odtrhla od všech ostatních církví. V celé zemi vzniklo asi čtyři sta sborů Jednoty, přičemž jen na Hradecku bylo postaveno asi sto. V Podorlicku stálo čtrnáct samostatných sborů, jeden také v Kostelci nad Orlicí. Nejdůležitějším střediskem byl Rychnov nad Kněžnou. Další sbory fungovaly v Kunvaldu, Potštejně, Solnici, Vamberku, Sudslavi, Žamberku atd. Katolická víra z této oblasti téměř vymizela.²⁷

Na konci 15. století koupil panství Vilém z Pernštejna, na jehož panstvích se uplatňovala náboženská snášenlivost, kterou vyznávala i jeho rodina. Vilém nechal své poddané při víře, kterou zrovna mají, ať šlo o katolíky, víru bratrskou nebo podobojí. Vladislav II. sice na počátku 16. století vydal svatojakubský mandát, ale na Vilémových panstvích byla Jednota pod jeho záštitou. Podle mandátu měli být bratři vypovězeni, sbory uzavřeny a duchovní převedeni ke katolické nebo utrakvistické církvi. Mandát byl v následujících letech stále znovu obnovován. Již méně tolerantní Vilémův vnuk Jaroslav z Pernštejna nařídil roku 1574, aby se na jeho panství bratři buď obrátili nebo vystěhovali. Asi čtyři sta členů Jednoty z Kostelce nad Orlicí, Potštejna, Rychnova nad Kněžnou, Vamberka a Solnice odešlo ze země. Byl uzavřen sbor nejen v Kostelci, ale i v dalších městech Podorlicka, a připojen k záduší.²⁸

Po Pernštejnech se nakrátko ujal panství rýnský falckrabě Arnošt, horlivý katolík, jenž si ovšem tento majetek příliš dlouho nepodržel. Jednotu také pronásledoval, bratřím zkonfiskoval domy v Kostelci, Rychnově, Novém Městě a Solnici. Roku 1558 se stal majitelem panství Václav Hrzán z Harasova. S ním se v šedesátých letech 16. století měšťané Kostelce soudili pro utiskování a porušování privilegií. Jejich snaha o vykoupení z poddanství byla marná.²⁹ Panství zdědil Adam z téhož rodu, jenž se naopak zasloužil

---

25 ŠANDERA, Martin. *Zikmundovi věrní na českém severovýchodě: opočenská strana v husitské revoluci*. České Budějovice, 2005. ISBN 80-86829-06-5.

26 URBAN, Jan. *Lichtenburkové: Vzestupy a pády jednoho panského rodu*. Praha, 2003. ISBN 80-7106-579-X.

27 SVOBODA, Antonín. *Náš kraj v dějinách národních*. In *Rychnovsko a Kostecko*. Kostelec nad Orlicí, 1924, str. 135-138. O dějinách Jednoty více např. HREJSA, Ferdinand. *Sborové Jednoty bratrské*. Praha, 1935. ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha, 1957. GINDELY, Antonín. *Dekrety Jednoty bratrské*. Praha, 1865.

28 SVOBODA, Antonín. *Náš kraj v dějinách národních*. In *Rychnovsko a Kostecko*. Kostelec nad Orlicí, 1924, str. 164.

29 NA Praha, SM, sign. K 20/1, inv. č. 1599, kart. 1123, spory města Kostelce s harasovskou vrchností, 1566.

o město Kostelec a jeho rozvoj. Adam, řečený Šťastný (Felix), v roce 1585 rozšířil městu a jeho obyvatelům privilegia, což ovlivnilo pozdější vztahy Kosteleckých s vrchností, jak se ukáže v dalších kapitolách.³⁰

V době vlády Maxmiliána II. se náboženská situace trochu uvolnila, také kostelecká vrchnost byla vstřícná. Mohl být postaven a vysvěcen nový sborový kostelík sv. Václava a sv. Michala na Rabštejnku, a uveden kazatel a správce Samuel Beneš Vrchoslavský z Klenova (1585 – 1609). Po jeho smrti se novým správcem stal kněz Martin Votický (1609 – 1623). Bratři zde měli také školu. Po Bílé hoře kostel zabrali jezuité, kteří zde začali svou rekatolizační práci. Byli to P. Adam Kravařský a jeho pomocník P. Gelani Sartori, o jiných členech řádu nejsou zmínky. Kostelík se stal záduším při děkanském kostele sv. Jiří.³¹

Před Bílou horou se téměř polovina obyvatel hlásila k bratrské víře a vztah mezi nimi a utrakvisty, kteří představovali druhou polovinu, byl přátelský. Katolíků zde tehdy skutečně nebylo mnoho. Dlouholetým děkanem u sv. Jiří byl utrakvistický kněz Zikmund Plesnivec Mladečovský (1601 – 1620). V duchovní službě mu pomáhali kněží Eliáš Třelko a Martin Přemysl. Období uvolnění netrvalo dlouho, Rudolfův Majestát znamenal jen krátkou rovnoprávnost vyznání. Po Bílé hoře v Kostelci skončila etapa klidného soužití několika církví.³²

Po smrti Adama Šťastného zdědila panství jeho jediná a nezletilá dcera Anna Kateřina, jejímiž poručníky se stal Adam Hrzán starší z Harasova a několik dalších pánů. Ti se po nějaké době poručenství vzdali pro velkou zadluženost statků. Poručnicí Anny Kateřiny se stala její teta Dorota Karlíková z Harasova, která dokázala dluhy částečně odstranit. Anna Kateřina se provdala za Jana Buriana Kaplíře ze Sulevic, který brzy zemřel. Po jeho smrti si vzala chudého svobodníka Jana Arnošta z Ullersdorfu s jedním drobným zemanským dvorem.³³

Anna Kateřina se dostala do velkých dluhů, které měly snad počátek v nepoctivém hospodaření jejích bývalých poručníků. Chudý Ullersdorf nebyl dobrý správce majetku, ani Anna Kateřina neuměla majetek udržet ani rozmnožit. Také třicetiletá válka napomohla k úpadku, dochoval se soupis škod poddaných potštejnského statku. Vesničtí poddaní doplatili na válku v naturáliích a v hotových penězích. Soupis vyhotovila Anna Kateřina, aby ukázala, že už dále nejsou schopni platit, tím méně ona.³⁴ Nic nepomohlo a její vlastnictví bylo roku 1628 prodáno Kašparu Grambovi za 50 tisíc kop míšeňských, které jen s obtížemi pokryly dluhy.³⁵

---

30 ŠŮLA, Jaroslav. *Severovýchodní Čechy v období feudalismu*. Hradec Králové, 1963, str. 24.

31 MORÁVEK, Václav. *Kostelík sv. Václava na Rabštejnku*. Kostelec nad Orlicí, 1937, str. 6-7.

32 RABYŠKA, Jan. *Památky města Kostelec nad Orlicí*. Rychnov nad Kněžnou, 1889, str. 39.

33 ČERVENKA, Václav. *Zrcadlo Kostelce Orličného: desatero čtení z dějin Kostelce Orličného*. Kostelec nad Orlicí, 1926, str. 14.

34 NA Praha, SM, sign. U 6/1, kart. 2445, fol. 196-197, soupis škod z let 1621 – 1624 sepsaný Annou Kateřinou, 1624.

35 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/1, kart. 95, fol. 1-4, opis kontraktu mezi Grambem a Annou Kateřinou Hrzánovou, 1629. NA Praha, Jesuitica, sign. LXXII/4, fol. 50-53, soupis zaplacených dluhů za sumu, kterou dal za panství Kašpar Gramb, nedatováno.

Kašpar Gramb koupil i další statky, Žalmanovu Lhotku a Vamberk. Lhotku získal v 16. století Mikuláš Pecingar z Bydžína a připojil k Vamberku. Jeho následovník Václav Pecingar byl za účast ve stavovském povstání odsouzen ke konfiskaci jedné třetiny majetku. Majetek měl být prodán a Pecingarovi vyplaceny dvě třetiny peněz z prodeje. Toho se nikdy nedočkal, ačkoli o dlužnou částku vedl s Kašparem a později s Magdalénou spor.³⁶ Kašpar Gramb koupil Vamberk společně s Jedlinou a Slemenem už roku 1625. Spojením několika městeček s potštejsko – kosteleckým panstvím vytvořil souvislou doménu. Ve tvrzi v Žalmanově Lhotce usadil pravděpodobně ještě téhož roku svého bratra Kamila, člena benediktinského řádu.³⁷

Po brzké Kašparově smrti spravovala panství za svého nezletilého syna Magdaléna Grambová. Později připadl Kostelec Tovaryšstvu Ježíšovu, po mnoha tahanicích a sporech s vdovou po Grambovi. Stal se samostatným rezidenčním městem a ekonomickou základnou kraje. Jezuité Kostelec drželi v letech 1638 – 1667, a pak panství prodali hraběti Zárubovi. Více o Kašparu Grambovi, jeho rodině a Tovaryšstvu bude uvedeno v dalších kapitolách.

---

36 NA Praha, SM, sign. G 30/2, kart. 810, spor Kašpara Gramba a Magdalény Grambové s Mikulášem Pecingarem, 1630 – 1634, fol. 15-18 souhrnná zpráva o počátcích a průběhu sporu, 1633. NOVÁK, Václav. *Pod ochranou českobratrské borovice: Dějiny obce Slemena v podorlickém kraji*. Slemeno, 1948, str. 53 – 54.

37 NOVÁK, Václav. *Pod ochranou českobratrské borovice: Dějiny obce Slemena v podorlickém kraji*. Slemeno, 1948, str. 54.

2. Rekatolizace na Hradecku

Dříve, než se budeme podrobně zabývat vytčeným panstvím, považuji za vhodné blíže osvětlit ostré změny náboženské situace v Kostelci v souvislosti s postupující pobělohorskou rekatolizací, a to k lepšímu pochopení dalšího vývoje dané lokality v období správy Tovaryšstva. Rekatolizace zpočátku probíhala mírněji, postupem času se zostřovala. Tak jako jinde byli nejprve vypovězeni kalvíni a čeští nekatoličtí kazatelé a evangelické kostely převzali katoličtí kněží. Posléze bylo zakázáno užívat kalich, a latina se stala znovu bohoslužebným jazykem. Byl zrušen Rudolfův Majestát, a do královských měst dosazeni katoličtí úředníci. Ze země museli odejít němečtí nekatoličtí kněží a jezuité převzali Karlovu univerzitu. Později protireformace začala nabírat na síle. Byl vydán patent o správnosti jediného náboženství, a to katolického, a doplněn řadou nařízení: zrušení husitských svátků, tresty za práci v neděli nebo ve svátek, tvrdé tresty za rouhání, zákaz sňatku a křtů nekatolíků nebo konfiskace nekatolické literatury. Měšťané královských měst, kteří odmítli konvertovat do dvou měsíců, se měli vystěhovat. Další císařský mandát šlechtě nařizoval konverzi během šesti měsíců nebo emigraci. Vydáním Obnoveného zřízení zemského bylo povoleno jedině katolické náboženství, obsahovalo také další správní nařízení a právní úpravy. Byli jmenováni zvláštní komisaři pověřeni řízením reformace v krajích, s povolením nařídit dragonády nebo jiné donucovací prostředky.³⁸ Ve 20. letech se dostala řada statků do držení cizích majitelů, často císařských důstojníků, např. Náchod získal Octavio Piccolomini; Opočno bratři Colloredové; Nové Město Walter Leslie; Vrchlabí Rudolf Morzín; Hořice Jakub Strozzi; Vamberk, Potštejn a Kostelec Kašpar Gramb.³⁹

V Hradeckém kraji se nejprve rozběhla rekatolizace na Častolovicku, jehož vlastníkem byl Ota z Oppersdorfu. Ten si velmi prospíšil s rekatolizací, aby odčinil své chvilkové stavovské zakolísání. Nejprve totiž přistoupil ke stavovské konfederaci, ale zanedlouho se přihlásil k Habsburkům. Panství mu tedy konfiskováno nebylo, zaplatil jen pokutu 1166 zlatých. Díky svému oportunismu se stal císařským radou, členem komorního a dvorského soudu a krajským hejtmanem. Počínal si velmi horlivě v šíření katolické víry na svém panství i v sousedství, což před Bílou horou nečinil, přestože Oppersdorfové byli vždy katolíci. Referoval místodržitelství o poměrech na jiných panstvích. Dokonce si stěžoval místodržitelství, že věznění kacířů ho stojí příliš mnoho peněz. Za příkladnou horlivost ho reformační komise pochválila. Zajímavé je, že když se podruhé ženil, nijak mu nevadila víra jeho nekatolické manželky Magdaleny Raubenhauptové ze Suché.⁴⁰

---

38 Tématem rekatolizace se zabývá celá řada badatelů např.: MIKULEC, Jiří. *31.7.1627 Rekatolizace šlechty v Čechách. Čí je země, toho je i náboženství*. Praha, 2005. ISBN 80-86515-54-0. MIKULEC, Jiří. *Pobělohorská rekatolizace v českých zemích*. Praha, 1992. ISBN 80-04-26120-5. BÍLEK, Tomáš V. *Reformace katolická neboli obnovení náboženství katolického v království Českém po bitvě bělohorské*. Praha, 1892. CATALANO, Alessandro. *Zápas o svědomí: Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598 – 1667) a protireformace v Čechách*. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-942-3.

39 ŠŮLA, Jaroslav. *Severovýchodní Čechy v období feudalismu*. Hradec Králové, 1963, str. 29.

40 ŠŮLA, Jaroslav. *Venkovský lid východního Hradecka v letech 1590 – 1680*. In: *Práce muzea v Hradci Králové XIII*. Hradec Králové, 1971, str. 105, 126, 128.

Na žádost Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka byl roku 1623 z jezuitské jičínské koleje poslán P. Adam Kravařský⁴¹ s pomocníkem P. Václavem Raušerem na misii na panství Košumberk, odkud byl povolán Otou z Oppersdorfu do Častolovic. Páter Adam zde vedl úspěšnou misii, dokonce obrátil na víru pravou i Otovu ženu, která za to byla svým nekatolickým otcem vyděděna. Ota se poté zjištěně hlásil u královské pokladny a žádal náhradou za manželčino vydědění několik vsí. Formální žádost podala jeho žena, ale přesto mu komora nevyhověla.⁴²

Ota, snad z radosti nad manželčinou konverzí, přiměl s pomocí P. Kravařského bratra Fridricha, aby panství Žampach a dům v Hradci odkázal jezuitům. Tím položil základ tamější jezuitské koleje. Na Žampachu byl ustanoven superiorem horlivý páter Kravařský, zároveň první superior hradecké rezidence do roku 1643. Žampach patřil Tovaryšstvu až do zrušení řádu Josefem II.⁴³

P. Kravařský po odchodu z Častolovic působil krátce i v Kostelci. Jelikož se mu nevedlo jednoduše a snadno přimět lid ke konverzi, chodil do vězení, tam se ujímal trestanců, a dokonce některým vymohl svobodu. Ti se mu pak na náměstí vrhali k nohám a radostně konvertovali. To prý na Kostecké zapůsobilo, takže nebyli tak odmítaví ke katolické víře. Oba jezuité se dále pohybovali po celém kraji, kázali a všude za nimi zůstávali konvertité. Tato legenda je velmi oblíbená hlavně ve starší literatuře, obzvláště je-li autorem jezuita.⁴⁴ Ještě toho roku potřebovali získat Solniční přímlovčí list, že se nedopustili rebelie a nikdy se neprotivili císaři. Vyprosili si jej tedy od kosteleckých jezuitů. Kostelec tehdy ještě Tovaryšstvo nevlastnilo, ale působil zde na misii právě P. Adam Kravařský s P. Gelani Sartoriem. Tito jezuité přiměli purkmistra a konšely ke kladné odpovědi a sami list také podepsali.⁴⁵

Postupem let protireformace sílila. V roce 1627 císař jmenoval reformační komisi s celozemskou působností, v jejím čele stál strahovský opat Kašpar z Questenberka. Byly ustanoveny ještě krajské komise, které jmenovaly subkomise pro menší okrsky. Rok probíhaly přípravy, Questenberk vyhotovil prováděcí instrukce k praktickému provedení reformace. V královských městech měli být dalšími pomocníky především rychtář a farář. Dále měly komise přibrat ty, kdo jsou na daném místě k dispozici např. členy městské rady. Jezuité se akce nezúčastnili, měli být osloveni, jen pokud nebude možno zajistit odpovídajícího učitele k farní škole.⁴⁶

---

41 P. Kravařský, slezský šlechtic s přídomkem ze Šlevic, narozen 1585, SJ od 1605, od 1622 do své smrti 1660 v 55 letech prý přivedl ke konverzi 36 tisíc lidí. REJZEK, Antonín. *P. Bohuslav Balbín TJ.: Jeho život a práce*. Praha, 1908, str. 31.

42 ŠŮLA, Jaroslav. Venkovský lid východního Hradecka v letech 1590 – 1680. In: *Práce muzea v Hradci Králové XIII*. Hradec Králové, 1971, str. 126.

43 VÁVRA, Josef. Z rodinné kroniky pánů z Oppersdorfu. In KOVÁŘ, M. (red.). *Sborník historického kroužku*. Sešit 6. Praha, 1897, str. 15.

44 ŠVENDA DE PAULA, František, SJ. *Třetí měděný obraz historie Království Českého a Paměti města Králové Hradce nad Labem*. Díl I. Hradec Králové, 1807, str. 127-128. REYL, František. *Hradecká kolej TJ. r. 1636. Historická črta*. Hradec Králové, 1901, str. 8 – 16.

45 GOTTHARD, Lašek Josef. *Hejtmanství rychnovské, díl I. Okres kostelecký*. Velké Meziříčí, 1884, str. 67-68.

46 ČÁŇOVÁ, Eliška. Počátky rekatolizace na Hradecku. In *Práce muzea v Hradci Králové XII*. Hradec Králové, 1970, str. 65 – 86.

Postup komise v případě panského, rytířského a měšťanského stavu byl následující. Po příjezdu do města začala na radnici po jednom vyslýchat povolané lidi. Někteří konvertovali hned, jiní konverzi přislíbili, další projevíli ochotu dát se učit katolické nauce. Jen málokterí hned ohlásili odchod ze země. Obeslané vrchnosti se měly samy postarat o obrácení poddaných. Povoláním úředníkům nařízeno pod ztrátou služby přijmout novou víru, neodmítl nikdo. Přemlouvání komise bylo mírné s mnohými sliby do budoucna. Často lidé konvertovali kvůli naději na opětovné získání alespoň části z konfiskovaných statků, osvobození z manské povinnosti nebo že alespoň manželkám bude vydáno věno a dětem odkazy pojištěné na konfiskovaných statech. Mnozí se obrátili ze strachu z pokuty nebo z nechuti emigrovat.⁴⁷

Do krajské komise pro Hradecko byli jmenováni hejtmané Ota z Oppersdorfu za panský stav a Jiří Vostrovský ze Skalky za rytířský stav. V subkomisi pro Kosteletko byl častolovický děkan, P. Kamil Gramb a krajský hejtman Ota z Oppersdorfu, který byl tehdy zároveň regentem rychnovského panství. Komise měla pořizovat seznamy katolických měšťanů a donutit nekatolíky hned nebo do určité doby přestoupit. Kdo by odmítl, měl být přinucen, zejména vězením. Nekatolickým majitelům panství mělo být nasazeno vojsko.⁴⁸

Činnost komise vzbudila velké pobouření hlavně v oblasti kolem Dobrušky a Opočna. Povstalci se shromáždili u Kunštátu a do jejich čela se postavil zeman Zdeněk Straka z Nedabylic. Jakub Roštlapil z Kostelce nad Orlicí a špalkař Pavel, bývalý stavovský voják, opatřili z výtěžku sbírky mezi rebelujícími zbraně. Roštlapilův oddíl napadl, dobyl a vypálil Žalmanovu Lhotku a „...*při tom byl Kamil z Grambů, kněz řádu Benediktinů ve dvoře Lhota Žalmanova na panství Kosteletkém, který byl bratrem plukovníka Kašpara z Grambů, pána tohoto panství, ke smrti utlučen.*“⁴⁹ Ve starší literatuře, obzvláště katolické, se často píše, že Kamil byl mírumilovný řeholník, který ani neznal český jazyk. Žil prý si jen sám pro sebe, tiše a zbožně. Vina jeho vrahů se tedy zdála být tím horší. Podle jiné teorie byl Kamil zabit pro velkou ukrutnost k poddaným. Patrně ani nežil příkladným životem celibátníka. Opat Questenberk dokonce musel nezdárného benediktina napomenout, aby žil přiměřeně svému stavu a nikoli jako světský pán. Hrozil Kamilovi, že pokud se nepolepší, bude si stěžovat arcibiskupovi. Kamil neměl příležitost ukázat svou kajícínost, zemřel brzy po opatově pokárání.⁵⁰

Podle jiné teorie byla Žalmanova Lhotka symbolem náboženského a hospodářského útlaku. V jejím okolí se stále držela bratrská tradice, ve Lhotce kdysi Jan ml. z Rychnova usadil členy Jednoty bratrské v 16. století vyhnané z Kunvaldu. Od té doby se traduje přichylnost místních obyvatel k této církvi. Jenže Grambovi tvrdě podporovali rekatolizaci

47 OEHM, Vincenc. *Protokol reformační komise, konané r. 1628 v krajích Bechyňském, Prácheňském a Plzeňském*. Praha, 1897, str. 3 – 5.

48 Kostelec n/O navštíven 30.1.1628. ŠŮLA, Jaroslav. Venkovský lid východního Hradecka v letech 1590 – 1680. In *Práce muzea v Hradci Králové XIII*. Hradec Králové, 1971, str. 130 – 131.

49 BIENER Z BIENENBERGA, Karel Václav. *Geschichte der Stadt Königgratz*. Přeložil Jan Balcar z Bystřého. Praha, 1780, str. 251.

50 ŠŮLA, Jaroslav. Venkovský lid východního Hradecka v letech 1590 – 1680. In *Práce muzea v Hradci Králové XIII*. Hradec Králové, 1971, str. 133.

a ještě ke všemu museli nekatoličtí poddaní ve Lhotce robotovat. Z okolí se tedy sebralo padesát ozbrojenců, v jejichž čele stáli Roštlapil a Krejčí, zabili Kamila a děti Magdalény vyhodili z okna. Děti se zachránily, ale Magdaléna s nimi a se švagrovou Francellinou musela prchnout na Moravu. Ves Lhotka zanikala už před prodejem panství Grambovi. Pecingarové vesnici postupně rušili, poddanskou půdu připojovali ke své půdě, poddané zaměstnávali nebo převáděli jinam. V roce vzpoury zde byli už jen dva poddaní, ves Žalmanova Lhotka tedy po vypálení tvrze zanikla. Gramb zde zřídil dvůr a natrvalo ho připojil ke Kostelci.⁵¹

Opočenský hejtman se pokusil uvěznit ty, jenž zabili Kamila. Byli odvezeni do Prahy a tam ukováni v Černé věži, ale po slibu konverze opět propuštěni. Hejtmanova iniciativa byla jen další roznětkou hněvu selského vojska, výsledkem se stal útok na Opočno a Nové Město nad Metují. Celkem čtyři tisíce ozbrojenců se shromáždilo před Náchodem, dobylo jej, a pak táhlo na Hradec Králové. Povstalecké vojsko se skládalo z uprchlých císařských vojáků, poddaných z Náchoda, Dobrušky, Opočna, Nového Města, Smiřic, Skalky, Vamberka a dalších měst. Amatérská armáda dosáhla poměrně značných úspěchů, také dobyla zámek Skalku.⁵²

Povstalci nezískali mnoho sympatií mezi měšťany, kromě Dobrušky⁵³ a Třebechovic pod Orebem. Katolickým konvertitům psali výhrušné dopisy. Po zjištění, že Kosteletci se rozhodli vrátit ke katolické víře, obeslali je nepřátelským listem. V tomto listu jim vypovídají přátelství, spílají do tuplovaných šelem a jako zrádcům pravé církve slibují vypálení města a vybití jeho obyvatel.⁵⁴ Co jiného potom mohli navrátilci k víře svaté jiného dělat, než ze strachu před vzbouřenci i vrchností vystoupit proti povstání. Kosteletci a častolovičtí katolíci se společně shromáždili a napadli tábor rebelů u Lible. Rebely zahnali a některé při tom zabili nebo zajali. Povstalci pak dále pokračovali směrem na Hradec Králové.⁵⁵

Konec povstání učinili vojáci dona Martina de Huerty a rejtaři Albrechta z Valdštejna. Mnoho venkovanů pobili nebo zajali a velmi tvrdě potrestali. Také v Kostelci se uskutečnilo mnoho poprav, které snad provedli sami Grambovi služebníci. Ačkoli Ota z Oppersdorfu psal o situaci v několika listech místodržiteli i císaři a žádal o vojenský zásah, doporučoval nenásilný postup rekatolizační komise. Zřejmě tušil, proč rebelie vznikla. Válečné útrapy, neúroda a k tomu tvrdý nátlak rekatolizační komise na

---

51 Po třicetileté válce zde už jen dvůr, ten zůstal při kosteleckém panství, a kontribučně spojen s Tutleky a Dubím v jeden katastrální celek. NOVÁK, Václav. Zaniklá ves Lhotka Žalmanova (Tlukačova, Malšovská, též Žabokrky). In PELIKÁN, Josef (red.). *Časopis společnosti přátel starožitností* LXII. Praha, 1954, str. 237 – 238.

52 ŠŮLA, Jaroslav. Venkovský lid východního Hradecka v letech 1590 – 1680. In *Práce muzea v Hradci Králové* XIII. Hradec Králové, 1971, str. 133.

53 Za svou opovázlivost zaplatila Dobruška ztrátou městských práv, byly jí vráceny až po návratu ke katolictví. SOKA Rychnov n/K, AM Dobruška, inv. č. 22, kart. 4, císař Ferdinand II. potvrzuje všechna privilegia za přestup ke katolické víře, 1635.

54 MIKULEC, Jiří. Dopis selských povstalců z východních Čech z r. 1628. *Pobělohorská rekatolizace v českých zemích*. Praha, 1992, str. 26. ISBN 80-04-26120-5.

55 Více k rebelii roku 1628: KOČÍ, Josef. *Boje venkovského lidu v období temna*. Praha, 1953. MICHL, Karel. *Selské bouře na Hradecku 1628 – 1775*. Hradec Králové, 1951. MATOUŠ, Václav. *Selské povstání 1628*. Dobruška, 1998.

obyvatelstvo, všechny tyto nesnáze působily jako roznětka ke vzpouře.⁵⁶ Jednoznačně se k násilné rekatolizaci vyslovil Bohuslav Balbín ve svém Pamětním nápise. „Šťastní a obratní reformátoři! Postupovali stejně jako ten pověstný lékař, jenž nemocnému pustil žilou tak silně, že vykrvácel navždy.“⁵⁷

V Kostelci téměř všichni obyvatelé, až na mladého pekaře Kopeckého, přislíbili návrat ke katolické víře. Císař Ferdinand II. jim za odměnu ještě v roce 1628 potvrdil všechna předchozí privilegia, ale měly se vztahovat jen na katolické obyvatele.⁵⁸ Z katolické většiny Kašpar Gramb vybral nejspolehlivější a pověřil je správou města. Nekatolíků bylo v Kostelci zřejmě také dost. Svědčí o tom dopis zasláný ke konci února roku 1628 konšely a staršími města krajskému hejtmanu Oppersdorfovi. Žádají hejtmana, aby jim vymohl delší termín k přestoupení obce ke katolické víře, což odůvodňují strachem z toho, aby nedopadli jako ve Lhotce.⁵⁹ Je možné, že Kašpar Gramb se svými lidmi sám vykonal trest na vzbouřených poddaných. To mohlo být také jednou z příčin rychlé konverze kosteleckých měšťanů a poddaných.⁶⁰

Jak se dalo předpokládat, v Kostelci bylo dost obyvatel, kteří sice konvertovali, ale z donucení. Seznam konvertovaných radního Jana Kosteckého je rozdělen na dobrovolné konvertity a na ty, co přestoupili z „mušení“. První část seznamu byla zřejmě připravena subkomisí před příjezdem Questenberka. Všichni nakonec přislíbili přestoupit, až na zmíněného pekaře, který skončil ve vězení. Například jméno Jakub Roštlapil, jehož nositel byl zmíněn již výše, je také v tomto sloupci konvertitů z donucení. Tomu se dá poměrně snadno uvěřit. Nebyl sám, přinuceno bylo 369 osob, zatímco dobrovolně změnilo víru 118 lidí, přičemž nejvíce jich bylo po Questenberkově výslechu. Mezi dobrovolnými konvertity byl i urozený pán Jan Jindřich z Bubna (1629 baron z Bubna a Litic, úředník nad městem Kostelcem) a jeho žena Kateřina (rozená Valdštejnová) nebo urozený pán Mikuláš Talacko z Ještětic se ženou. Oba pánové konvertovali už v předcházejících letech.⁶¹

Rekatolizaci na svém panství plně podporoval i císařský důstojník Kašpar Gramb. Pokatoličtění kosteleckého panství můžeme přičíst jemu. Reformátoři zde nenarazili na nijak zvlášť velký odpor, v Kostelci i na jezuitském Žampachu proběhla rekatolizace rychle. Měšťanům zůstaly jejich majetky a výsady a nemuseli se již ničeho obávat. Ti, kteří byli skutečně ve své víře pevní a nevyměnili by ji za časné statky nebo výhody, odešli do Uher.⁶²

---

56 ČERVENKA, Václav. *Zrcadlo Kostelce Orličného: desatero čtení z dějin Kostelce Orličného*. Kostelec nad Orlicí, 1926, str. 34.

57 BALBÍN, Bohuslav. *Pamětní nápis*. Praha, 1988, str. 79.

58 SOKA Rychnov n/K, AM Kostelec n/O, inv. č. 25, kart. 3/27, císař Ferdinand II. potvrzuje Kosteckým privilegia za to, že přestoupili na katolickou víru. 1628.

59 PODLAHA, Antonín. (ed.). *Dopisy reformační komise v Čechách z let 1627 – 1629*. Praha, 1908, str. 229-230.

60 NOVÁK, Václav. *Pod ochranou českobratrské borovice: Dějiny obce Slemena v podorlickém kraji*. Slemeno, 1948, str. 142-143. NOVÁK, Václav. Zaniklá ves Lhotka Žalmanova (Tlukačova, Malšovská, též Žabokrky). In PELIKÁN, Josef (red.). *Časopis společnosti přátel starožitností LXII*. Praha, 1954, str. 239.

61 SOKA Rychnov n/K, AM Kostelec n/O, inv. č. 265, kart. 9, seznam radního Jana Kosteckého, 1628.

62 ČERVENKA, Václav. *Zrcadlo Kostelce Orličného: desatero čtení z dějin Kostelce Orličného*. Kostelec nad Orlicí, 1926, str. 33.

Jistěže bylo katolictví u mnoha z poddaných z Podorlicka, a nejen u nich, přijato jen na oko. Nelze najednou donutit všechen lid ke konverzi, ačkoli rekatolizace byla na mnoha místech snadnější než sami reformátoři očekávali. Víra rozdělovala někdy celé rodiny, často byly ženy odolnější ve víře „otců“ než muži a nepomáhalo prý ani bití ze strany jejich manželů.⁶³ Mnohdy to byla jen obranná strategie konverze „na oko“, kdy se rodina dohodla na tom, že muž jako živitel rodiny formálně konvertuje a ostatní členové rodiny zůstanou při své víře. Děti byly později nositeli tajného nekatolictví v dalších letech.⁶⁴ Za třicetileté války se v Čechách střídala vojska katolická i protestantská, i to mělo vliv na náboženské citění v kraji, přes který armády přecházely. S protestantskými vojáky se vraceli emigranti, kteří ale postupně ztráceli naději na trvalý návrat a zase odcházeli nebo rezignovaně konvertovali. Zprávy o predikantech se objevují po celou dobu třicetileté války, na Hradecku hlavně ve čtyřicátých letech. Jednalo se o města zatvrzele kacířská, ale i ta oficiálně katolická, jako např. Žampach.⁶⁵

Pokud bych měla předchozí události shrnout, je jasné, že u Kostelce měla rekatolizace jednoznačně rychlý a bezproblémový průběh. V porovnání s jinými městy Podorlicka je tento rozdíl markantní, např. Kunvald, Nové Město nad Metují nebo Vamberk zůstávaly „kacířskými“ hluboko do 17. století. Ačkoli v předbělohorské době v Kostelci nebyl téměř žádný katolík, již brzy po roce 1620 se začínají objevovat první konvertité. Zápisy se objevují nejprve ve farní kronice a poté v seznamu konverzí radního Jana Kosteleckého. Možná to souvisí s návštěvou a misí P. Adama Kravařského, to nevíme. Jisté je, že jednotlivé konverze pokračují až do roku 1628, kdy změna víry oficiálně potkala celý Kostelec. Změna v samotném nazírání náboženství a víry se názorně objeví, pokud pohlédneme na testamentární praxi kosteleckých obyvatel. Před Bílou horou směřovaly zbožné odkazy k oběma záduším, utrakvistickému sv. Jiří i bratrskému sv. Václavu. Po Bílé hoře se objevují již jen zřídka, a jezuité na tom nic nezměnili. Větší oddanost vzbudili až děkani Jan Ferdinand Pavíkovský (1674 – 1678) a Pavel Václav Bernáš (1685 – 1690), vlivem jejich osobností počet odkazů stoupal.⁶⁶

Podobně rychlý průběh rekatolizace celého města se opakuje ještě u některých jiných měst, např. Žampach nebo Častolovice. Jsou to města s katolickou světskou nebo

---

63 ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo: Jezuité v Čechách*. Praha, 1995, str. 104. ISBN 80-204-0471-6. Bohuslav Balbín prý ještě před začátkem rekatolizace na statcích pána Kolowrata a pána z Bubna obrátil přes 600 mužů, ale sotva 40 žen. MIKULEC, Jiří. Z dopisu B. Balbína J. Tannerovi (11.1.1659). *Pobělohorská rekatolizace v českých zemích*. Praha, 1992, str. 36-37. ISBN 80-04-26120-5.

64 K tématu nekatolictví viz též: NEŠPOR, Zdeněk (ed.). *Čeští nekatolíci v 18. století: mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí*. Ústí nad Labem, 2007. ISBN 978-80-86971-27-8. MACEK, Ondřej (ed.). *Po vzoru Berojských: život i víra českých a moravských nekatolíků v předtoleranční a toleranční době*. Praha, 2008.

65 ŠŮLA, Jaroslav. Venkovský lid východního Hradecka v letech 1590 – 1680. In *Práce muzea v Hradci Králové XIII*. Hradec Králové, 1971, str. 136-7. Téma exilu 17. a 18. století bohatě výtěžila ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Z nouze o spasení: česká emigrace v 18. století do pruského Slezska*. Praha, 1992. ISBN 80-7072-948-1. Táž, *Běh života českých emigrantů v Berlíně v 18. století*. Praha, 1999. ISBN 80-7017-253-3. Táž, *Exulantská útočiště v Lužici a Sasku*. Praha, 2004. ISBN 80-7017-008-5. Táž, *Stručně o pobělohorských exulantech*. Praha, 2005. ISBN 80-7017-022-0.

66 SOKA, Rychnov n/K, AM Kostelec n/O, Kniha testamentů, předmluva.

řádovou vrchností. Stoprocentnost zdejší katolické víry byla zřejmě způsobena snahou obyvatel vyhnout se střetu s vrchností, protože ten by mohl mít fatální důsledky pro ně a jejich rodiny. Naproti tomu výrazně evangelická města jako Solnice, Vamberk či Potštejn měla také katolickou vrchnost. Část Solnice vlastnil od roku 1647 řád karmelitánů, přesto se mu nepodařilo přesvědčit poddané o změně víry.⁶⁷ Vamberk a Potštejn vlastnil katolík Kašpar Gramb, po něm jeho vdova, a poté dcera a její manžel, kteří jistě nebyli nekatolíci. A přesto jsou tato dvě městečka většinově evangelická ještě v 50. letech 17. století. Vlastníkům těchto měst patrně záleželo víc na ekonomické prosperitě než na náboženském přesvědčení poddaných.⁶⁸

---

67 LAŠEK, Gotthard Josef. *Solnice: město a bývalé panství*. Jaroměř, 1886, str. 57.

68 MATUŠÍKOVÁ, L. a kol. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Hradecko-Bydžovsko*. Praha, 2000, str. 480-503. ISBN 80-85475-63-4.

3. Kašpar Gramb a jeho odkaz

Vlám z Lutychu, Kašpar, svobodný pán z Grambů, byl plukovníkem 15. pěšího lichtenštejnského regimentu a nějaký čas také gubernátorem města Tábora. Ve 20. letech 17. století povýšil do svobodného říšského stavu, a získal inkolát v Čechách. Zakoupil zde několik statků, Vamberk, k němuž patřily vsi Jedlina a Slemeno s tvrzí, pozdější dvůr Žalmanova Lhotka. Další majetek, který Gramb levně získal, bylo potštejnsko-kostelecké panství. Své nové vlastnictví dal co nejdříve vložit do desek zemských.⁶⁹

Albrecht z Valdštejna Gramba ustanovil velitelem města Vismaru ve vévodství meklenburském, v této funkci ho posléze potvrdil i generál Tilly. Po prohrané bitvě u Lipska byl Gramb ve Vismaru obklíčen Švédy, zajat a odvezen do Greifswaldu v Pomoranech, kde pobýval do roku 1633. Zde, v obavě o život, sepsal poslední vůli. Byl propuštěn s podlomeným zdravím a ještě téhož roku na svém panství zemřel. Pohřben byl v kostele sv. Jiří v Kostelci, ale jeho tělo bylo později vyzvednuto a převezeno do Hradce Králové, do nově postaveného kostela Nanebevzetí Panny Marie, jehož se stal fundátorem.⁷⁰

V Grambově závěti stálo, že v Kostelci by měl být postaven kostel, který pojme nejméně tisíc věřících a v jeho kryptě zřízena hrobka, kde měl být pochován. Pro okamžitý začátek stavby vyčlenil peníze a klenoty uložené v zapečetěné truhle v Kostelci, od které měla klíče jen jeho manželka Magdaléna. Úrok z jistiny pět tisíc kop míšeňských ustanovil k obživě faráře. Dále měl být postaven špitál pro chudé a financován z menšího statku v Kostelci, jde zřejmě o Žloutkovský dvůr či Dvoreček. Univerzálním dědicem se stal jeho syn Kamil Norbert Vollraffa. Dcery Františka a Eleonora měly dostat vyplaceno deset tisíc kop v den sňatku nebo v den vstupu do kláštera. Sestře Francellině odkázal ves Slemeno a dvůr Jedlinu. Kdyby syn umřel dříve než dospěje nebo bez potomků, měl být majetek rozdělen tak, aby Františka dostala Potštejn a Eleonora Vamberk. Kostelec by připadl klementinské jezuitské koleji v Praze. Pokud některá z dcer zemře dříve, než se vdá nebo vstoupí do kláštera, případně majetek opět pražským jezuitům. Pokud by syn přestoupil k jiné víře než katolické, měl všechn jeho majetek propadnout také jezuitům. Poručníkem dětí jmenuje Otu, svobodného pána z Oppersdorfu a na Častolovicích a poručníkem závěti Oppersdorfa a Reinierse, svobodného pána z Bleybenu. Z testamentu vyplývá, že své ženě Magdaléně neodkázal nic.⁷¹

To, že byla ze závěti vypuštěna, bylo zřejmě podstatné pro Magdaléninu snahu

69 NA Praha, SM, sign. G 30/1-4, kart. 810, inkolát 1624, koupě statků: Vamberk 1625, Potštejn s Kostelcem 1628. KRÁL, Josef F. *Paměti města Vamberka nad Zdobnicí*. Vamberk nad Zdobnicí, 1927, str. 46.

70 HÁŠ, Jiří. *Šlechtické rody na Rychnovsku: Stručné dějiny rodů s popisy jejich znaků a s genealogickými tabulkami*. Praha, 2001, str. 29 – 30. ISBN 80-85228-68-8. MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé Hory do současnosti*. Díl I. A – M. Praha, 2008, str. 292 – 293. ISBN 978-80.257-0027-3.

71 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/1, kart 95, fol. 10-14, opis testamentu Kašpara Gramba, 1633. Testament přetiskuje v plném znění BIENER Z BIENENBERGA, Karel Václav. *Geschichte der Stadt Königgratz*. Přeložil Jan Balcar z Bystrého. Praha, 1780, str. 264-269. Z testamentu cituje většina regionálních autorů, např. LAŠEK, Gotthard Josef. *Hejtmanství rychnovské, díl I. Okres kostelecký*. Velké Meziříčí, 1884, str. 41.

nepřipustit její plnění. Boj o změnu testamentu se táhl několik dalších let. Stejně tak úsilí o majetek po smrti dvou dětí, Kamila a Eleonory. Magdaléna byla stejně schopná jako neústupná, nakonec se stala poměrně bohatou ženou, navzdory odkazu svého zesnulého manžela. Už jako zámožná žena se v roce 1640 znovu provdala za Otu Jindřicha Štose z Kounic, hejtmana hradeckého kraje, a měla další dceru.⁷²

Kašpar Gramb nebyl jediný v kraji, kdo odevzdal své statky jezuitům nebo je trvale podporoval většími či menšími dary. Již výše zmínění bratři Oppersdorfové byli k Tovaryšstvu velmi štedří. O několik desítek let později Marie Maximiliana, hraběnka Hýzřlová odkázala celé panství Košumberk hradeckým jezuitům a již dříve hmotně podporovala zde zřízenou rezidenci na Chlumku u P. Marie Pomocné.⁷³ Také Rudolf Ferdinand z Vinoře odkázal řádu statky Popovice, Rosnice a Přím.⁷⁴

---

72 SVOBODA, Antonín. *Náš kraj v dějinách národních*. In *Rychnovsko a Kostecko*. Kostelec nad Orlicí, 1924, str. 164.

73 JANÍČEK, Václav. *Poslední Slavatovna Košumberská 1633 – 1690. Zakladatelka poutnického chrámu Panny Marie na Chlumku v Luži*. Praha, 1940.

74 BÍLEK, Tomáš V. *Statky a jmění kollejí jezuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa II. zrušených*. Praha, 1893, str. 77-82.

4. Spor jezuitů s Magdalénou Grambovou

Magdaléna Grambová se tedy rozhodla nepřipustit naplnění poslední vůle svého manžela. Hodlala využít, a také využila, jakékoli příležitosti k jejímu napadení. Podle Obnoveného zřízení zemského nebyl již nutný k závěti tzv. královský mocný list, Gramb tedy mohl učinit poslední pořízení bez povolení svého vladaře. Obnovené zřízení také rušilo nedílnost statků, takže dědictví mohlo být rozděleno na několik částí. Po otci měli dědit synové, pakliže se žádní nenarodili, majetek získaly dcery, a to bez rozdílu stavu. Věno i jiný majetek po matce dědily děti, což dříve spadalo pod královskou odúmrť. Jestliže neexistovaly svatební smlouvy, manžel po manželovi měl zdědit čtvrtý díl.⁷⁵

Na právním základě Obnoveného zřízení zemského tedy mohla Magdaléna Grambová, rozená Reichlinová z Meldeka, začít usilovat o nové rozdělení majetku, který rozhodně nebyl zanedbatelný. Manžel jí usnadnil práci, protože jeho závěť měla několik formálních nedostatků, kterých bezezbytku využila. Její prvním činem byla žádost k císaři Ferdinandu II. o nezanesení závěti do desek zemských, kterou císař zamítl a reskriptem nařídil publikaci a vklad do desek zemských.⁷⁶

Magdaléna se nevzdala a její pevná vůle jí přinesla úspěch, z majetku nakonec dostala čtvrtinu, přes třicet tisíc kop míšeňských. Na základě císařského dekretu byl Grambův majetek ohledán, odhadnut komisí a rozdělen spravedlivěji na čtyři díly.⁷⁷ Potštejnské panství bylo rozděleno na potštejnský a kostelecký díl, dalšími dvěma částmi bylo město Vamberk a statek Žalmanova Lhotka. Podle konečného zúčtování byla celková hodnota panství 137 743 kop míšeňských, kostelecký díl 34 376 kop, Žalmanova Lhotka 34 466 kop, Vamberk 34 437 kop, potštejnský díl 34 464 kop.⁷⁸ Potštejnský díl podle odkazu Kašpara Gramba získala jeho dcera Františka (Potštejn-město, Brná, Záměl, Sopotnice, Proruby, Suchá Rybná, část Polomu, pivovar, dvůr pod hradem, tři mlýny, lom a rybníky). Kostecký díl náležel synkovi Gramba Kamilovi (Kostelec-město, Krchleby, Chleny, Svídnice, Plechovice, Lhota nad Kostelcem, Kozodry, Koryta, Černá, Horky, Tutleky, Čerény, Dubí, Velký dvůr v Kostelci, dvůr a ovčín Forberk ve Lhotě pod Kostelcem, Žlutkovský dvůr, pivovar, tři mlýny, rybníky). Magdaléna pro sebe získala Vamberk s okolními pozemky. Ze zbývajících vsí, ovčina a dvora byl vytvořen poslední díl panství, tedy Žalmanova Lhota, který dostala dcera Eleonora. Za nezletilé děti spravovala majetek jejich matka Magdaléna.⁷⁹

75 KALOUSEK, Josef. *O staročeském právě dědickém a královském právě odúmrtním na statcích svobodných v Čechách i v Moravě*. Praha, 1894, str. 57-58. Nověji také: MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. Praha, 1995. ISBN 80-85903-01-6.

76 MIKAN, Jaroslav. *Kolejní chrám Nanebevzetí P. Marie v Hradci Králové*. Hradec Králové, 1940, str. 4.

77 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXII/3, kart. 96, fol. 3-4, zpráva komisařů o ohledání majetku panství, 1636.

78 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXII/13, kart. 96, fol. 10, hodnota panství k roku 1635. NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/1, kart. 95, fol. 15 až 20 – díl kostelecký, fol. 23 až 28 – díl Žalmanova Lhotka, obojí nedatováno. NA Praha, Jesuitica, sign. LXXII/13, kart. 96, fol. 13 až 22, popis potštejnského dílu, nedatováno.

79 BÍLEK, Tomáš V. *Statky a jmění kollejí jezuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa II. zrušených*. Praha, 1893, str. 78. ŠŮLA, Jaroslav. *Venkovský lid východního Hradecka v letech 1590 – 1680*. In *Práce muzea v Hradci Králové XIII*. Hradec Králové, 1971, str. 104.

Komise, která ohledávala dotčený majetek, informovala též o chudobě a neschopnosti poddaných vambereckého, potštejnského a kosteleckého panství platit daně. Berní komisaři a hejtmané kraje hradeckého tedy uvažovali o polehčení či dokonce osvobození od berní, alespoň na nějaký čas. Po převzetí Kostelce jezuiti tyto úvahy zmizely. Panský písař Václav Kocábek našel při kontrole všech účtů mnoho podivných nedostatků v příjmech nebo přímo dokonce zpronevěř ze strany správce panství Jana Krištofa Lhotského. Odchodem nepoctivce příjmy stouply, berně tedy zůstala stejná.⁸⁰

Magdaléna bydlela s dětmi a švagrovou Francellinou Grambovou, provdanou Dusíkovskou v Žalmanově Lhotě. Po vypálení tvrze se přestěhovala do Kostelce, kde pobývala ve staré tvrzi. O panství se staral správce Jan Vlaštovička Krumlovský, který přebýval na hradě Potštejně. Hejtmanem vambereckého, potštejnského a kosteleckého panství byl Jan Bohuslav Protivec z Karlova, a kosteleckým purkrabím Václav Hýra. Magdaléně i dětem se dostalo povýšení do říšského svobodného stavu, získali též inkolát. Bohužel ještě téhož roku zemřel syn Kamil (30.8.1636). Po této smutné události se přestěhovala s dcerami do Vamberka.⁸¹

Magdalénin nový domov, Vamberk, se lišil od Kostelce v jedné věci, neměl potvrzená městská privilegia. Na rozdíl od Kostelce, kterému práva a svobody potvrdil císař, Gramba něco takového ani nenapadlo. Mohl tedy s městem nakládat podle svého uvážení. Radnici a grunty dal pod robotní závazek, zakázal vaření piva a dovoz solí, odňal městu lázně. Vamberští měšťané po Grambově smrti požádali Magdalénu, aby je zbavila roboty, kterou na ně uvalil Kašpar Gramb. Stálo je to sice osm jiter luk, ale dosáhli svého. Tzv. smlouvou svatomatoušskou z roku 1637 jim byla robota odebrána. Místo toho začali platit šosní plat čtyřicet pět kop 2x ročně na sv. Jiří a na sv. Havla. Smlouvou se měšťanům také vrátila lázeň a grunty, které jim Gramb vzal. Magdaléna znovu vysadila dům radní a přepustila měšťanům obchod se solí. Jen právo vařit pivo jim vráceno nebylo.⁸²

Po smrti malého Kamila Gramba jezuité neztráceli čas a na základě platné závěti chtěli už za několik dní panství Kostelec převzít (13. 9. 1636). Jenomže s Magdalénou to nemělo Tovaryšstvo snadné. Nejprve se jí podařilo převod dědictví pozdržet, ale i potom nebyl jezuitům vydán všechen majetek, na který měli podle závěti právo. Jeden z Magdaléniných udávaných důvodů k nerespektování manželovy závěti bylo také to, že na panství stále ještě zůstával zbytek dluhů po předchozí majitelce, hraběnce Ullersdorfové.⁸³

Přestože na základě zvláštních císařských deklarácí jí bylo nejvyšším zemským

---

80 SOKA Rychnov n/K, AM Kostelec n/O, II. Úřední knihy, inv. č. 163, č. kn. 84, fol. 12-15, Manuál: různé záznamy písaře 1636 – 1745.

81 Zasloužila se o zdokonalení zdejšího krajkářství, dlouho pobývala ve Flandrech, zemi s dlouholecitou krajkářskou tradicí. HÁŠ, Jiří. *Šlechtické rody na Rychnovsku: Stručné dějiny rodů s popisy jejich znaků a s genealogickými tabulkami*. Praha, 2001, str. 29 – 30. ISBN 80-85228-68-8. KRÁL, Josef F. *Paměti města Vamberka nad Zdobnicí*. Vamberk nad Zdobnicí, 1927, str. 49.

82 KRÁL, Josef F. *Paměti města Vamberka nad Zdobnicí*. Vamberk nad Zdobnicí, 1927, str. 48, 51-53, 57, 232.

83 NA Praha. Jesuitica, sign. LXXII/4, kart. 96, fol. 16-17, zaznamenání dluhů hraběnky Ullersdorfové na kosteleckém panství, 1638. BÍLEK, Tomáš V. *Statky a jmění kolejí jezuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa II. zrušených*. Praha, 1893, str. 15-16.

soudem přikázáno panství Kostelec se vším příslušenstvím vydat, neučinila tak. Tovaryšstvo tedy bylo nuceno nejprve zaplatit dluhy váznoucí na panství. Zaplatili, ale až při zápisu jejich vlastnického práva do desek zemských. Teprve potom mohli panství převzít.⁸⁴ Získali nejprve město Kostelec s Velkým dvorem, Tutleky a Dubí, zanedlouho i zbývající majetek. Jan Štouber je ještě 22. února 1638 rychtářem paní Grambové, ale 29. listopadu téhož roku se o něm mluví jako o rychtáři páterů jezuitů.⁸⁵

Magdaléna po prohraném boji o majetek jezuitům v Kostelci nenechala nic. Všechno, včetně hospodářských zvířat a koní nebo urbářů a účtů, odvezla. Jezuité se nevzdávali a nabídli smírné řešení, mohla si ponechat celou třetinu odvezeného majetku a zbytek jim měla vrátit. Když i to Magdaléna odmítla, pražská kolej požadovala vrátit všechny movitý majetek zaznamenaný v inventáři panství a také všechny požitky z panství po Kamilově smrti. Truhlice s cennostmi zmíněná v závěti zde obsažena nebyla. Klíč od ní, i truhlu samotnou, měla Magdaléna a ta ji nevydala. Spor sice jezuité vyhráli, ale přesto z majetku nedostali nic.⁸⁶ Zmíněný inventář panství sepsal nedlouho před Kamilovou smrtí komorník desek zemských Jiří Opavský.⁸⁷

K události uvedení Tovaryšstva do Kostelce se váže zajímavý dopis rektora hradecké koleje P. Adama Kravařského, který Kostelec dočasně spravoval do té doby než bude jmenován řádný správce. Nařídil městské radě, aby předvolala a vyslechla osoby, které mluvily hanlivě o jezuitském řádu, a o výsledku ho neprodleně informovala. Provinilec, pan Dusíkovský v rozhovoru s několika dalšími měšťany, prý řekl... *“Budete mít jinou vrchnost, totiž jezuvity, to jsou než šelmy lehkomyšlné, že nedrží víru, jako psi, že v hrdlo selhali, že peněz podle akordu nesložili, a jiné věci tomu podobné....”*⁸⁸ Na to P. Kravařský v listu odpovídá... *“Jsem si tím jist, že posledního dne července peníze k deskám zemským z koleje pražské složeny jsou, item jsem také tím jist, že čtvrtého dne srpna zase některý tisíc složen jest, a tak, milí páni přátelé, ne kolej pražská zklamala anebo jezuviti, než ti, kteří kvótu provozovati měli, aby peníze brali, ještě ji neprovedli.”*⁸⁹ To byla narážka na vzdornou Magdalénu Grambovou, kterou hejtman Ludvík Dusíkovský obhajoval, byla totiž jeho švagrovou. O jezuitech neměl příliš vysoké mínění, sám s nimi měl nedobré zkušenosti. Jeho žena, Francellina Grambová, ze závěti svého bratra Kašpara získala Jedlinu a Slemeno. Obě vesnice jí Tovaryšstvo nechtělo přiznat a žádalo jejich vydání. Francellina spor vyhrála a obě vesnice zůstaly v jejím držení. Později zmíněný majetek prodala Albrechtu Libštejnskému z Kolovrat, který jej připojil k Rychnovu nad Kněžnou.

84 MIKAN, Jaroslav. *Kolejní chrám Nanebevzetí P. Marie v Hradci Králové*. Hradec Králové, 1940, str. 4.

85 ŠŮLA, Jaroslav. Venkovský lid východního Hradecka v letech 1590 – 1680. In *Práce muzea v Hradci Králové XIII*. Hradec Králové, 1971, str. 104.

86 MIKAN, Jaroslav. *Kolejní chrám Nanebevzetí P. Marie v Hradci Králové*. Hradec Králové, 1940, str. 5.

87 NA Praha, sign. LXXII/11a, kart. 97, fol. 1-44, inventář potštejnského panství, 1636.

88 SOKA Rychnov n/K, AM Kostelec n/O, inv. č. 291, kart. 11, korespondence Kosteleckých se SJ, dopis P. Adama Kravařského městské radě v Kostelci, aby vyslechla sousedy Dusíkovského, Ruttera, Průšu, Cihláře a Broučka, 1638.

89 Tamtéž.

Francellina se s dětmi přestěhovala do Kostelce, kde měla své měšťanské hospodářství.⁹⁰

Tovaryšstvo také stále usilovalo o připojení Vamberka k jejich zděděnému majetku, ale marně. Magdaléna navzdory jezuitům vlastnila město do konce svého života v roce 1671. Poté Vamberk převzala dcera Františka, provdaná Zárubová. Jako součást dědictví nadále patřil k doméně Zárubů z Hustířan.⁹¹

---

90 NA Praha, SM, sign. G-30/3, kart. 810, fol. 138, vyznění k majetkovému sporu Franceliny a Tovaryšstva, 1636. PEŠÁK, Václav. *Berní rula 12: Kraj Hradecký*. I. díl. Praha, 1951, str. 244. NOVÁK, Václav. *Pod ochranou českobratrské borovice: Dějiny obce Slemena v podorlickém kraji*. Slemeno, 1948, str. 50.

91 ŠŮLA, Jaroslav. Venkovský lid východního Hradecka v letech 1590 – 1680. In *Práce muzea v Hradci Králové XIII*. Hradec Králové, 1971, str. 102-103.

5. Příchod Tovaryšstva Ježíšova do Kostelce a neústupnost vdovy Grambové

Do Kostelce byl dosazen P. Šimon Tenotis, SJ do funkce superiora. Po úspěšném převzetí Kostelce jezuité zjistili několik nemilých skutečností, např. že nebyly zasety ozimy. Příslušné robotníky zadržovala paní Grambová, pilně pracovali na jejích pozemcích.⁹² Pozemků náležejících ke Dvorečku se také dočasně ujala Magdaléna. Tento statek měl být využit dle závěti Gramba k financování stavby špitálu a pozemky měly sloužit k udržování a výživě špitálu. Tyto drobné nesrovnalosti se sice časem urovnaly, ale jezuité i nadále vedli spory s Magdalénou, nyní už o jiný majetek. V roce 1638 zemřela její dcera Eleonora, majitelka Žalmanovy Lhotky. Teď mělo Tovaryšstvo nárok i na tento statek. Magdaléna se chovala stejně jako v případě Kostelce a Tovaryšstvu odmítla Lhotku předat. Ferdinand III. sice rozhodl ve prospěch jezuitů, ale Magdaléna je přesto do statku nevpustila. Využila formální chyby v královském výnosu, jenž byla ovšem obratem napravena.⁹³ Přesto ani potom Magdaléna nebyla vstřícná. „*Poněvadž dle císařského publikovaného dekretu a vejpovědi díl řečený Lhotka Žalmanova po smrti nezletilé Leonory pana Kašpara Gramba, tak jak od pánův nařízených od 19. Oktobris lethy 1635 comisařů statku grambovského rozdělen jest, se vším v tom dílu specifikovaným příslušenstvím iure substitutiones koleji pražské sv. Klimenta jest přisouzen, i s tím doložením, aby paní poručnice od dne smrti Leonory všechny užítky a nábytky z téhož dílu a statku přijaté, dědičné a vlastní odvést povinna byla. Vaši milost služebně a prosebně žádá kolej pražská, že se tak milostivě nakloniti a nás v skutečně téhož dílu držení uvést dle zřízení zemského, aby paní Štosová jakožto poručnice svého poručenství počet a z přijatých užitekův mi dáti neobmeškala, a nám dáleji v držení překážku nečinila, poručiti ráčíte.*“⁹⁴ Majetek byl rezolucí přisouzen jezuitům. Přesto museli zaplatit další dluhy, které vážly na majetku, bylo to 1250 kop míšeňských Anně de Witte. Částku raději deponovali u desek zemských, přece jen už měli s Magdalénou své zkušenosti, a později ji dostali zpět. Jedinou dědičkou po smrti Kamila a Eleonory zůstala nyní dcera Františka.⁹⁵

V Grambově závěti bylo také ustanovení o postavení nového kostela ve městě Kostelci. Hradecký arciděkan Martin Karas z Rosenfeldu dostal v roce 1638 příkaz od arcibiskupa, aby se v Kostelci poohlédl po vhodném místě. Kardinála Arnošta

92 SOKA Rychnov n/K, AM Kostelec n/O, inv. č. 291, kart. 11, korespondence Kosteleckých se SJ, dopis P. Slaninuse purkmistrovi, 1638.

93 MIKAN, Jaroslav. *Kolejní chrám Nanebevzetí P. Marie v Hradci Králové*. Hradec Králové, 1940, str. 6.

94 NA Praha, SM, sign. G 30/3, kart. 810, dopis P. Slaninuse českým místodržícím, 1640.

95 MIKAN, Jaroslav. *Kolejní chrám Nanebevzetí P. Marie v Hradci Králové*. Hradec Králové, 1940, str. 7.

z Harrachu⁹⁶ o to požádala sama Magdaléna, která chtěla manželovo zbožné přání vyplnit. Arciděkan Karas se v Kostelci setkal s místními jezuitu (P. Šimon Tenotis a jeho pomocník P. Jiří Bohatý), kteří ovšem odmítli určení místa chrámu bez přítomnosti rektora klementinské koleje. Také měli námitky proti paní Grambové, jež zadržovala truhlu s cennostmi, které testátor určil pro financování stavby a vydržování kaplana. Neměli jistotu, že Magdaléna zmíněné prostředky uvolní, až bude čas začít se stavbou. Jak se ukázalo, byla to oprávněná obava. Spory o finance na stavbu kostela pokračovaly až do roku 1646.⁹⁷

Další pře byly tedy vedeny tímto směrem. Ukázalo se, že truhlic bylo několik, a hodnota v nich vyšší než zesnulý choť zapsal. Tuto skutečnost Magdaléna zjistila hned po jejich otevření. Na žádost jezuitů vyhotovila v roce 1644 soupis všech cenností a spočítala jejich hodnotu. Slouží jí ke cti, že při tom opravila Grambovu chybu v závěti. Stálo zde, že říšských tolarů je 40 kusů, ale ve skutečnosti jich bylo 400 kusů. Celkem byla hodnota obsahu truhlic 9283 zlatých rýnských. Jenže Magdaléna zároveň učinila soupis svých vydání, které bylo nutno zaplatit. Vypočetla Grambovy dluhy, které si nadělal v zajetí, pohřebné, různé poplatky např. za zápis titulu do desek zemských, platbu hradeckému zvonáři za tři zvony do kostela, půjčky poddaným na kontribuce, příplatky na vyrovnání menší hodnoty dvou čtvrtin majetku připadlého jezuitům, útrata na útěku před Sasy, platby prokurátorům, splátky na dluhy atd. Na základě svého součtu prokázala, že vlastně utratila o 3772 zlatých rýnských víc, než je v truhlicích.⁹⁸ Rozhodla se Tovaryšstvu nevrátit nic. To se přirozeně otcům jezuitům nelíbilo a spor zůstal nevyřešen do roku 1646, kdy bylo královskou rezolucí rozhodnuto ve prospěch Societatis. Magdaléně se podařilo ještě o rok zdržet publikaci rezoluce, ale pak Ferdinand III. nařídil okamžité provedení svého rozhodnutí.⁹⁹

Jezuité tedy vyhráli spory týkající se odkázaného majetku Kašpara Gramba, ale naděje na jeho celkové vydání byla lichá. Grambova už dospělá dcera Františka jim navrhla

---

96 Hrabě Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598 – 1667) studoval u jezuitů v Jindřichově Hradci a Českém Krumlově i v Římě v Collegiu Germanicu. V roce 1621 se stal papežským komořím, získal kanovnícké prebendy v Olomouci, Pasově, Tridentu a Salzburku, také se stal proboštem ve Freisingu. Pražským arcibiskupem zvolen 1623, současně velmistrem Křižovníků s červenou hvězdou. Založil arcibiskupský seminář a gymnázium, arcidiecézi lépe rozdělil na vikariáty, později přispěl k založení nových biskupství v Litoměřicích a Hradci Králové. Kardinálem jmenován 1626, biskupem tridentským 1665. S jezuitu vedl spor o vedením nad univerzitou, když byla v roce 1654 Karlova univerzita spojena s jezuitskou akademií, získal titul univerzitního kancléře. Věnoval se usilovně rekatolizaci a restituci církevního majetku. Zemřel ve Vídni a je pochován v rodinné kryptě u augustiniánů. CATALANO, Alessandro. *Zápas o svědomí: Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598 – 1667) a protireformace v Čechách*. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-942-3. KRÁSL, František. *Arnošt hrabě Harrach, kardinál sv. církve římské a kníže arcibiskup pražský. Historicko-kritické vypsání náboženských poměrů v Čechách v letech 1623-1677*. Praha, 1886.

97 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXII/8, kart. 97, fol. 31-34, zpráva o důvodech obou stran k rozepři, nedatováno. NA Praha, Jesuitica, sign. LXXII/3, kart. 96, zpráva P. Jiřího Schönberga, vícerektora svato-klimentské koleje o sporu s Magdalénou Grambovou, 1638. MIKAN, Jaroslav. *Kolejní chrám Nanebevzetí P. Marie v Hradci Králové*. Hradec Králové, 1940, str. 6.

98 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXII/11a, kart. 97, fol. 45-48, součet cenností v truhlicích a vyúčtování nákladů, 1644. MIKAN, Jaroslav. *Kolejní chrám Nanebevzetí P. Marie v Hradci Králové*. Hradec Králové, 1940, str. 7.

99 MIKAN, Jaroslav. *Kolejní chrám Nanebevzetí P. Marie v Hradci Králové*. Hradec Králové, 1940, str. 7-8.

smírné vypořádání, ale podle jejího návrhu. Nepočítala s tím, že by s matkou ze zabaveného majetku z Kostelce nebo z truhlic jezuitům cokoli vracely. Chtěly se podílet poměrnou částkou na stavbě kostela, ale to samé mělo učinit i Tovaryšstvo. Nakonec obě strany dospěly k dohodě, že každá strana složí ve prospěch kostela sumu 4 500 rýnských zlatých na stavbu a 2 500 kop míšeňských na plat kaplana. Částka měla být splacena v několika ročních splátkách.¹⁰⁰

Jezuité také oběma ženám přednesli návrh na přenesení kostela do Hradce Králové. Zde měli jezuité jenom kapli sv. Ignáce, která byla nedostačující pro velký počet věřících navštěvujících jezuitské bohoslužby. V Hradci by byl také kostel lépe ochráněn před nepřátelskými vpády. Byla to oprávněná obava, v nedalekém Brandýse nad Orlicí skutečně byl o několik let dříve švédskými vojsky vyloupen a vydrancován kostel a pozůstatky zemřelých vyházeny z krypt a rakví. Také Žampach byl několikrát vyloupen švédskými i císařskými vojsky. Žádost o přenesení kostela do Hradce Králové byla neprodleně odeslána Arnoštovi z Harrachu, pražskému arcibiskupovi. Ten dal své svolení s poukazem na to, aby se kostel začal stavět co nejdříve. V listu dal průchod své nelibosti nad přístupem k věci rodiny Grambových. Pražská kolej také musela přenést své vlastnické právo na kostel na hradeckou kolej, což se odehrálo bez problémů.¹⁰¹

Hned od začátku měla Magdaléna problémy s financemi, nemohla na stavbu přispívat kvůli malému výnosu svých statků, které byly zbídačeny válkou. Mnoho domů bylo vypáleno a stavy poddaných klesly. Magdaléna musela také, jako mnoho jiných, v dřívějších letech platit rekvizice císařské armádě. Na stavbu tedy přispěla nemnoho, poslala devět kop prken a devadesát zlatých. Její insolvence byla dalším zdrojem obtíží s jezuitou, kteří jí nechtěli již nic odpustit.¹⁰²

Později tedy byla ve stejném složení podepsána nová smlouva se stejným smyslem. Jen způsob splátek byl jiný, než jak stálo v předešlé smlouvě. První smlouva totiž nebyla naplněna ze strany rodiny Grambů. Obě strany se tedy dohodly, že jistina pět tisíc kop míšeňských, z jejichž úroků měl být udržován kaplan, bude splacena společně. A dále, obě strany měly zaplatit vždy o svátku svatého Havla tisíc kop míšeňských, dokud nebude pohromadě konečná částka devět tisíc zlatých a již zmíněných pět tisíc kop míšeňských. Rektor hradecké koleje P. František Bergman se zavázal, že poté nebude už nic požadováno ani na Grambových, ani na pražské koleji. Jezuitům patrně došlo, že vymáhat to, co jim podle závěti patří, je marné. Přes ústupky ze strany hradeckých jezuitů nová smlouva znovu nebyla dodržena. V následujícím roce Grambovi zaplatili jen polovinu dlužné částky a pak přestali načas platit vůbec. Přesto dohromady rodina

---

100 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXII/12, kart. 97, fol. 8-9, smlouva mezi Magdalenou, Františkou a P. de Buissonem, 1647. MIKAN, Jaroslav. *Kolejní chrám Nanebevzetí P. Marie v Hradci Králové. Hradec Králové.* 1940, str. 8-9.

101 RABYŠKA Jan. *Památky města Kostelec nad Orlicí.* Rychnov nad Kněžnou, 1889, s. 43.

102 LAŠEK, Gotthard Josef. *Hejtmanství rychnovské, díl I. Okres kostelecký.* Velké Meziříčí, 1884, str. 42-43.

Grambova zaplatila na stavbu přes sedm tisíc zlatých.¹⁰³

Když byl hradecký kostel konečně postaven (1658, ale stavební úpravy pokračovaly ještě několik let), naplnila se zůstavitelova závěť a v podstatě až v tomto okamžiku se jezuité stali plnohodnotnými majiteli Kostelce. V císařském reskriptu z roku 1638 totiž výslovně stálo, že jezuité získají Kostelec s tou podmínkou, že uskuteční Grambovu fundaci. Vicerektor klementinské koleje P. Adam Kreutziger také dal hned zapsat do desek zemských příznání Magdalény i Františky Grambových, že Továryšstvo vyhovělo závěti Kašpara Gramba. Další podmínkou bylo postavení špitálu, a ten již v Kostelci stál od roku 1653. Jezuité byli nyní zcela právoplatnými majiteli města.¹⁰⁴

---

103 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXII/12, kart. 97, fol. 12, smlouva mezi Magdalenou, Františkou a P. Jiřím Molitorisem, 1650. BIENER Z BIENENBERGA, Karel Václav. *Geschichte der Stadt Königgratz*. Přeložil Jan Balcar z Bystrého. Praha, 1780, str. 306-308.

104 MIKAN, Jaroslav. *Kolejní chrám Nanebevzetí P. Marie v Hradci Králové*. Hradec Králové, 1940, str. 16.

6. Exkurs do života kosteleckých poddaných na konci 16. a v první polovině 17. století

Abychom lépe nahlédli do problematiky vztahů mezi vrchností a městem, musíme se podívat i na postavení měšťanů a poddaných v daném období. Kostelec byl vysazen jako městečko svobodné už podle vladislavského zemského zřízení. Na konci 16. století vlastník panství Adam Šťastný Hrzán z Harasova podstatně rozšířil měšťanům jejich privilegia (1585). Hrzán dal Kosteleckým také obzvláštní milost, totiž že nemusí skládat slib člověčenství a poddanosti jemu ani jeho potomkům, ani dalším majitelům panství, pokud ti měšťanům nezaručí jejich práva. „*Jakožto pán dědičný jejich povolují, aby oni žádnému buď z dědicův a budoucích mejch neb také potomních pánův svejch člověčenství a poddanosti slibovati povinni nebyli, leč by jich při těch všech nahoře psaných vejsadách bez proměnění a všelijaké újmy zůstaviti připověděli a jim to tak zouplna jakžby potřeba kázala, stvrдили.*“¹⁰⁵

Město bylo poměrně lidnaté a měšťané zámožní. Jak už bylo zmíněno, Kostelec patřil do potštejské domény. Jsou dochována registra potštejského důchodního panství z roku 1587. Zde je zapsáno, že kostelecké panství mělo celkem dvacet vesnic s 233 osedlými. Ještě těsně před třicetiletou válkou bylo osedlých 197, ale pak panství zpustlo. Zbylo zde pouhých 33 osedlých. Když skončily válečné útrapy, počet osedlých se sice stále mírně zvyšoval, ale předválečného stavu dosáhl až na začátku 18. století.¹⁰⁶

Na začátku 17. století se ještě kosteleckým měšťanům nežílo špatně. Měli své obecní pozemky, výhradní prodej některých produktů, čtyři výroční a tři dobytčí trhy, clo, dva osvobozené pivovary, svobodný šenk piva a vína, dost řemesel a cechů, výnosnou olejnu a svoji obecní samosprávu. Zdrojem příjmů byly především dva pivovary. Výhradní prodej piva náležel měšťanům, taktéž vinný šenk na radnici i v jiných měšťanských domech za mírný poplatek tři groše z vědra vrchnosti. Pálenka se páčila v šestnácti kotlích, a ačkoli bylo její pití oficiálně zakázáno, vrchnost z ní měla přesto příjem sto kop ročně. Sůl mohla opět prodávat jen obec a jako poplatek dodávala vrchnosti tři bečky ročně. Mýto vybírala obec už od poloviny 16. století, tržní poplatky se odváděly ze solí, obilí, nasolených ryb a dobytka. Dále se platilo z váhy, cihelny a chlebných krámů.¹⁰⁷

Co se robotních povinností týče, vrchnost na potštejsko-kosteleckém panství nevyžadovala od svých poddaných veškeré polní práce a jejich rozsah byl přesně stanoven. Panské dvory totiž byly dobře vybaveny potahy i čeledí. Velikost a výnosnost

---

105 Dále šlo o odúmrtí; právo na dva svobodné pivovary; sklad sladu; osvobození od povinnosti jít 2x do roka vrchnosti na hon zajců za poplatek; monopol na nákup a prodej solí ve městě; povolení, aby si město mohlo zřídit radnici, kterou Hrzán osvobodil od robot a platů; volné šenkování piva a vína na radnici a při městských domech; svobodný prodej a disponování městskými grunty. SOkA Rychnov n/K, AM Kostelec n/O, inv. č.19, kart. 2/19, Adam Šťastný rozšiřuje Kosteleckým milosti a práva, 1585.

106 ČERVENKA, Václav. *Zrcadlo Kostelce Orličného: desatero čtení z dějin Kostelce Orličného*. Kostelec nad Orlicí, 1926, str. 8, 41.

107 ČERVENKA, Václav. *Zrcadlo Kostelce Orličného: desatero čtení z dějin Kostelce Orličného*. Kostelec nad Orlicí, 1926, str. 25-27, 30.

dvorů dokládá zachovaný urbář z roku 1587, který platil až do prodeje panství Kašparu Grambovi. Z tohoto urbáře vychází celkem tři dny roboty ročně na osedlého, mimo nepříliš náročnou dřevní a fůrní robotu. Poddaní měli i možnost reluce za peníze. Platili několik desítek grošů či denárů v obvyklý platební den, tedy na sv. Jiří. Později, při dělení majetku potštejnského statku v roce 1635, se robotní povinnosti nezvýšily, došlo jen ke změnám.¹⁰⁸

Právní postavení poddaných bylo po Bílé hoře dáno Obnoveným zřízením zemským. Detailněji je rozebráno ve vrchnostenských rádech, nařízeních a instrukcích, které vydávaly jednotlivé vrchnosti. Těmito řády a instrukcemi se ve svých dílech zabývali např. Josef Kalousek nebo Václav Černý. Obsahovaly nařízení jako např. panský monopol na dodávání piva do krčem, mletí obilí, prodej dobytka, obilí, vlny, dříví; tresty za nekonání roboty; povinnost účasti na panských honech a lovech; pokud měl někdo vlastní les, mohl kácet nebo prodávat jen s pánovým dovolením. Několik takových dokumentů se zachovalo i z Kostelecka.¹⁰⁹

Práci u kosteleckých panských dvorů zajišťovala dvorská čeledí, námezdní dělníci a samozřejmě také robota. K tomuto názoru se přiklání Jaroslav Šůla na základě rozboru torza účtu městské obce z let 1639. Je zde zaznamenáno, že vrchnost platila nejen za speciální, ale i za obvyklé zemědělské práce, výdaje na stravu apod.¹¹⁰ Zdá se, že jezuité by dali raději přednost jinému řešení. Kryštof Fischer si totiž ve své zemědělské příručce posteskl, jak hodně mu bývalo smutno, když musel najímat přesporní dělníky. A jak snadné bývaly žně na panstvích, kde žilo mnoho dědičných poddaných. Cizí zemědělství dělníci totiž vyžadovali příliš hojnou a bohatou stravu. A přestože jim bylo vždy ve všem vyhověno, vděčností neoplývali. Obzvláště mlatci mu prý často „zprudili“ žluč, jelikož jim ještě ke všemu zůstávalo zrno za nehty. Velmi důrazně doporučoval, aby na práci nebyli najímáni zahálčiví lidé z města a zvláště ne ženy zlopověstné a daremné.¹¹¹

Obecně je známo, že nebylo rozdílu mezi charakterem a typy roboty před Bílou horou a po třicetileté válce. Jeden evidentní rozdíl tu ale byl, a to postupné zvyšování robotních povinností, (před Bílou horou čtrnáct dní do roka, po třicetileté válce až tři čtyři dny do týdne). Není možné zjistit přesnou výši roboty pro každé panství, často robotní předpisy chybí nebo jsou nedostatečné. Pro kostelecké panství ovšem robotní předpis existuje. Stanovil průmyslovou robotu v tomto rozsahu: předení, chování housera, lesní robota. Není tu zapsáno nic o robotě dvorské. Podle Jaroslava Šůly tento urbánní předpis

---

108 ŠŮLA, Jaroslav. Venkovský lid východního Hradecka v letech 1590 – 1680. In *Práce muzea v Hradci Králové XIII*. Hradec Králové, 1971, str. 66, 85.

109 KALOUSEK, Josef (red.). *Archiv český, čili, staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. Dodatek k řádům selským a instrukcím hospodářským 1388 – 1779*. Díl. 29. Praha, 1913. Týž, *Archiv český, čili, staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. Řády selské a instrukce hospodářské*. Díly 22 – 25. Praha, 1905 – 1910. ČERNÝ, Václav. *Hospodářské instrukce: přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v 15. – 19. století*. Praha, 1930.

110 ŠŮLA, Jaroslav. Venkovský lid východního Hradecka v letech 1590 – 1680. In *Práce muzea v Hradci Králové XIII*. Hradec Králové, 1971, str. 85, 137, 143, 170-1.

111 ČERNÝ, Václav. *Hospodářské instrukce: přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v 15. – 19. století*. Praha, 1930, str. 113, 121.

nemůže být přesný. Každá vrchnost musela tuto robotu vyžadovat, protože na každém panství dvory byly. Kosteletští poddaní měli reluované slepice, kuřata a vejce, ale pšenici a oves museli dodávat. Výše peněžní reluce byla stálá, na rozdíl od obilí. Údaje o výši hospodářské roboty tedy chybí, ale zachovalo se několik dokladů, které mohou napomoci v rekonstrukci.¹¹² Myslím, že Krištof Fischer aspoň částečně na robotu rezignoval. Bylo lepší orat s vlastními potahy, než si vypomáhat robotou. Sedláci měli špatné nářadí, slabý dobytek a nijak zvlášť se jim na panském pracovat také nechtělo. Z práce s dvorskými potahy a pluhů vyplynul dvojnásobný užitek.¹¹³

Jezuité vydali celý soubor hospodářských nařízení a instrukcí včetně řádu pro poddané. Dochovaly se z něho cechovní artikule kosteleckého cechu mlynářů, pekařů a perníkářů z 1639, které jdou na vrub P. Šimonu Tenotisovi.¹¹⁴ Další dokumenty zřejmě připravoval nebo aspoň redigoval P. Kryštof Fischer. Jsou to: řád pro kosteleckou městskou obec z 1649;¹¹⁵ instrukce pro kosteleckého purkrabího z 1649;¹¹⁶ a dále nedatované instrukce rychtářům a konšelům pro případ prodeje poddanských gruntů;¹¹⁷ artikule městského úřadu;¹¹⁸ povinnosti panského rychtáře v městě Kostelci;¹¹⁹ instrukce pro důchodního písaře;¹²⁰ instrukce lesníkovi;¹²¹ výčet povinností purkrabího.¹²² Poslední listina je zřejmě starší a pravděpodobně pochází z doby Hrzánů z Harasova. Je možné, že byla Tovaryštvem používána ještě nějakou dobu po jejich uvedení do Kostelce.¹²³

Informace o robotě z doby jezuitské se mnoho neliší od již zmiňovaného urbáře z roku 1587. Jeden z dochovaných dokladů, z nichž se dá částečně rekonstruovat výše roboty, je hospodářská instrukce pro kosteleckého purkrabího z doby těsně po skončení třicetileté války. Alespoň závěrečnou redakcí se na ní jistě podílel správce panství jezuita P. Kryštof Fischer. *„Lnu a konopí má dáti spotřebu collejskou a dvorskou naseti, vysušiti, zetřiti a vohachlovati, však aby se vše bez nebezpečnosti ohně dalo, šetřiti; vohachlovaný pak len a konopí má mezi poddaný k spředení na libry podělití a zas od*

112 ŠŮLA, Jaroslav. Venkovský lid východního Hradecka v letech 1590 – 1680. In *Práce muzea v Hradci Králové XIII*. Hradec Králové, 1971, str. 217-218, 221, 227.

113 ČERNÝ, Václav. *Hospodářské instrukce: přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v 15. – 19. století*. Praha, 1930, str. 110.

114 SOKA Rychnov n /K, AM Kostelec n/O, kart. 3, inv. č. 26, privilegia pro cech mlynářský, pekařský a perníkářský, 1639.

115 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/5, kart. 95, fol. 3-4, řád pro městskou obec, 1649.

116 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/5, kart. 95, fol. 11-12, instrukce pro kosteleckého purkrabího, 1649.

117 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/2, kart. 95, fol. 26-27, instrukce rychtářům a konšelům pro případ prodeje poddanských gruntů, nedatováno.

118 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/5, kart. 95, fol. 6-7, artikule městského úřadu, nedatováno.

119 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/5, kart. 95, fol. 9, povinnosti panského rychtáře v Kostelci nad Worlicí, nedatováno.

120 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/5, kart. 95, fol. 13-14, instrukce pro důchodního písaře, nedatováno.

121 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/5, kart. 95, fol. 15, instrukce lesníkovi, nedatováno.

122 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/14, kart. 96, fol. 1-2, výčet povinností purkrabího, nedatováno.

123 ŠŮLA, Jaroslav. *Hospodářské instrukce pro purkrabího kosteleckého panství*. In *Orlické hory a Podorlicko 5*. Rychnov nad Kněžnou, 1973, str. 241.

nich přijímati, jakož i tkadlcům předivo vyvážití a co se plátna zdělá, to v máji ať na slunci bílíti dá.“¹²⁴ Hospodářské instrukce měly zlepšit příjmy z panství. Vrchnost dávala úředníkům v podstatě návod jak si počínat, měli mít jisté a spolehlivé vodítko. Měsíční instrukce obsahovaly rozsah práce na jeden konkrétní měsíc. Hejtman tyto instrukce po týdenních poradách rozesílal, podle nich se řídil postup prací.¹²⁵

Tovaryšstvo potřebovalo poddané k robotě, ale pokud ti museli na panském pracovat více než měli předepsáno, vrchnost jim za práci navíc platila. „A kdyby poddaní k robotě obesláni býti měli, on ať ceduli rukou pana Patera podepsanou vypraví, pilně šetřit, zdalíž časně se k dílu scházejí, a tu při robotířích zůstávati a dohlídati bude, aby ne ledabyle, jakž obyčej mají, než náležitě dílo vykonávali. (...) Těž aby častěji k robotám, než by povinni byli, potahováni nebyli: mají míti vruby a kdyby někdo mimo povinnost buď při žni neb na lukách a chmelnicích čas potřeby dělati museli, aby neb on sám aneb šafář navroubil, kolik dní víceji dělali, aby jim za to placeno býti mohlo. Kdyby pak v tym dni k robotě měli býti obesláni, má se o to s panem Paterem v neděli po obědě neb nešpoře u přítomnosti šafáře umluviti, aby též oni věděli, co kterej tejden se dělati bude a tak se k tomu časně strojiti mohli.“¹²⁶

Jezuité tedy sice poddané robotou nijak nepřetěžovali, ale vyřešili situaci jinak. Nedostatek robotníků nahradili námezdnými dělníky, kterým sice zaplatili, ale kteří tuto práci nemohli odmítnout. „Když jaká díla na panských buďto lukách neb roli nastávají, má z města dělníky obeslati, aby se to dílo časně spravilo, však že se jim jak jiní páni platí, platiti bude, slibovati. Kdo by se pak protivil, takového mocí vrchnosti slušně potrestati a dvojnásobnou neb trojnásobnou práci, a to bez platu, pro pokutu ukládati.“¹²⁷

Změna v rozsahu robot nastala zřejmě až po prodeji panství hraběti Václavu Zárubovi v roce 1667. V dokladech z 80. let je roboty navýšena o předení, chování housera a dřevní roboty, která byla omezena jen panskou potřebou. Dvorská roboty se neuvádí, byla zřejmě jednoznačně stanovena patentem z roku 1680.¹²⁸

---

124 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/5, kart. 95, fol. 11-12, instrukce pro kosteleckého purkrabího, 1649.

125 ČERNÝ, Václav. *Hospodářské instrukce: přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v 15. – 19. století*. Praha, 1930, str. 18.

126 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/5, kart. 95, fol. 11-12, instrukce pro kosteleckého purkrabího, 1649.

127 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/5, kart. 95, fol. 9, povinnosti panského rychtáře v Kostelci nad Worlicí, nedatováno.

128 ŠŮLA, Jaroslav. Venkovský lid východního Hradecka v letech 1590 – 1680. In *Práce muzea v Hradci Králové XIII*. Hradec Králové, 1971, str. 228.

7. P. Kryštof Fischer, nejvýznamnější správce kosteleckých statků

V roce 1642 přichází do Kostelce P. Kryštof Fischer, SJ. Dlouhá léta působil na zdejším panství v různých funkcích. Zde se naučil hospodaření a jednání s poddanými, o čemž napsal ceněné pojednání. Byl jmenován regentem všech panství klementinské koleje, zřejmě na základě dovedností získaných v Kostelci. Jeho přítomnost je zde patrná po celé období jezuitského vlastnictví.

Narodil se 25.7.1611 v České Lípě. Do řádu vstoupil roku 1627 v Jindřichově. Po deseti letech studií v Jindřichově Hradci a Praze se stal profesorem poetiky v Klementinu. Napsal, ještě jako profesor, hru *Justitia et pietate* (Spravedlnost a zbožnost), uváděnou u příležitosti nastoupení Ferdinanda III. na trůn. Následovala dvouletá studia teologie, pro blíže nespecifikovanou churavost nemohl studovat déle, a poté vysvěcení na kněze v roce 1640. Po dvou letech byl jmenován superiorem (vrchní správce) v Kostelci, a získal hodnost *coadjutor spiritualis* (CS = duchovní pomocník). Nejvyšší jezuitskou hodnost profesora nezískal, byla podmíněna studiem teologie a následným složením posledních slibů. Později se Fischer stal v Kostelci ještě prokurátorem (hospodářský správce). Funkce superiora a prokurátora mu vydržela po sedm let. V letech 1653 – 1657 byl administrátorem (dnešním jazykem generální ředitel), pobýval střídavě v Klementinu a v Kostelci. Poté odešel na panství Ústěck, kde ho čekala funkce správce. Kromě toho se stal také regentem (správce, inspektor a administrátor v jednom) všech statků klementinské koleje. Postupně pobýval na různých panstvích ve funkcích ekonoma nebo superiora. K stáru zůstával v Tuchoměřicích jako konzultor (poradce) a zповědník (1677 – 1679). Zemřel v Průhonicích, už emeritus, při morové epidemii v nedožitých sedmdesáti letech (9.9.1680).¹²⁹

Fischer nastoupil po Šimonu Tenotisovi do funkce superiora jako mladý jednatřicetiletý kněz. Spolu s ním zde byl P. Bartho, SJ v roli děkana a P. Agan, SJ vyučující na zdejší farní škole (oba 1642 – 1644). Toho později vystřídal Bohuslav Balbín. Děkanem u sv. Jiří se na dalších devět let stal P. Tobiáš Michael, SJ (1644 – 1655).¹³⁰ Na zdejší faře nebyl totiž nikdo, kdo by zastal místo učitele ve farní škole a funkci děkana, museli zde tedy působit jezuité. Na uprázdněné místo kaplana do Kostelce přišel mladý bakalář Bohuslav Balbín. Také vyučoval na místní farní škole. U jezuitů bylo zvykem, že mladí členové dříve než začnou studovat teologii, vyučují několik let na různých školách, aby se ukázalo, jestli mají učitelské nadání. Balbín se spřátelil s Fischerem a později svého přítele navštěvoval. V této době napsal dnes ztracené pojednání o vzniku, rozvoji a proměnách křesťanství v Čechách. Balbín později učil ještě v dalších městech Podorlicka

---

129 AUK Praha, kartotéka členů řádu Tovaryšstva Ježíšova 1556 – 1773, heslo Křištof Fischer. *Ottův slovník naučný* IX. Praha, 1895, str. 263. ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo: Jezuité v Čechách*. Praha, 1995, str. 189. ISBN 80-86529-30-4.

130 RABYŠKA, Jan. *Památky města Kostelec nad Orlicí*. Rychnov nad Kněžnou, 1889, str. 42.

např. Rychnově nad Kněžnou nebo v Žamberku.¹³¹

Kosteckým děkanem v době příchodu P. Fischera byl Václav František Nebeský, jenž zastával i farářský úřad v Častolovicích, Týništi, Voděradech a Chlenech (1636 – 43). Pro množství povinností nemohl duchovní správu města řádně vykonávat, vypomohlo tedy Továřstvo. Když Švédové vtrhli do Podorlicka, děkan Nebeský před nimi prchl do Olomouce (červen 1639 – březen 1640). Téměř celý rok za něj vykonával funkci děkana P. Ondřej Kraus, SJ. Když se P. Nebeský stal farářem u Matky Boží před Týnem v Praze, na děkanské místo v Kostelci nastoupili již zmínění P. Bartho a P. Michael. Obhospodařování většího množství far nebylo vždy způsobeno jen malým počtem duchovních. Často byla farnost vybavena jen skromným záduším, které nemohlo kněze uživit.¹³²

Pokud tedy nebyl jiný adept na děkanský úřad v Kostelci, spravoval jej často jezuita, který se staral i o filiální kostel ve Chlenech. Kosteletí jezuité měli pod svou správou i filiální kostel v Sudslavi na borovnickém statku.¹³³ Na Kostecku se objevil zajímavý fenomén. Vrchnost nejenže vlastnila panství, ale své poddané si sama vychovávala ve škole a také jim kázala v kostele. Jezuité měli své poddané v podstatě pod celkovou kontrolou. Fischer později ve své monografii hledal možnosti symbiozy poddaných s vrchností, možná se zde odrazil ten nepříliš obvyklý fakt, že majitelé farnosti byli zároveň i jejími duchovními správci.

V Kostelci nikdy nebyl větší počet příslušníků jezuitského řádu než dva či tři, přičemž třetí pobýval většinou jen nárazově, např. pokud bylo třeba rychle obsadit kaplanské či učitelské místo. Panství Kostelec náleželo koleji sv. Klimenta, náleželo jí tedy i patronátní právo. V Kostelci se děti učili ve škole literárnímu umění i hudbě, byli zde kantor a kostelník. Ve Chlenech se děti mohly učit jen číst a psát.¹³⁴

Stejný problém, tedy málo duchovních na příliš velké množství far a kostelů, řešila katolická církev v tomto období v celé zemi. Podle zprávy Arnošta z Harrachu z roku 1641 zbývalo z původního předhusitského počtu 2303 katolických far pouze 1000, z toho polovina opuštěných. Jeden farář obhospodařoval i šest či sedm far, jak je názorně vidět na příkladu děkana Nebeského.¹³⁵

---

131 REJZEK, Antonín. *P. Bohuslav Balbín TJ.: Jeho život a práce*. Praha, 1908, str. 86. Více o BB viz: KUČERA, Jan – RAK, Jiří. *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*. Praha, 1983. KALISTA, Zdeněk. *Bohuslav Balbín*. Praha, 1947.

132 JELÍNEK, František. *Děkanský chrám sv. Jiří v Kostelci nad Orlicí: Obraz historicko-kulturní*. Kostelec nad Orlicí, 1916, str. 12. VOTKA, Jan Křtitel. Venceslaus Franciscus Coelestinus de Blumenberk. *Časopis katolického duchovenstva* 2, 1882, str. 79.

133 ŠŮLA, Jaroslav. Venkovský lid východního Hradecka v letech 1590 – 1680. In *Práce muzea v Hradci Králové XIII*. Hradec Králové, 1971, str. 192-193.

134 RABYŠKA, Jan. *Památky města Kostelec nad Orlicí*. Rychnov nad Kněžnou, 1889, str. 51.

135 MAUR, Eduard. Problémy farní organizace pobělohorských Čech. In *Traditio et Cultus: Miscellanea historica Bohemica*. Praha, 1993, str. 164. ISBN 80-7066-762-1.

8. Fischerova literární činnost

Fischer napsal latinskou příručku „Oculus Domini“ tedy „Oko pánovo“. Měla být původně třídílná, ale stihl jenom dva díly. Oba byly vydány v letech 1679 a 1683 v nakladatelství pražské univerzity v Klementinu pod názvem „Oeconomia suburbana,“ tedy „Spisy hospodářské“.¹³⁶ Z latiny do češtiny je přeložil jiný jezuita Jan Barner. Deset let po Fischerově smrti vyšla jeho kniha také v němčině. Touto monografií se zabýval až krátce před svou smrtí (1677 – 1680), ale zcela jistě do ní zahrnul své vlastní praktické poznatky a zkušenosti. Využíval též znalosti antických učenců, ostatně to bylo v dobové odborné literatuře obvyklé. Fischer čerpal z klasických děl Catona nebo Plinia, ale i z díla tehdejšího současníka Kolera.¹³⁷ Působení v Kostelci jej přivedlo k lepší obeznamenosti v hospodaření nebo dokonce k mistrovství v tomto odvětví. „*Já něco málo o Ousteckých chmelnic děláni tu navrhnu, jakožto o zemi blízké od vlasti mé, kteráž nebyla-li hospodářství mého přes 16 let mistryně (nebo za takovou do desíti let Kosteleckou nad Worlicí s počestností uznávám), aspoň mne k další a lepší známosti v něm vychovala.*“¹³⁸

V prvním svazku, který byl vydán ještě za Fischerova života, rozpracoval teorii správného nakládání s hospodářstvím i různé zemědělské praktiky. Nechybí mravoličná naučení zaměstnancům jednotlivých odvětví, zde příkladně k pivovarnictví. „*Sládek ať ve sladovně a pivovaře dobrý příklad dává, ať nepřipouští zahálku, kartám a kostkám oddaných ožralců, štveráků, jakožto zahálčivá chasa nejvíce se při pivovarech zdržuje, která nadto nic nedělající mnoho zlého působí. Heslem sladovníků buď: Strážliví buďte a bděte.*“¹³⁹

Díl druhý nazval „Oculus oeconomii“ tedy „Oko hospodářovo“ Fischer zde popsal svůj náhled na chování k poddaným, upozorňoval na jednotlivé druhy nespravedlností a předkládal možnosti užitečné symbiózy vrchnosti a poddaných.¹⁴⁰ Dedikován byl tento díl všem hospodářským správcům jezuitských sídel v Čechách, na Moravě i ve Slezsku. Pojednával o správných vlastnostech hospodáře, tedy pána statku. Nechyběly instrukce hejtmanovi, obročnímu, důchodnímu, purkrabímu či sládkovi. Dále zde Fischer přednesl praktické poznatky o správě panství, účtech, mlýnech, dílnách, kovárnách apod. Kapitulu o pronajímání dvorů, výročních soudech, hranicích a meznících či zaopatřování sirotků nestihl již rozvést do zamýšleného rozsahu. Třetí díl příručky měl obsahovat hospodářské

---

136 FISCHER, Křištof. *Knihy Hospodářské skrze dvojctihodného kněze Křištofa Fischera z Tovaryšstva Ježíšova sepsané*. Přeložil Jan Barner. Praha, 1706. Národní knihovna ČR, odd. rukopisů a starých tisků, č. knihopisu K02543-4.

137 KALOUSEK Josef. *Z Knihy Hospodářské Kryštofa Fischera TJ. Archiv Český čili staré písemné památky české i moravské*. Díl XXIII. Praha, 1906, str. 461-479.

138 FISCHER, Křištof. *Knihy Hospodářské skrze dvojctihodného kněze Křištofa Fischera z Tovaryšstva Ježíšova sepsané*. Díl I. Přeložil Jan Barner. Praha, 1706, str. 73. Národní knihovna ČR, odd. rukopisů a starých tisků, č. knihopisu K02543.

139 BARNER, Jan. *O Piwowáru: traktát z knih hospodářských Křištofa Fischera nejprve na světlo vydaný léta 1679*. Brno, 1942, str. 21.

140 MIKULEC Jiří. *Poddanská otázka v barokních Čechách*. Praha, 1993, str. 95. ISBN 80-85268-22-1 ISSN 0862-7088.

zeměměřičství a stavitelství, také mělo být popsáno dobývání kovů apod. Tyto spisy jsou svědectvím o tom, jak o hospodářství a také poměru mezi poddanými a vrchnostmi smýšlel ekonom a praktik Fischer. Na první straně příručky je ostatně Fischerovo heslo: „Do ut des“ tedy „Dávám, abys dal,“ které jednoduše vysvětluje celou jeho vypočítavou, ale úspěšnou ekonomickou filozofii.¹⁴¹

Kryštof Fischer byl schopným a pilným správcem. Chtěl dát prostý návod všem hospodářům, jak si mají počínat, aby statek přinášel užitek. Zároveň aby čeládka, úředníci a poddaní byli spokojeni a bez odporu vykonávali všechny své povinnosti. Ve své příručce má jednu kapitolu věnovanou přímo pánovi gruntu, aby byl poučen v chování k poddaným. Bylo třeba se k nim chovat vstřícně, ale hospodářští úředníci měli zachovávat přísnost, odstup v jednání s podřízenými a střídmost ve vlastním chování. Hejtman měl samozřejmě bedlivě dohlížet na hospodářství, s poddanými se příliš nepřátelit a už vůbec ne s nimi popíjet v hospodě! Mohl by totiž zlehčit svou vážnost. Příliš přátelské jednání by mohlo způsobit, že jím budou pohrdat. Majitel hospodářství by na svém panství neměl stále novými daněmi zatěžovat své lidi, naopak měl by jednat tak, aby lid rád poslouchal a sám chtěl sloužit. „*Přílišná přísnost a velebnost nenávistná jest, milostivost pak silná obrana. Více pomáhá stálá poddaných láska, nežli mnohých drábů mdlivá stráž. (...) Každému co jeho jest dáti, všem dobře činiti, za vykonanou práci žádnému v ustanoveném čase mzdy neodepřít. (...) Mnohým nepřiležitostem ujde Pán gruntu, bude-li míti Hejtmana neoženěného, nebo velmi těžká věc jest, zvláště při hospodářství, dvěma Pánům sloužiti, Pánu totižto, a mnoho rozkazující ženě.*“¹⁴²

Podle Jiřího Mikulce byl Fischer dobrou ovlivněný praktik, ekonom a zároveň osoba duchovní. Jeho kniha byla praktickým návodem na správu statků, jejíž součástí byl soubor metod, které měli používat vrchnostenští úředníci při zacházení s poddanými. V podstatě navrhl takové uspořádání, které by přinášelo vrchnosti zisk, a zároveň by nebylo v rozporu s právem a morálně teologickými zásadami.¹⁴³

Jistě to je pravda, ale část, která se týká nakládání s poddanými, je tendenční. Všechny ty řeči o laskavých hospodářích a poslušných poddaných se nijak nevymykají dobovému myšlení. Tehdy bylo v určitých kruzích módní takhle uvažovat o „mezitřídních“ vztazích. Například už Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka nebo hraběnka Sylvie Černínová upozornili na význam dobrých vrchnostensko-poddanských vztahů. Patrně jim bylo jasné, že pokud nebudou mít hospodářsky schopné a také ochotné sedláky, nebudou prosperovat ani oni. Ekonomické zájmy se staly dobrým motivem pro změnu myšlení

141 KALOUSEK Josef. Z Knihy Hospodářské Kryštofa Fischera TJ. *Archiv Český čili staré písemné památky české i moravské*. Díl XXIII. Praha, 1906, str. 461-479.

142 FISCHER, Kryštof. *Knihy Hospodářské skrze dvojctihodného kněze Kryštofa Fischera z Tovaryšstva Ježíšova sepsané*. Díl II. Přeložil Jan Barner. Praha, 1706, str. 305-6, 311-312. Národní knihovna ČR, odd. rukopisů a starých tisků, č. knihopisu K02544. Výňatky z Fischerovy knihy také přetiskuje KALOUSEK Josef. Z Knihy Hospodářské Kryštofa Fischera TJ. *Archiv Český čili staré písemné památky české i moravské*. Díl XXIII. Praha, 1906, str. 464 – 479.

143 MIKULEC Jiří. *Poddanská otázka v barokních Čechách*. Praha, 1993, str. 95. ISBN 80-85268-22-1 ISSN 0862-7088.

ve prospěch selského stavu. Další pohnutkou k lidštějšímu nakládání s poddanými byla křesťanská morálka, zbožnost a soucit. Přesto se tyto změny odehrály především v rovině teoretické, sedláci nějaký výrazný posun nezaznamenali. Naopak, existuje mnoho dokladů vyjadřujících spíš negativní pohled. V korespondenci nebo úředních dokumentech se objevují i přímo nepřátelské a pohrdavé názory. V obecném povědomí barokní společnosti po Bílé hoře panovala silná nedůvěra k selskému stavu. Udržovala se představa, že je nutné sedláky udržovat na co nejnižší životní úrovni.¹⁴⁴

Myslím, že ani Fischer nebyl výjimkou a své teoretické názory do životní praxe nijak zvlášť nevnášel. Rozhodně ne v letech, kdy pobýval v Kostelci, jak názorně uvidíme v další kapitole. Na druhou stranu, velmi důrazně se zastával poddaných při vzpouře roku 1680, konkrétně Liběšických. Několik let zde byl také správcem, v roce vzpoury byl již v důchodu. Na jeho bývalém místě byl nyní přísný P. Bartoloměj Tolesius, který ho na počátku vzpoury na panství pozval. Fischer radil k mírnému zacházení se vzbouřenci a přimlouval se za robotní slevy. Sám s nimi vyjednával, ačkoli slíbit jim nemohl nic, neměl k takové činnosti oprávnění. Naléhavými prosbami sedláky přemlouval k návratu k jejich pracovním povinnostem, což se mu částečně podařilo. Rozhodně protestoval proti povolání vojska, to vyvolalo odpor u P. Tolesia, který si stěžoval u nejvyšší jezuitské instance v Praze. Fischer musel odejít a P. Tolesius své poddané řádně ztrestal. Fischera nadto pomluvil a pohrdlivě nazval jakýmsi reformátorem. Postoje duchovních k situaci vzbouřených sedláků byly různé, rektor litoměřické koleje P. Jakub Tatýrek dokonce mluvil o tom, že by rád věnoval několik sedláků na šibenici.¹⁴⁵

---

144 MIKULEC Jiří. *Poddanská otázka v barokních Čechách*. Praha, 1993, str. 62 – 69. ISBN 80-85268-22-1 ISSN 0862-7088.

145 SCHULZ, Václav. *Korespondence Jezuitské provincie české z let 1584 – 1770*. Praha, 1900, str. 12, 139-153.

9. Spory měšťanů s jezuitskou vrchností

Jak jsme se dozvěděli v předchozí kapitole, Krištof Fischer byl správným křesťanem a přiměřeně lidským správcem panství, dbajícím na patřičný výdělek i na dobro osob jemu svěřených. Tak bychom ho mohli charakterizovat na základě jeho monografie. Přesto se nevyhnul potížím s nevděčnými měšťany. Konec 40. a začátek 50. let přinesl množství sporů mezi Kosteleckými a vrchností. V podstatě šlo o dva druhy nespárů, majtkové a týkající se městských privilegií.

První spor vedla obec s jezuitou o Lípovou stráň, potok Štědrou, lom a řeku Orlici (část řeky od kosteleckého mostu k Přerovu). Tovaryšstvo si na zmíněný majetek dělalo nárok vycházející z převodu vlastnictví mezi nimi a Magdalénou Grambovou (1638), ale obec tyto nároky nechtěla uznat. Obecně vrchnosti zpravidla pokládaly řeky na svém panství za svůj majetek a buďto je samy užívaly nebo je dávaly do pronájmu. Jenže zmíněné vlastnictví patřilo „odstarodávna“ městu, o čemž se zachovalo svědectví konšela a primátora Šimona Parobce i jiných měšťanů. „...*ta stráň slove Lípová. Za vodou při městě Kostelci ležící, vždycky od starodávna k městu Kostelec náležela a náleží jako i lom kamene, kteréhož ta obec kostelecká vždycky ku potřebám svým třímala a žádná vrchnost k té stráni moci neměla a nikdy se jí neujímala. (...) řeka Orlice jenž mimo Kostelec běží počínajíc od Skály a velké olše do řeky děkanské neb farářské jest také od starodávna stále k též obci kostelecké v svobodném ujímání zůstávala a obecní slove a když rybáři od vrchností předešlých území panské najímali, v ty řece jsouce obecný. Žádné překážky činiti nesměli. Podobně i řeka děkanská se zátokou (slove Přerovem) (...) zájmem rybářům k užívání v dokonalé svobodě zůstávala a nižádná vrchnost jim v tom překážky nečinila. (...) potok ten, jenž od starodávna Štědrá slove při témž městě Kostelci, podobným způsobem až do mezí častolovských v svobodném užívání, obce kostelecké vždycky byl a na témž potoku bez překážky vrchnosti i jednoho každého člověka sousedé kostelečtí (jako i já sám) ryby k svému užitku lapati mohli...*“¹⁴⁶

Spor takového druhu vedla městská obec poprvé, ani jeden z dřívějších majitelů se nepokusil zpochybnit městské majtkové nároky. Žádná vrchnost také neměla před rokem 1610 při Štědré žádné polnosti. Později Anna Kateřina Harasová sice nějaké koupila, ale ty nebyly předmětem hádek. Staly se základem pro statek zvaný Dvoreček. Tento spor zůstal v podstatě nevyřešen, až do doby, kdy panství již patřilo jinému majiteli, hraběti Zárubovi.¹⁴⁷

Spory vedené městem s jezuitou byly oprávněné. Obecní majetek byl poměrně rozsáhlý a jeho základ se datuje k Jindřichu Lacenbokovi. Ten „k věčnému držení“ prodal Kosteleckým dědinu Lán, později zaniklou, při potoku Štědrá (1406). Královna Žofie

146 SOKA Rychnov n/K, AM Kostelec n/O, inv. č. 290, kart. 11, svědectví Šimona Parobce a dalších měšťanů o svobodném držení kosteleckých Lípové strání, lomu, řeky děkanské a potoka Štědré, 1647.

147 LAŠEK, Gotthard Josef. *Hejtmanství rychnovské, díl I. Okres kostelecký*. Velké Meziříčí, 1884, str. 39.

udělila městu výsadu k městské lázni (1413). Hynek Krušina z Lichtenburka měšťanům odpustil odúmrt'. To samé učinil i Vilém z Pernštejna, a jeho syn Jan dovolil, aby si měšťané koupili dvanáct dvorů ve vsi Lhotě u Kostelce, a přepustil jim clo (1543). Rýnský falckrabě Arnošt dědičně městu prodal kostelecké lesy, louky a pastviny Ve Stradinách, les Hradiště (Hradisko) u Tutlek a Lípovou stráň (1557).¹⁴⁸ Podle mého názoru z toho vyplývá, že si na jmenovaný majetek jezuité činili neoprávněný nárok.

Jezuité byli zřejmě překvapeni vzdorem měšťanů a pokoušeli se je umravnit všemi způsoby. Měli to jednodušší než běžná vrchnost, byli zároveň vlastníky, kazateli i učiteli města a jeho obyvatel. Mohli tedy působit na vícero frontách současně. Nepromeškali žádnou příležitost, aby své poddané utvrdili ve víře a hlavně v poslušnosti. Při „sázení“ rady v Kostelci v roce 1648 rektor pražské koleje P. Andreas de Buisson¹⁴⁹ upomínal Kostelecké, aby chodili více ke zpovědi, navštěvovali častěji kostel a vůbec byli pilnější v katolické víře. Události se zúčastnili ještě P. Adam Kravařský, P. Kryštof Fischer a hejtman Petr Sedlecký z Oujezdce. Páter Kravařský si při této příležitosti také neodpustil Kosteleckým plamenně připomenout, aby sebe, ale i ostatní sousedy k víře vedli. Aby se vroucně a často zpovídali z hříchů, a nejen slovem, ale i skutkem tuto víru dokazovali. Jakmile zaslechnou klekání, aby na kolena padali a za svou duši i tělo se modlili. Ale hlavně, aby vrchnosti poddáni a poslušni byli, což jako dobrým křesťanům by jim mělo být samozřejmostí.¹⁵⁰ Podstatou zdlouhavého poselství P. Kravařského byla tedy poslušnost k vrchnosti, kterou vhodně postavil do čela křesťanských ctností. Ve světle předchozích skutečností to působí poněkud vypočítavě.

Další spory se týkaly městských privilegií a hlavně jejich obsahu. Podle nadání Adama Šťastného Hrzána z Harasova měli Kostelečtí mnohá práva, která jejich současná vrchnost porušovala. Aspoň tak si to měšťané vykládali. Z několika názorných příkladů z Hrzánovy listiny je zřejmě jisté, že byli v právu. Obyvatelé Kostelce získali nárok na dva svobodné pivovary, kde mohli vařit jakékoli pivo. Hrzán v listině slíbil, že on ani jeho dědicové či další majitelé panství jim toto právo neodejmou, ani že nebudou stavět své panské pivovary. *„A dávám dva pivovary jejich obecní v těch všech mezech a právních (...) tímto listem osvobozuji, tak aby měšťané a nákladníci plnou moc a svobodu měli vařiti jakžby kdykoli piva chtěli. (...) A slibuji a připovídám, že já, dědicové budoucí moji ani potomní páni a držitelové města Kostelce (...) žádné várky se vkládati, vkračovati, odjímati, ovšem jich bořiti. Žádného pivovaru ve městě ani na předměstích k svým užitkům*

---

148 SOKA Rychnov n/K, AM Kostelec n/O, HASONĚ, Karel. Katalog listin města Kostelce nad Orlicí. 1981. SEDLÁČEK, August. *Místopisný slovník království českého*. Praha, 1998, str. 442-443. ISBN 80-7203-099-X.

149 Andreas de Buisson, Theol.Dr., narozen Belgie 1606, zemřel Praha 1652, vstup do SJ 1625, profesor Kladsko 1641, rektor koleje v Praze 1646-50. FECHTNEROVÁ, Anna. Rektoři kolejí Tovaryšstva Ježíšova v Čechách, na Moravě a ve Slezsku do roku 1773. sv. I. – Čechy. Praha, 1993, str. 47. ISBN 80-7050-158-8.

150 SOKA RK, AM Kostelec n/O, II. Úřední knihy, inv. č. 163, č. kn. 84, fol. 35, Manuál: různé záznamy písaře 1636 – 1745. SVOBODA, Antonín. *Náš kraj v dějinách národních*. In *Rychnovsko a Kostecko*. Kostelec nad Orlicí, 1924, str. 166-167.

*stavěti nedám...*¹⁵¹ Měšťané mohli mít svou sladovnu, kde slad uchovávali i prodávali. Dostali povolení k domovnímu šenkování piva i vína. Obdrželi monopol na prodej soli. Hrzáň jim vysadil radnici „... *ten dům jim za dům radní a rathaus svobodnej tímto listem vyhlašuji a jej ode všech platův, robot a povinností, kteréž jsou mi spravedlivě z něho vykonávati povinni byli, osvobozuji.*“¹⁵² A v neposlední řadě získali možnost svobodně rozhodovat o svých gruntech. „...*k tomu dovoluji, kdyby který soused i také člověk neusedlej obojího pohlaví peníze a spravedlnost svou na kterém gruntu a purkrechtu v městě a na předměstích tu v městě Kostelci pro potřebu prodati chtěl, aby tento svobodně užívati mohl.*“ Hrzáň z Harasova byl ke svým poddaným velmi štedrý, o pozdějších majitelích to už neplatilo.

Vzhledem k jezuitským snahám si musíme říci, jak to s těmi městskými právy obecně bylo. Obnovené zřízení zemské městská privilegia rušilo, pokud je nepotvrdil současný majitel nebo nejvyšší autorita. V případě Kostelce potvrdil privilegia roku 1628 císař Ferdinand II., byl to projev přízně a odměna za přestup města ke katolictví. Kosteckým jejich práva zůstala zachována a měla tedy nadále platit ve své nezměněné podobě. Jenže skutečnost byla jiná, jezuité si chtěli ponechat právo na jejich výklad. Hrzáňova listina se jim nehodila a různými dokumenty také její znění upravili ve svůj prospěch, jak uvidíme dále.

Jedním z nejdůležitějších průmyslových odvětví obecně bylo pivovarnictví. Pivovar souvisel s celým hospodářstvím. Obilí, které nešlo zpeněžit v nejbližším okolí a jeho vývoz byl obtížný, se změnilo na pivo a prodalo z největší části na panství. Odpadky z pivovarů se vykrmoval dobytek ve dvorech. Krčmáři nesměli brát pivo z cizího panství a poddaní směli pít pivo jen z jejich domovského panství. Jednoduše to byl velmi výnosný obchod.¹⁵³ Také Kosteletci získávali velkou část příjmů z výroby piva a rozhodně o ně nechtěli přijít. Takže když zjistili, že vrchnost staví svůj vlastní pivovar, ihned zareagovali a stěžovali si u tehdejšího rektora koleje sv. Klimenta Andrease de Buissona. Nehledě na to, že by se městu notně pokazily obchody, stavba panského pivovaru byla přece v rozporu s jejich právy.¹⁵⁴

Svoji stížností Kosteletci ničeho nedosáhli, pouze P. de Buissona rozhněvali. Rozjel se do Kostelce, aby se osobně postaral o pořádek. Zde v rezidenci sepsal tvrdý mandát k umravňení drzých poddaných. Připomněl jim jejich sliby při uvedení jezuitů do Kostelce, vyčetl jejich neplnění a rázně přikázal nová opatření. „...*rukou dáním nic neprotestíruje proti tomu věrnost, poslušnost a poddanost slibovali, nyní ani na čest ani na věrnost svou nepamatujíce, z poddanosti naší se vytahovati chtějí (...)* žádného na budoucí čas zakoupení jakéhokoliv domu nedopouštěli ani do knih městských zapsati

151 SOKA Rychnov n/K, AM Kostelec n/O, inv. č.19, kart. 2/19, Adam Šťastný rozšiřuje Kosteleckým milostí a práva, 1585.

152 Tamtéž.

153 ČERNÝ, Václav. *Hospodářské instrukce: přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v 15. – 19. století*. Praha, 1930, str. 248, 253.

154 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/6, kart. 95, suplika P. rektorovi, 1649.

nedali: a pokud by někdo člověk nepoddaný takový dům bud' v městě neb na předměstí bez handfestu od vrchnosti vyjednaného zakoupený měl, tomu ihned a jednomu každému z nich od datum tohoto dekretu, všecky várky pивní, všelijaký šenk vína jakéhokoliv, vinopalů, soli kupčení a prodej bud' na bečky neb na pružno a neb jakýmikoliv jiným způsobem skutečně dříve dvouch neděl před zběhlých, a to bez všelikého respektu, prodlení, vejmluv a průtahů zapověděli. (...) Přitom pak vám všem a to výslovně a znamenitě věděti se dává k výstraze vaší a potomkův vašich, že pokud byste toto poručení zanedbali, a je sobě jak za obyčej míti jste počali za hřbet kladli, že jistotně a neomylně, ačkoli duchovní a k vám láskou náchylnou a nakloněnou vrchnost máte, že ji v tom horlivou při vyřízení skutečném svých mandátů a poručení, jako spravedlnost milující seznáte a zkusíte, která o všem a nepochybně najde takové a tak mocné prostředky, kterými bude mocti své dědičné poddaný k náležitému poslušenství a poddanosti přivést, a věděti jak by sobě neposlušné nevěrné a neústupné poddaný potrestati a k náležité poddanosti a poslušnosti přivést mohla. To tedy vědouc tak se poddaně zachovat skutečně hled'te, jestliže trestání na této a pokuty na statku vašem i potomkův vašich ujítí chcete.,¹⁵⁵ Jak se tedy můžeme názorně přesvědčit, de Buisson byl přísný a nesmlouvavý pán. Myslím, že v pozadí sporů jezuitů s měšťany byla snaha Tovaryšstva zvýšit příjmy bez ohledu na obecní nároky, přestože byly zajištěny dávnou listinou.

Kvůli neustálým potížím s měšťany byl i nový rektor klementinské koleje Jiří Molitoris¹⁵⁶ poněkud rozhněván na Kostelecké, a učinil další pokus o zkrocení měšťanů. Nařídil kosteleckému hejtmanovi Petru Sedleckému z Oujezdce, aby vyslechl a případně umravnil osoby nejvíce si stěžující. „... *pokud by to naším bouřlivým, pyšným, šalebným, neposlušným, marnotratným poddaným tak snadno prošlo, a příkoření přetrženo nebylo, příkladem jejich zlým, mohlo by od jiných mnohých týmž způsobem, proti vrchnostem dědičným pozdvihnutí se státi, kterému by ne tak snadno remedírovati se mohlo. Pokud by tehdy poddaní naši se vrchnosti accomodirovati nechtěli, než svou urputností vždy setrvati chtěli: protestírují, poněvadž ne v jednom artikuli proti privilegiím svým s velikou škodou. Fundaci naší zhřešili, že přestoupili, a proto slušně jich zbaveni býti mají. Quis enim abutitur privilegio meretur illu perdere, že jim jejich privilegia pobrati, a že do vůle panský in suspenzo. Majíce toho službě příčiny, držeti chci, a dříti budou. Jsem té celé naděje, že V.M. mocí svého úřadu, těm neposlušným poddaným tak domlouvati, a nebo podle zasloužení jejich je dobře potrestati poručiti ráčíte.*“¹⁵⁷

Pod tímto skutečně tvrdým nátlakem se Kosteletí konečně umoudřili a dalších stížností se vzdali. Další spory se objevily až v dalších letech. Fischer mohl napsat

155 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/4a, kart. 95, fol. 40-41, mandát Andrease de Buissona Kosteleckým, 1649.

156 Georgius Molitoris, Theol.Dr., narozen Chrostovice 1594, zemřel Brno 1661, vstup do SJ Vídeň 1616, profesor Jindřichův Hradec 1633, rektor koleje v Kutné Hoře 1634-37, rektor koleje v Praze 1650-52. FECHTNEROVÁ, Anna. *Rektoři kolejí Tovaryšstva Ježíšova v Čechách, na Moravě a ve Slezsku do roku 1773*. sv. I. – Čechy. Praha, 1993, str. 47. ISBN 80-7050-158-8.

157 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/4b, kart. 95, fol. 13-14, dopis rektora Jiřího Molitorise hejtmanovi Sedleckému, 1652.

rektorovi kladné zprávy o situaci a doporučit potvrzení městských privilegií.¹⁵⁸ Rektor koleje sv. Klimenta P. Jiří Molitoris tedy potvrdil Kosteleckým jejich privilegia, již dříve vydaná předcházejícími vrchnostmi. To samé, na přímluvu Tovaryšstva, učinil i císař Ferdinand III.¹⁵⁹ O této skutečnosti byli nejprve zpraveni samostatným dopisem. „*Ačkoliv z předešlého spisu dosti se prokázalo, že jste všecka vaše privilegia a nadání potratili a nezachovávají se jich, vzpomínky jich jste se nehodný učinili. Nicméně abyste vaší vrchnosti duchovní, která více k milosti než k trestání náchylná jest, lépe seznati mohli lásku, toto vám oznamujeme: že vám privilegia a nadání podle svýho obyčeje obnoví, jich sobě vejklad a rozum zanechávají (...)* výkladu vykládati a natahovati nebudete, a na potomní čas lepší věrnost, poslušnost a poddanost zachovati slíbíte.“¹⁶⁰ Zde je názorná ukázka toho, jak jednoduše si jezuité upravili právo ve svůj prospěch, a měšťany v podstatě vydírali. Praktický dopad privilegií nadále nebyl téměř žádný, všechny měšťanské záležitosti kontrolovali jezuité. K tomu si vytvořili několik úředních dokumentů.

Listinu, kterou se některé obecní záležitosti dostaly pod vrchnostenský dozor, napsal rektor Jiří Molitoris, byly to instrukce neboli artikule. Týkaly se rychty, obecních důchodů, práva konání trhů, vaření piva, šenku vína, finančních práv a povinností, a také způsobu péče o sirotky a správy majetku pozůstalých. Objevila se zde také zajímavá zmínka. „*Rodičové svých vlastních dětí, do jiných dědin na žádné řemeslo aneb službu / vynímající z toho studium a literní umění do škol našich/ vysílati nemají. Tak aby vedle Zřízení Zemského Obnoveného L.I. postupováno bylo, a vrchnost o takových lidech věděti, a svou ochranu v čas nastalé potřeby k pomoci jim přispěti mohla.*“¹⁶¹ Obecně to zřejmě koresponduje s tezí o druhém nevolnictví. Utužení situace venkovského obyvatelstva nebylo zavedeno naráz patenty v 17. století, ale narůstalo během 16. století zejména v druhé polovině, plně se rozvinulo v první polovině 17. století. Na každém panství i v každé vesnici se situace někdy i hodně lišila.¹⁶²

Kromě artikulů vydali jezuité další dokumenty upravující obecní záležitosti. V nich ještě výraznějším způsobem porušili nadání Hrzánovy listiny. Například nakládání s poddanskými gruntů, dříve každý takový grunt mohl být prodán podle majitelova uvážení a přání. Jinak je tomu za jezuitů. „*Předně, bez povolení vrchnosti, žádný svého gruntu prodávati ani v trh vstupovati nemá, bez vědomí rychtářův a konšelův, kteří když o trhu uslyší, jenž nemají povolovati, dokudžby vrchnost k tomu povolení nedala.*“¹⁶³

158 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/11, kart. 95, fol. 26-29, relace Křištofa Fischera svatoklimentské mu rektorovi, 1652.

159 SOKA Rychnov n/K, AM Kostelec n/O, inv. č. 28, kart. 3/28, rektor koleje sv. Klimenta v Praze P. Jiří Molitoris potvrzuje Kosteleckým privilegia, 1652.

160 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/4a, kart. 95, fol. 38-39, odpověď obci kostelecké, nedatováno.

161 SOKA Rychnov n/K, AM Kostelec n/O, inv. č. 27, kart. 3/27, rektor koleje sv. Klimenta v Praze P. Jiří Molitoris vydává kosteleckým instrukce aneb artikule, 1652.

162 VÁLKA, Josef. Druhé nevolnictví a původní akumulace v 16. století. *Československý časopis historický*. 1958, str. 316-324.

163 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/2, kart. 95, fol. 26-27, instrukce rychtářům a konšelům pro případ prodeje poddanských gruntů, nedatované.

Jezuité tak konečně dosáhli svého, měšťané se umoudřili a přestali vyvolávat spory. Navíc se jim městská obec dokonce odvděčila za potvrzení privilegií rektorem koleje sv. Klimenta a za přímluvu u císaře, který též privilegia potvrdil. Osvobodila jezuitům od kontribucí, úroků a jiných městských břemen dva dvory koupené od paní Alžběty Sedlické z Oujezdce. Daňové osvobození mělo platit po celou dobu jezuitského vlastnictví.¹⁶⁴

Ačkoli kostelecká duchovní vrchnost použila tvrdý nátlak a vydírání k ovládnutí svých poddaných, přesto měla obvyklé sklony k mravouce a karatelství. Byla přece strážcem lidských duší a zárukou jejich spasení. Jezuité měli zálibu v mravoličných napomenutích, jako zde radě a konšelům města v artikulích městského úřadu. „*Darův žádných přijímati nebudou, vědouc že darové oslepují oči moudrých lidí a změní slova spravedlivých, ani pro žádnou přízeň neb nepřízeň na žádnou stranu uchylujíc se nemají, ale v rozsudkách jako v glejchu vobestáti mají.*“¹⁶⁵

---

164 SOKA Rychnov n/K, AM Kostelec n/O, inv. č. 291, kart. 11, korespondence Kosteleckých s SJ, odpuštění kontribucí městem Kostelec dvorům nyní patřícím SJ, dříve Alžbětě Sedlecké, 1653. NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/2, kart. 95, kontrakt Alžběty Sedlecké se SJ o koupi dvou dvorů, 1652.

165 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/5, kart. 95, fol. 3-4, artikule městského úřadu, nedatované.

10. P. Krištof Fischer: jezuita hospodář

V předchozích kapitolách jsme se věnovali teoretickým stránkám jezuitské ekonomiky, nyní je na čase podívat se praktickou část hospodaření. Podle soupisu poddaných podle víry z roku 1651 pracovalo v přímé službě u kosteleckých jezuitů dvacet šest lidí, kteří měli na starost hospodářství v rezidenci, pivovar a Velký dvůr v Kostelci. Purkrabím v této době byl Jakub Špalek s dvěma syny a manželkou, šafářem Jiřík Písecký a šafářkou jeho manželka Zuzana. Panským písařem magister Jakub Rosenblatt. Dále P. Fischer zaměstnával sládku se stárkem, kuchařku, zahradníka, sviňáka, pastvici, čtyři pacholky, pět pohůnků, tři děvečky a jednu vinopalku. U lhoteckého dvora pracovalo sedm lidí v čele se šafářem Václavem Krupkou. Na dvoře Forberku pobývalo osm lidí a šafářem byl Jiří Bezdíček. Panský špitál, dle nadání Kašpara Gramba, zaměstnával jedenáct špitálníků a špitálnic. V samotném městě Kostelci žilo 582 lidí, na pořádek dohlížel dlouholetý panský rychtář Tomáš Ulman. Známa jsou jména varhaníka (Tobiáš Mergan), kantora (Jiřík Podhorník) nebo hospodského (Frantz Auer). V ostatních vsích patřících ke Kostelci byl vždy panský rychtář, ačkoli šlo i o malou vesničku např. Čermná, kde žilo třicet šest obyvatel. Není důvod předpokládat, že se počet a rozvrstvení pracovníků od roku 1651 do konce jezuitského vlastnictví v roce 1667 nějak dramaticky změnil.¹⁶⁶

P. Fischer v roce 1652 dokončil stavbu jezuitské rezidence. Bohuslav Balbín, v tu dobu právě konající misii v Orlických horách, se přijel podívat za svým přítelem do Kostelce. Velmi chválil Fischera nejen za stavbu nové budovy, ale příznačně také „... *že hledí i užitek duší mu svěřených rozmnožiti.*“¹⁶⁷ V době Balbínovy návštěvy nechal Fischer vystavět nový splávek, k lepšímu chytání ryb. Rybářství bylo jedním z důležitých odvětví na Kostecku. V době třicetileté války, pokud ve městě zrovna přebývala některá z armád, byla živena převážně rybami a pivem.¹⁶⁸ V řece byl ryb dostatek, o čemž svědčí i pomístní názvy Rybárna, Rybná ulice nebo obce Suchá a Nebeská Rybná. V Orlici se tehdy ještě objevovali lososi. Balbín píše, že v době jeho kaplanství v Kostelci, rybáři za půl roku pochytili sedm set kusů. On sám se často účastnil lovu a někdy je i řídil.¹⁶⁹

Za dobu desetiletého působení P. Fischera ve funkci superiora kostelecké panství rozkvetlo, byl dobrým hospodářem, jak už napovídá i jeho příručka „*Oeconomia suburbana*“. Zřídil kořenou zahradu u staré tvrze. Využil zrušených obranných příkopů a postavil sklepy. Severně od rezidence vznikly hospodářské budovy. V zahradě, jižně od budovy, postavil letohrádek a vysázel vzácné stromy. Založil studnu s kamenným obložení a stříškou, při ní kamenný „*lusthauz*“ se dvěma pokoji a lednicí.¹⁷⁰

166 MATUŠÍKOVÁ, L. a kol. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Hradecko-Bydžovsko*. Praha, 2000, str. 480-503. ISBN 80-85475-63-4.

167 LAŠEK, Gotthard J. *Hejtmanství rychnovské, díl I. Okres kostelecký*. Velké Meziříčí, 1884, str. 67.

168 Týž, str. 92.

169 BALBÍN, Bohuslav. *Krásy a bohatství české země*. Praha, 1986, str. 160.

170 FIDLER Vladimír – JUZA Josef. *Město Kostelec nad Orlicí v historických datech*. Kostelec nad Orlicí, 1994, str. 17. ISBN 80-900044-7-4.

Kostelec byl vlastně pro Fischera vzorový statek, zde se mohl naučit své metody a přístup k poddaným. Přišel sem dva roky po vysvěcení, ještě poměrně nezkušený mladý kněz, který si zde vypracoval své metody a techniku přístupu k poddaným. Tady si mohl otestovat svůj hospodářský program, postupně se učil komunikaci s prostými rolníky i s měšťany. Pochopil, jak co nejlépe zhodnotit svěřené statky a současně v duchu svého řádu působit na zdejší lid. Lidé východních Čech neměli příliš dobrou pověst ohledně náboženství, ale Kostelec nikoli. Otázka je, jak velkou míru vlivu v tomto ohledu můžeme přikládat katolické vrchnosti a jak mnoho zde působí oportunismus Kosteleckých. Hospodářsky se Fischer jistě zasloužil o rozkvět jemu svěřeného panství. Po skončení třicetileté války bylo co napravovat, a v této věci uspěl výborně. V regionální literatuře se běžně uvádí, že Kryštof Fischer byl celých dvacet let správcem v Kostelci. Ve skutečnosti byl deset let superiorem a pět let administrátorem, takže v Kostelci strávil patnáct let. Jako regent všech panství klementinské koleje pobýval často na svěřených statecích, tedy i v Kostelci.

Páter Fischer působil jako administrátor v Kostelci do roku 1657, kdy se stal regentem statků klementinské koleje. Pobýval poté na několika jiných míst, v Úštěku, Bernarticích nebo Liběšicích, kde se později zastával poddaných v době vzpoury roku 1680. Podle Fischera, ve starším věku, jsou vzpoury a nepokoje pouhým důsledkem přílišného nátlaku vrchností, v čemž se shodoval s několika dalšími dobovými jezuitskými teoretiky jako byl např. Šebestián Vojtěch Berlička-Scipio nebo Jakub de la Haies, SJ, který tyto názory získal za svého působení v Hostinném ve východních Čechách. Tento jezuita napsal pamětní spis pro hraběte Lamboye, kde kritizuje vysoké robotní povinnosti poddaných, dosahující tři až čtyř dnů v týdnu a nezapsané v urbáři. Poddaní jsou vykořisťováni, prodáváni jako zvířata, vrchnost je šidí a protiprávně pokutuje. To vede jen k dalším povstáním.¹⁷¹ Je snad možné nazvat Fischera reformním hospodářem. Zcela určitě nebyl nějakým idealistou a mírný přístup k poddaným upřednostňoval z důvodů praktických. Vzpurnost poddaných rozhodně nevedla k ekonomické prosperitě a musela být potlačena, nejlépe mírnými prostředky. Svoji dvoudílnou knihu o hospodářství a též o zacházení s poddanými Fischer napsal až ke stáru. V mládí byl radikálnější, jak o tom svědčí události v Kostelci ve 40. a 50. letech. V posledních letech života jeho teorie dospěla k přesným závěrům a k umírněnosti.

---

171 MAUR, Eduard. Pobělohorské poddanské poměry a Bohuslav Balbín. In POKORNÁ, Zuzana – SVATOŠ, Martin (edd.). *Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách: Sborník z konference Památníku národního písemnictví*. Praha, 1992, str. 15. ISBN 3-412-04991-3.

11. Upevňování katolických pozic na Hradecku

Po skončení třicetileté války bylo nutné znova se soustředit na rekatolizaci. Hlavním důvodem bylo obrovské množství nekatolíků. Chystalo se nové uspořádání pražské arcidiecéze, které mělo vznikem nových biskupství v Litoměřicích a Hradci Králové napomoci protireformaci. Rekatolizaci nyní vedl arcibiskup Arnošt Harrach a generální vikář Juan Caramuel z Lobkovic, opat emauzského kláštera. Veškeré úřady a vrchnosti se měly nadále řídit jejich příkazy. Náboženské vyznání bylo v podstatě politickým přesvědčením. Podle mínění zainteresovaných jezuitů nebyla po skončení třicetileté války ani třetina Čech katolická. Konec celoevropského ničivého konfliktu se stal začátkem nové etapy rekatolizace, kterou už nemohly rušit válečné události. Generální vikář Caramuel vymyslel nový patent, který obsahoval přísnější nařízení než dosud. Patřilo do něj věznění, vypovídání, vkládání vojska, odnímání statků a trestání na hrdle. Poddaným byly odebrány zbraně, aby se předešlo ozbrojenému odporu. Když patent vyšel, mnoho obyvatel rychle uteklo, provádění reformace bylo tedy prozatím pozastaveno. V další etapě byli provedením celozemské rekatolizace pověřeni Mikuláš ze Schönfeldu a Rudolf Roder z Felsburgu, pro kraj hradecký hejtmané František Karel z Kolovrat a Václav Bořek z Dohalic. Řídit se měli královským nařízením, pro které dodal podklady vikář Caramuel. V nařízení se objevil zákaz stěhování nekatolických poddaných a zákaz sňatku nekatolíků. Vrchnost, která včas neprovedla rekatolizaci, dostala pokutu, přičemž vrchnosti měly právo přinutit nekatolíky všemi prostředky ke katolické víře. Udavač predikanta dostal padesát zlatých. Byly vytvořeny seznamy obyvatel se jménem, stavem, povoláním, stářím, náboženstvím, a u nekatolíků ještě se záznamem, zda-li je naděje ke konverzi. Převládaly ovšem mírné prostředky, zbíhání poddaných kvůli obavám z rekatolizace bylo velmi rozšířené. Komise vyšetřovaly, zda-li je každá fara opatřena duchovním, jestli úředníci a poddaní konvertovali, existuje-li ještě hodně nekatolíků a co brání jejich konverzi.¹⁷²

Začátek reformace Hradecka proběhl na Opočensku. Zde hejtman Cyril Geer s vojáky obklíčil a sehnal poddané dohromady. Poté mohla začít hromadná konverze. Odmítnout bylo nebezpečné, ne-li nemožné. Na této fázi rekatolizace se podílelo velkou měrou Továryšstvo. Obzvláště činní byli jezuité z hradecké koleje: známý Adam Kravařský, Jan Krištof, Karel Schweger, Jan Slavíkovský, Arnold Engel, Augustin Rappolt, Mikuláš Luch, Bartoloměj Bukovský. Reformace dále pokračovala svižným tempem na Novoměstsku, Náchodě, Smiřicích atd. Podle zprávy komisařů na počátku tažení bylo 52 529 nekatolických poddaných, po roce rekatolizačního úsilí konvertovalo 46 492 osob a 5, 5 tisíc lidí uteklo. Reformační práci stále kazil nedostatek kněží. V celém hradeckém kraji stálo sto devět far se sedmdesáti osmi filiálními kostely, z toho jen čtyřicet dva far obsazeno řádnými duchovními. Celých šedesát sedm far bylo

---

172 CATALANO, Alessandro. *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598-1667) a protireformace v Čechách*. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-942-3. BÍLEK, Tomáš V. *Reformace katolická neboli obnovení náboženství katolického v království Českém po bitvě bělohorské*. Praha, 1892.

neosazeno, přísluhovali zde faráři z jiných farností nebo misionáři.¹⁷³

Úspěšnému provedení rekatolizace a hlavně udržení katolické víry tedy bránil podstav katolických kněží. Nedostatek kněžstva byl na základě výnosu pražských místodržících z roku 1654 nahrazován misii, zejména jezuitskými a františkánskými. Misionáři dostávali plnou moc, aby mohli vykonávat farářské povinnosti tam, kde není stálý farář. Podle Antonína Rezka jezuitští misionáři jako téměř jediní vynikali horlivostí a dobrým životem nad sebrankou z celého světa, která se ujímala far a beneficí v Čechách.¹⁷⁴

Prvním seznamem katolického a nekatolického obyvatelstva se stal soupis podle víry (1627 – 1628). Ten podchycoval vyznání víry jen stavu panského, rytířského a částečně měšťanstva a svobodníků, a také seznam nekatolíků. Tento soupis zachycuje jen tři kraje, Bechyňsko, Prácheňsko a Plzeňsko.¹⁷⁵

Soupis poddaných podle víry z roku 1651 měl dokumentovat postup, úspěchy a neúspěchy rekatolizace za třicetileté války a po jejím skončení. Podnětem byl patent českých místodržících, nařizujícím všem krajským hejtmanům pořídit soupis obyvatelstva jejich kraje. Na tomto seznamu měli být poddaní i jejich vrchnosti, úředníci patrimoniální správy, měšťané královských i poddanských měst a svobodníci. Soupisu nepodléhali pouze vojáci a duchovní.¹⁷⁶

Souписы jsou nepřesné, věk zapisovaných dětí se mnohdy velmi lišil. V Kostelci se zapisovalo od dvanácti let věku, ve Vamberku od osmi let, na Žampachu a Potštejně od devíti let a v Častolovicích byli zapsáni dokonce několikadenní kojenci. V soupisu poddaných podle víry bylo následujících pět měst oficiálně zcela katolických: Kostelec nad Orlicí, Borohrádek, Lično, Žampach, Rokytnice v Orlických horách. Částečně katolický byl Rychnov nad Kněžnou, kde zůstávala silná tradice Jednoty bratrské. Jezuitské misie, kterých se zúčastnil i Bohuslav Balbín, působily ovšem Jednotě velké ztráty. V Častolovicích byla desetina nekatolíků, ve Vamberku čtvrtina, a v Potštejně ze všech obyvatel dokonce téměř polovina nekatolíků. Zcela evangelickými zůstávala např. města Žamberk, Černíkovice a Kunštát.¹⁷⁷

V Kostelci oficiálně nebylo potřeba někoho vracet do lůna pravé církve. Jak uvádí Fischer v soupisu poddaných podle víry pro Kostelec, obyvatelé jsou všichni katolíci (1094 osob). Nenamáhal se s vypisováním u jednotlivých jmen, rovnou přes každou

---

173 BÍLEK, Tomáš V. *Reformace katolická neboli Obnovení náboženství katolického v království Českém po bitvě bělohorské*. Praha, 1892, str. 165-167.

174 REZEK, Antonín. *Dějiny prstonárodního hnutí náboženského v Čechách: od vydání tolerančního patentu a na naše časy*. Hradec Králové, 1887, str. 21.

175 OEHM, Vincenc. *Protokol reformační komise, konané r. 1628 v krajích Bechyňském, Prácheňském a Plzeňském*. Praha, 1897, str. 3-5.

176 MATUŠÍKOVÁ, L. a kol. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Hradecko-Bydžovsko*. Praha, 2000, str. 8. ISBN 80-85475-63-4.

177 ŠŮLA, Jaroslav. Venkovský lid východního Hradecka v letech 1590 – 1680. In *Práce muzea v Hradci Králové XIII*. Hradec Králové, 1971, str. 193.

stranu napsal „*Všecky jsou katolický*“.¹⁷⁸ Otázkou je, jestli skutečně byli katolíky nebo je tu přání otcem zbožné myšlenky. Další možností je to, že Fischer jednoduše nepřipustil žádnou pochybnost o věrném katolictví města jemu svěřeného. Kromě seznamu jmen je zde také popsáno hmotné zajištění kosteleckého děkana, kterým byl v té době Tobiáš Quartelius, SJ.¹⁷⁹

---

178 MATUŠÍKOVÁ, L. a kol. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Hradecko-Bydžovsko*. Praha, 2000, str. 503. ISBN 80-85475-63-4.

179 Děkanské záduší obsahovalo peněz na dluzích čtyři sta dvacet dva kop, šest zádušních krav a z nich plat dvě kopy a dvanáct grošů a deset korců rolí. Tamtéž, str. 503.

12. Krištof Fischer odchází

Fischer skončil ve funkci superiora Kostelce a stal se administrátorem. V této době pobýval často v Klementinu. Novým správcem byl roku 1653 jmenován P. Michael Ignatius Tamasfi, SJ.¹⁸⁰ Kosteleckým děkanem byl Tobiáš Quartelius, SJ (1651 – 1655). Později ho vystřídal Tomáš Pešina z Čechorodu, jenž nejprve přišel do Kostelce nejprve jako kaplan a po dvou letech byl jmenován děkanem (1653 – 1657).¹⁸¹ V kosteleckém *Manuálu* se mluví o Fischerově přítomnosti při obnovování úřadu, přičemž od roku 1657 je jmenován jako regent statků klementinské koleje. Poslední zmínka o něm je v roce 1667 při předávání Kostelce hraběti Zárubovi. Fischer dohlížel na správné a přesné vyúčtování. Zřejmě přišel na nějaké nedostatky, protože nechal vsadit do vězení nepoctivého panského šenkýře Jana Charváta.¹⁸² Úkolem regenta byla inspekce panství, musel se na vlastní oči přesvědčit o konkrétním hospodaření. Také měl na starosti vrchní kontrolu účtů, omezování zbytečných výdajů a hledání nových příjmů. To vše s ohledem na panství jako celek.¹⁸³

Země po skončení třicetileté války byla zle postižena, válkou samotnou i jejími projevy např. morem nebo zbláháním poddaných. Zjištění skutečného stavu se stalo nutností. Pro účely zdanění rustikální půdy byl vytvořen v podstatě první zemský katastr, berní rula. Berně, kontribuce, se vybíraly jen z poddanské půdy. Komise jmenovaná českým sněmem za tímto účelem jmenovala do každého kraje subkomisi, jejímiž členy se stali krajští hejtmané a po zástupci ze stavu duchovního a městského. Subkomise měly při generální vizitaci zjistit stavy poddaných, zachytit přesný rozsah obdělávané i pusté poddanské půdy, stavy dobytka, jiné zdroje výživy obyvatel a podle výsledků zjistit berní platební schopnost. Sněmovním usnesením se definitivně zakotvil pojem osedlý (ve městě soused), chalupník a zahradník (1652), a rozlišil pustý grunt od obsazeného. Osedlý obdělával přes polovinu svých polností anebo musel být schopen roboty s potahem. Chalupník obdělával část svých polností, čtyři chalupníci platili za jednoho

---

180 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/2, kart. 95, fol. 34-35, dopis superiora M. I. Tamasfiho pražské koleji z rezidence v Kostelci n/O, 1653. Michael Tamasfi, Phil.Dr., Theol.Dr., narozen Budmerica 1600, zemřel Olomouc 1662, vstup do SJ 1622, profesor Praha 1638, rektor koleje v Jičíně 1641-44, 1655-58. FECHTNEROVÁ, Anna. Rektoři kolejí Tovaryšstva Ježíšova v Čechách, na Moravě a ve Slezsku do roku 1773. sv. I. – Čechy. Praha, 1993, str. 153. ISBN 80-7050-158-8.

181 Tomáš Pešina z Čechorodu (1629 – 1680) studoval na jezuitském gymnáziu v Jindřichově Hradci a poté v semináři jezuitské koleje v Praze, kde se spřátelil s Bohuslavem Balbínem. Na rozdíl od něj nevstoupil do Tovaryšstva Ježíšova. Na studiích Pešinovi finančně pomáhal přítel z paulánského řádu. A zřejmě proto na konci života svůj majetek věnoval tomu, aby se mohli pauláni usadit v Čechách. Po vysvěcení na kněze přišel Pešina do Kostelce (1653) nejprve jako kaplan, po dvou letech se stal děkanem (1655). Vystřídal v této funkci Tobiáše Quartelia. Podle Václava Zeleného, životopisce Pešinova, se Bohuslav Balbín za Pešinu přimluvil, aby mohl toto místo získat. Balbín, jak už bylo zmíněno, v Kostelci také vykonával funkci kaplana a přátelil se s Fischerem. Kardinál Arnošt Harrach jmenoval Pešinu děkanem v Litomyšli (1657), získal si totiž přízeň hraběte Jana Bedřicha z Trautmansdorfu. ZELENÝ, Václav V. *Tomáš Pešina z Čechorodu: životopisná studie*. Praha, 1884, str. 12.

182 SOKA Rychnov n/K, AM Kostelec n/O, II. Úřední knihy, inv. č. 163, č. kn. 84, fol. 35, 46, 57, 62, 75, 91-94, 95, Manuál: různé záznamy písaře, 1636 – 1745.

183 ČERNÝ, Václav. *Hospodářské instrukce: přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v 15. – 19. století*. Praha, 1930, str. 59.

osedlého. Zahradníci se živili jen dobyt看em, osm zahradníků tvořilo jednoho osedlého. Poddaní s chalupou, nádeníci a podruzi nebyli zdaněni. Panská půda zdaněna také nebyla, vrchnost platila částku ze jmění. Stávalo se, že tuto platební povinnost vrchnosti protiprávně svalovaly na poddané nebo zvyšovaly počet osedlých. Příkladem může být právě Kostelec, jak uvidíme níže.¹⁸⁴

Superior P. Tamasfi se dlouho v Kostelci nezdržel, brzy byl vystřídán P. Janem Jaranovským (1653 – 1654).¹⁸⁵ S ním se znovu začaly objevovat stížnosti na vrchnostenské hospodaření. Zřejmě nebyl schopným správcem. Kosteletčí si totiž stěžovali na vysoké daně, které mají kvůli páteru Jaranovskému. Byl zodpovědný za počet osedlých v berní ruli (121 celkem), což se Kosteleckým nelíbilo. Podle nich špatně počítal a uvedl vyšší počet než ve skutečnosti byl. Nedbal na to, že měšťany tím oprávněně rozlítíl. Napsali prosebnou žádost o snížení daní, případně o komisi, která by laskavě sama posoudila stav osedlých.¹⁸⁶ Nebylo jim to mnoho platné. P. Jaranovský se v dopise určeném bernímu úřadu dostatečně ospravedlnil, takže se nestalo nic.¹⁸⁷ Ale Kosteletčí si nedali pokoj a usilovali o vyslání nové komise. Pozdější superior patrně požádal o radu Křištofa Fischera, protože P. Fischer radil k tomu, aby si sami pozvali do Kostelce vizitační komisi a sami sepsali přiznání, s tím že by mohli v této záležitosti vcelku dobře obstát. A skutečně obstáli velmi dobře.¹⁸⁸

Vizitační komise byla vyslána po deseti letech od první měšťanské stížnosti v roce 1664 a zjistila, že pravdu mají měšťané. Jak psal berní komisař: „...*snad malým omylem, že kostelecké správcové jim představení až do osmdesáti osedlých in Contribuendo počítají...*“¹⁸⁹ Ačkoli ve skutečnosti jich bylo pouze sedmatřicet. A proto se berní úřad obrací na vrchnost představenou městu Kostelci: „...*on pan páter rector jakožto nejvyšší vrchnost, aby tž kostelečtí nad možnost in contr obtěžovaní nebyli, jim sám náležitě polehčení a spomožení učiniti může. Čemuž se spraviti věděti bude a na tom se milostivá J.M.C. a královská vůle naplní.*“¹⁹⁰

Podle berní ruly z roku 1654 panství Kostelec zahrnovalo jedno město a jedenáct vesnic. Ve všech oblastech Kostelecka bylo osedlých celkem 104 3/8, zatímco zapsáno

---

184 ČERVENÝ, Václav – ČERVENÁ, Jarmila. *Berní rula: Generální rejstřík ke všem svazkům (vydaným i dosud nevydaným) berní ruly z roku 1654 doplněný (tam, kde se nedochovaly) o soupis poddaných z roku 1651*. I. svazek / A – L. Praha, 2003, str. 9. ISBN 80-7277-058-6.

185 Joannes Baptista Jaranowsky, narozen Baboroviensis 1601, zemřel Jičín 1659, vstup do SJ 1619, C.S. Znojmo 1632, rektorem koleje v Jindřichově Hradci 1637-41. FECHTNEROVÁ, Anna. *Rektoři kolejí Tovaryšstva Ježíšova v Čechách, na Moravě a ve Slezsku do roku 1773*. sv. I. – Čechy. Praha, 1993, str. 116. ISBN 80-7050-158-8.

186 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/6, kart. 95, fol. 8-9, dopis kosteleckých měšťanů nejvyšším pánům berníkům, 1654.

187 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/6, kart. 95, fol. 3-5, dopis P. Jana Jaranovského bernímu úřadu, 1654.

188 NA Praha, Jesuitica, sign. LXXI/6, kart. 95, fol. 6-7, dopis P. Křištofa Fischera jezuitům v Kostelci, 1663.

189 Na Praha, Jesuitica, sign. LXXI/12a, kart. 96, fol. 10-11 nebo kart. 95, sign. LXXI/6, fol. 5, dopis berního komisaře koleji sv. Klimenta, 1664.

190 Na Praha, Jesuitica, sign. LXXI/12a, kart. 96, fol. 10-11 nebo kart. 95, sign. LXXI/6, fol. 5, dopis berního komisaře koleji sv. Klimenta, 1664.

je 121. V samotném městě pobývalo 37 3/8 osedlých.¹⁹¹ Berní rula byla sepisována ve spěchu, komisaři zhodnotili panství, statky, výnosnost polí, osedlé apod. za několik dní. V 60. letech bylo nutno vyslat revizitační komise, aby revidovaly vzniklé nedostatky a nespravedlnosti. Kostelec mezi tato nově oceněná města a vesnice zjevně patřil, ale z jiného důvodu než většina ostatních. P. Jaranovský zůstal na svém místě superiora již jen krátce, po něm nastoupil zase další správce P. Václav Písecký, SJ (1654 – 1655). Ten počet osedlých v příznání nezměnil, a nezměnili jej ani další správcové panství. Kosteletičtí museli stále platit daně nepřiměřené skutečnému stavu věci až do zmíněného roku.¹⁹²

Berní rula byla výsledkem práce vizitačních komisí, na Hradecko přijela v létě 1653. Jejími členy byli Kryštof Tengler, opat kláštera v Plasích; pán Kryštof Karel Přehořovský z Kasejovic; rytíř Bernard Šmerovský z Lidkovic; radní starého města Pražského Maxmilián de Care z Rozenetu. Abychom mohli posoudit velikost a výnosnost města, měli bychom ho porovnat s jinými statky východního Hradecka. Colloradské panství Opočno mělo čtyři městysy, sedmdesát sedm vesnic a téměř dvacet devět tisíc strychů poddanské půdy. Na tak velkém panství stálo jen sedmdesát pět opuštěných usedlostí. Broumov vlastnili benediktini z břevnovského kláštera. Panství zahrnovalo dvě města, třicet devět vsí a více jak třináct tisíc strychů půdy. Broumovská doména byla postižena silněji, bylo zde celkem dvě stě dvacet pět poustek. Kostelecké panství mělo jedno město, jedenáct vesnic a více jak tři tisíce strychů půdy, poustek zde bylo třicet sedm, z toho většina v samotném městě Kostelci. Majetek jezuitské koleje v Jičíně, malý statek Tuř, měl pět vesnic se sedmnácti pustými hospodářstvími a čtyři sta třicet strychů poddanské půdy.¹⁹³ Z porovnání rozsahu jednotlivých panství v berní rule tedy můžeme říct, že Kostelec patřil mezi statky středně velké.

Výši roční kontribuce na jednoho osedlého stanovil zemský sněm v Praze na šest až osmnáct zlatých (1655 – 1680). Berně, kterou platila kolej sv. Klimenta v Praze za Kostelec byla tři sta osmdesát šest zlatých deset krejcarů. Naproti tomu Františka Zárubová z Grambu platila dohromady za svá panství Vamberk a Potštejn dvě stě sedmdesát čtyři zlatých. Královéhradečtí jezuité, vlastníci Žampachu, platili daň pouze devadesát pět zlatých pět set padesát čtyři krejcarů. Porovnání daní vypovídá o poměrně výnosném kosteleckém hospodářství.¹⁹⁴

Vrchnostenské hospodaření se skládalo z produkce obilí, masa, mléčných produktů, vlny. Kam tyto výrobky byly prodávány není přesně známo, ale možností je víc, na vlastním panství, v okolí, na trzích v Praze nebo v zahraničí. Produkce obilí

---

191 PEŠÁK, Václav. *Berní rula 12: Kraj Hradecký*. I. díl. Praha, 1951, str. 244-252.

192 NA Praha, sign. LXXI/7, kart. 95, fol. 6, dopis pánům Patres svatoklimentské koleje superiora Simona Tercotiuse. SOKA RK, AM Kostelec n/O, II. Úřední knihy, inv. č. 163, č. kn. 84, fol. 75, 46, 75, Manuál: různé záznamy písaře, 1636 – 1745. Když se stal Tomáš Pešina z Čechorodu děkanem, Tobiáš Quartelius, SJ převzal funkci superiora (1655 – 1661). Dalším jezuitou ve funkci správce města se stal Simon Tercotius, SJ (1661 – 1665) a po něm Václav Simon, SJ (1665 – 1666).

193 PEŠÁK, Václav. *Berní rula 12. kraj hradecký*. I. díl. Praha, 1951, str. 8-9.

194 ŠŮLA, Jaroslav. Venkovský lid východního Hradecka v letech 1590 – 1680. In *Práce muzea v Hradci Králové XIII*. Hradec Králové, 1971, str. 200, 207.

zajišťovala chod vinopalny a pivovaru. Dvory byly základem vrchnostenského bohatství. Rozšíření plochy dvorských pozemků znamenalo zvýšení příjmů, o což usilovaly všechny vrchnosti. v daném období byly dvory na panství Kostelec čtyři: Forberk, Žalmanova Lhota, Velký a Žloutkovský, až o mnoho později vznikl nový Křížovský dvůr ve městě Kostelci. K Žampachu patřily dva dvory, Vamberk měl čtyři, Potštejn dva dvory.¹⁹⁵

V této době byly také dokončeny stavební úpravy na hradeckém kostele Nanebevzetí Panny Marie, nutné pro poslední přání jeho fundátora. „Pomocníci andělů“ dali přenést ostatky Kašpara Gramba a jeho dětí Kamila a Eleonory a pochovat v kryptě ve střední části chrámu, tak jak si testátor přál. Při uložení ostatků v roce 1660 byla přítomna Magdaléna i Františka Grambovy, hrabě Václav Záruba, zástupce klementinské koleje P. Saxius a také P. Arriaga a P. Grobendonque. Objevil se zde i bývalý superior kostelecké rezidence a regent klementinských statků P. Kryštof Fischer. O rok později zde byly uloženy také ostatky zakladatele hradecké koleje Fridricha Oppersdorfa a jeho rodiny.¹⁹⁶

Roku 1666 rektor P. Jan Saxius,¹⁹⁷ jmenoval městskou radu, společně s děkanem Janem Danielem Beranem, regentem Křištofem Fischerem a superiorem Tobiášem Quarteliem (1666 – 1667). Brzy poté rektor Saxius zemřel a jeho následovníci se rozhodli prodat panství. Vyhověli tím požadavkům hraběte Václava Záruby z Hustiřan, hejtmana kraje hradeckého, manžela Františky Grambové, který již dlouho o panství usiloval.¹⁹⁸

Posledním činem jezuitů v Kostelci bylo potvrzení měšťanům, že Tovaryšstvo neprodalo nic obecního hraběti Zárubovi. Páter Daniel Krupský,¹⁹⁹ tehdejší rektor klementinské koleje, je musel ubezpečit, že potok Štědrá, řeka Orlice, lom atd. jsou stále jejich majetkem.²⁰⁰ Výše bylo popsáno, jak byli Kosteletci citliví na toto vlastnictví. A jejich obavy byly oprávněné. Zárubovi, a později jeho synům, se totiž zachtělo rozšířit svůj majetek a příjmy na úkor města.²⁰¹ To už je záležitost jiného období, které není obsahem této práce.

---

195 Týž, str. 116, 183-184, 236.

196 MIKAN, Jaroslav. *Kolejní chrám Nanebevzetí P. Marie v Hradci Králové*. Hradec Králové, 1940, str. 16.

197 Joannes Saxius, Phil.Dr., Theol.Dr., narozen Plzeň 1616, zemřel Praha 1666, vstup do SJ 1633, profesor Praha 1650, rektorem koleje v HK 1653-56, rektorem koleje v Praze 1659-61, 1665-66. FECHTNEROVÁ, Anna. *Rektoři kolejí Tovaryšstva Ježíšova v Čechách, na Moravě a ve Slezsku do roku 1773*. sv. I. – Čechy. Praha, 1993, str. 50. ISBN 80-7050-158-8.

198 Tovaryšstvo prodalo Kostelec Zárubovi za 65 tisíc zlatých a koupilo si Průhonice, Řepory, Kopaninu, Novou Ves a Zlíchov ke statku Tuchoměřskému a Vodochoďům. SOkA Rychnov n/K, AM Kostelec n/O, inv. č. 292, kart. 11, kupní smlouva na kostelecké panství mezi Zárubou a TJ, 1667. BÍLEK, Tomáš V. *Statky a jmění kolejí jezuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa II. zrušených*. Praha, 1893, str. 77-82.

199 Daniel Krupsky, Phil.Dr., Theol.Dr., narozen Praha 1620, zemřel Praha 1672, vstup do SJ 1636, profesor 1653, rektorem koleje v Praze 1670-72. FECHTNEROVÁ, Anna. *Rektoři kolejí Tovaryšstva Ježíšova v Čechách, na Moravě a ve Slezsku do roku 1773*. sv. I. – Čechy. Praha, 1993, str. 51. ISBN 80-7050-158-8.

200 SOKA Rychnov nad Kněžnou, AM Kostelec n/O, inv. č. 294, kart. 11, dopis P. Krupského o prodeji panství a vlastnictví potoka Štědré, 1670.

201 NA Praha, SM, sign. K 20/1-7, inv. č. 1599, kart. 1123, spory Kosteleckých s vrchností 1673-1690. SOkA Rychnov n/K, AM Kostelec n/O, inv. č. 294, kart. 11, spor obce a měšťanů se Záruby 1669 – 1725.

Slovo na závěr

Práce začíná uvedením čtenáře do dějinných a náboženských souvislostí. Zdejší oblast byla utrakvisticko-bratrská, pro katolickou víru zde nebylo místo. Po rekatolizaci dvacátých let, kdy jezuité působili na Kostelecku jako misionáři, nastala obecně velmi dobře známá změna. Jezuité získali město Kostelec z odkazu císařského důstojníka Kašpara Gramba. Zbožné odkazy byly běžné, ale jistě jen nemnohé způsobily takovou lavinu sporů. Majetkové pře, vedené vdovou Magdalénou Grambovou, jezuité sice všechny vyhráli, ale přesto se celého vlastnictví nikdy nedomohli. Magdaléna byla stejně schopná jako zarputilá a majetek, který jednou měla v rukou, nepustila. Příčinou její zarputilosti byl bezpochyby manžel, jenž na svou ženu nepamatoval v závěti, a možná také Magdalénina mírná antipatie k jezuitskému řádu.

Abychom skutečně dobře pochopili místní vrchnostensko-poddanské vztahy, bylo nutné pohlédnout na postavení kosteleckých měšťanů, robotu poddaných a změny v důsledku příchodu duchovní vrchnosti. Navzdory tomu, že Kosteletičtí měli své určité postavení zajištěno listinou Adama Hrzána z Harasova z 16. století, jezuité na tuto skutečnost nedbali. Došlo k celé řadě sporů mezi městem a Tovaryštvem, při nichž řád používal i hrubé nátlakové metody. Práva měšťanů byla okleštěna řadou dokumentů vydaných jezuitskou vrchností.

Nejdůležitější osobností tohoto období byl P. Krištof Fischer, dlouholetý správce a také autor hospodářské příručky „Oeconomia suburbana“. Fischer své dílo vytvořil také na základě zkušeností z Kostelce, který se stal prvním místem jeho profesionálního působení. Dále působil na několika dalších místech ve funkcích správce nebo ekonoma. Po odchodu z Kostelce byl Fischer jmenován regentem všech statků klementinské koleje, bezpochyby na základě věhlasu získaného úspěšným ekonomickým rozvojem města. Jako regent měl na starosti kontrolu a inspekci statků, nadále tedy dohlížel i na kostelecké panství. Po Fischerově odchodu pobývali v Kostelci už jen velmi nevýrazní správci.

Moje práce není úplně typická, protože představuje Tovaryšstvo v poněkud rozporuplné roli barokní pozemkové vrchnosti. Neukazuje kladný vliv Tovaryšstva na rozvoj školství, vědy nebo kultury. Nikoli, jezuité jsou zde majiteli nemovitostí, šéfují svým poddaným na poli, na statku či ve stodole. Po dobře vykonané práci zajdou do kostela, kde odslouží mši svatou a odřeční kázání, zejména o poslušnosti. Ostatně tato ctinnost je členům Tovaryšstva Ježíšova obzvláště milá. Děti ve škole naučí číst, psát, trochu počítat a některé i zpívat. Svě poddané mají pod dokonalou kontrolou.

Z pohledu členů Tovaryšstva Ježíšova i dobové společnosti to jistě bylo v naprostém pořádku. Ale přece jen si myslím, že všechno v tak dokonalém pořádku nebylo. Ve věci sporů mezi jezuitskou vrchností a měšťany podle mě byli Kosteletičtí v právu, přestože se jezuité snažili přesvědčit o opaku. V tom se nijak nelišili od některých světských vrchností, např. hraběte Záruby, který na konci 60. let Kostelec od Tovaryšstva koupil a vedl s městem podobné spory.

Resumé

This paperwork begins with a short historic summary of Kostelec nad Orlicí before Societas Jesu arrived. The most remarkable characters who owned the Potštejn domination whose part Kostelec is are mentioned. An important period of the local history was re-catholicization in 1628 which left people of Kostelec Catholic. The status of citizens as well as liege people's drudgery at the end of 16th and beginning of 17th century is described. The status of people was better in Kostelec than in surrounding settlements thanks to the liberal owner called Adam Hrzán of Harasov. The Kostelec domination was owned by Kašpar Gramb, an imperial officer, whose testament caused separation of Kostelec. Between 1638 and 1667 it was owned by St. Klement's Jesuit dormitory in Prague. At first it was difficult for Jesuits to gain this property because Kašpar Gramb's widow Magdaléna Grambová protested against the testament. She waged a several-year lasting contention which ended for her benefit. Kryštof Fischer was the most important person at the time of Jesuits. He worked as a superior of the domination for many years. Later, he became a district administrator and was also appointed as a regent of all estate of Prague St. Kliment's dormitory. Under his direction the Kostelec region overcame the worst misery after the thirty-year long war. There are a few written remainders extant which evidence the relationship between the authorities, dependants and citizens which Fischer was involved in. He is an author of a manual for other superiors called "Oeconomia suburbana" based on his knowledge as well as some experience from other dominations. When he left, a few other Jesuits governed Kostelec but none of them was as successful as him. In 1667 Jesuits sold Kostelec to earl Záruba, Františka Grambová's husband. Františka gained Potštejn as part of the heritage which she got after her father Kašpar Gramb of Poštejn. Thanks to that, Kostelec became an integral part of Potštejn domination.

Seznam literatury a pramenů

Prameny vydané:

- BARNER, Jan. *O Piwowáru: traktát z knih hospodářských Krištofa Fischera nejprve na světlo vydaný léta 1679*. Brno, 1942.
- BIENER Z BIENENBERGA, Karel Václav. *Geschichte der Stadt Königgratz*. Přeložil Jan Balcar z Bystrého. Edice pramenů z archivů města Hradce Králové, královéhradecké diecéze a jezuitské koleje Hradec Králové. Praha, 1780.
- ČERVENÝ, Václav – ČERVENÁ, Jarmila. *Berní rula: Generální rejstřík ke všem svazkům (vydaným i dosud nevydaným) berní ruly z roku 1654 doplněný (tam, kde se nedochovaly) o soupis poddaných z roku 1651*. I. svazek / A – L. Praha, 2003. ISBN 80-7277-058-6 (1.sv.).
- FISCHER, Krištof. *Knihy Hospodářské skrze dvojctihodného kněze Krištofa Fischera z Tovaryšstva Ježíšova sepsané*. Přeložil Jan Barner. Praha, 1706. Národní knihovna ČR, odd. rukopisů a starých tisků, č. knihopisu K02543-4.
- KALOUSEK, Josef (red.). *Archiv český, čili, staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. Dodatek k řádům selským a instrukcím hospodářským 1388 – 1779*. Díl. 29. Praha, 1913.
- KALOUSEK, Josef (red.). *Archiv český, čili, staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. Řády selské a instrukce hospodářské*. Díly 22 – 25. Praha, 1905 – 1910.
- MATUŠÍKOVÁ, L. a kol. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651 – Hradecko-Bydžovsko*. Praha, 2000. ISBN 80-85475-63-4.
- OEHM, Vincenc. *Protokol reformační komise, konané r. 1628 v krajích Bechyňském, Prácheňském a Plzeňském*. Praha, 1897.
- PEŠÁK, Václav. *Berní rula 12: Kraj Hradecký*. I. díl. Praha, 1951.
- PODLAHA, Antonín (ed.). *Dopisy reformační komise v Čechách z let 1627 – 1629*. Praha, 1908.
- SCHULZ Václav. *Korrespondence Jezuitské provincie české z let 1584 – 1770 z archivu Musea Království českého*. Praha, 1900.

Prameny archivní:

Archiv Univerzity Karlovy Praha, kartotéka členů řádu Tovaryšstva Ježíšova 1556 – 1773, heslo Křištof Fischer.

NA Praha, fond Jesuitica

NA Praha, fond Stará manipulace

SOkA Rychnov n/K, fond AM Dobruška.

SOkA Rychnov n/K, fond AM Kostelec nad Orlicí.

SOkA Rychnov n/K, fond Archiv děkanství Kostelec nad Orlicí.

Seznam literatury:

ALTRICHTER, Michal (red.). *Ignác z Loyoly, Souborné dílo: duchovní cvičení, vlastní životopis, duchovní deník*. Olomouc, 2005. ISBN 80-86715-42-6.

BALBÍN, Bohuslav. *Pamětní nápis*. Praha, 1988.

BALBÍN, Bohuslav. *Krásy a bohatství české země*. Praha, 1986.

BECKOVSKÝ, Jan. *Poselkyně starých příběhů českých*. Díl 2, svazek 3 (1526 – 1715). Praha, 1880.

BOBKOVÁ – VALENTOVÁ, Lenka. *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*. Praha, 2006. ISBN 80-246-1082-5.

BIČÍK, Zdeněk. Ze starých matrik na Rychnovsku. In: *Orlické hory a Podorlicko 5*. Rychnov nad Kněžnou, 1973, str. 247 – 249.

BÍLEK, Tomáš V. *Dějiny řádu Tovaryšstva Ježíšova a působení jeho vůbec a v zemích království Českého zvláště*. Praha, 1896.

BÍLEK, Tomáš V. *Statky a jmění kollejí jezuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa II. zrušených*. Praha, 1893.

BÍLEK, Tomáš V. *Reformace katolická neboli obnovení náboženství katolického v království Českém po bitvě bělohorské*. Praha, 1892.

CATALANO, Alessandro. *Zápas o svědomí: Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598 – 1667) a protireformace v Čechách*. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-942-3.

ČÁŇOVÁ, Eliška. Počátky rekatolizace na Hradecku. In *Práce muzea v Hradci Králové: Serie B*. Hradec Králové, 1970.

ČÁŇOVÁ, Eliška. K problematice povstání na trčkovských panstvích v Podorlicku. In *Orlické hory a Podorlicko 6*. Rychnov nad Kněžnou, 1974, str. 95 – 112.

ČERNÝ, Karel; HAVLÍK, Jiří M. *Jezuité a mor*. Praha, 2009. ISBN 978-80-7106-967-6.

ČERNÝ, Josef. *Mlhavé obrázky minulých věků z Doudleb, Vyhnánova a Příkaz a jejich okolí bližšího i vzdálenějšího*. Vamberk, 1937.

ČERNÝ, Václav. *Hospodářské instrukce: přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v 15. – 19. století*. Praha, 1930.

ČERVENKA, Václav. *Zrcadlo Kostelce Orličného: desatero čtení z dějin Kostelce*

- Orličného. Kostelec nad Orlicí, 1926.
- ČORNEJOVÁ, Ivana et al. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek VIII. 1618 – 1683. Praha, Litomyšl, 2008. ISBN 978-80-7185-947-5.
- ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo: Jezuité v Čechách*. Praha, 1995. ISBN 80-86529-30-4.
- ČORNEJOVÁ, Ivana (ed.). *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci*. Praha, 2003.
- ČORNEJOVÁ, Ivana. Jezuitské školství za protireformace – země Koruny české a střední Evropa. In *Studia Comeniana et Historica* 36. 2006, str. 10 – 18.
- ČORNEJOVÁ, Ivana. Jezuitská akademie do roku 1622. In SVATOŠ, M. (ed.). *Dějiny Univerzity Karlovy I., 1347/48 – 1622*. Praha, 1995, str. 247 – 268.
- ČORNEJOVÁ, Ivana. Organizace jezuitského školství před rokem 1773. In *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání. Z Českého ráje a Podkrkonoší*. Semily, 2000, str. 9 – 14.
- FECHTNEROVÁ, Anna. *Rektoři kolejí Tovaryšstva Ježíšova v Čechách, na Moravě a ve Slezsku do roku 1773*. sv. I. – Čechy. Praha, 1993. ISBN 80-7050-158-8.
- FÜLÖP–MILLER, René. *Moc a tajemství jezuitů. Kulturní a duchovní dějiny Tovaryšstva Ježíšova*. 3. vydání. Praha, 2003. ISBN 80-86182-98-3.
- FIDLER, Vladimír – JUZA, Josef. *Město Kostelec nad Orlicí v historických datech*. Kostelec nad Orlicí, 1994. ISBN 80-900044-7-4.
- GINDELY, Antonín. *Dekrety Jednoty bratrské*. Praha, 1865.
- HÁS, Jiří. *Šlechtické rody na Rychnovsku: Stručné dějiny rodů s popisy jejich znaků a s genealogickými tabulkami*. Praha, 2001, str. 29 – 30. ISBN 80-85228-68-8.
- HLADKÝ, Ladislav. František Jan Zoubek. In: MATOUŠ, Václav (red.). *Orlické hory a Podorlicko* 3. Rychnov nad Kněžnou, 1970, str. 231 – 235.
- HOJDA, Jan – POLEHLA, Petr (edd.). *Jezuité ve východních Čechách*. Studie DTI HK. Hradec Králové, 2009. ISBN 978-80-87363-00-3.
- HREJSA, Ferdinand. *Sborové Jednoty bratrské*. Praha, 1935.
- JANÍČEK, Václav. *Poslední Slavatovna Košumberská 1633 – 1690. Zakladatelka poutnického chrámu Panny Marie na Chlumku v Luži*. Praha, 1940.
- JELÍNEK, František. *Děkanský chrám sv. Jiří v Kostelci nad Orlicí: Obraz historicko-kulturní*. Kostelec nad Orlicí, 1916.
- KALISTA, Zdeněk. *Bohuslav Balbín*. Praha, 1947.
- KALOUSEK, Josef. *O staročeském právě dědickém a královském právě odúmrtním na statcích svobodných v Čechách i v Moravě*. Praha, 1894.
- KAŠPAR, Oldřich. *Jezuité z České provincie v Mexiku*. Olomouc, 1999.
- KOČÍ, Josef. *Boje venkovského lidu v období temna*. Praha, 1953.
- KOLÁČEK, Jiří. Misionáři české provincie Tovaryšstva Ježíšova ze 17. a 18. století. In KOLÁČEK, Jiří. *200 let jezuitů v Brně*. Velehrad, 2002, str. 58 – 70.
- KOLMAŠ, Josef (ed.). *Karel Slavíček, SJ. Listy z Číny a jiná korespondence s evropskými hvězdáři (1716 – 1735)*. Praha, 1995.

- KRÁL, Josef F. *Paměti města Vamberka nad Zdobnicí*. Vamberk nad Zdobnicí, 1927.
- KRÁSL, František. *Arnošt hrabě Harrach, kardinál sv. církve římské a kníže arcibiskup pražský. Historicko – kritické vypsání náboženských poměrů v Čechách v letech 1623 – 1677*. Praha, 1886.
- KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Ideální město v divočině. Misijní projekty Tovaryšstva Ježíšova a obnovené Jednoty bratrské v koloniální Americe*. Praha, 2007.
- KUČERA, Jan – RAK, Jiří. *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*. Praha, 1984.
- LAŠEK, Gotthard Josef. *Hejtmanství rychnovské: okres kostelecký*. Díl I. Velké Meziříčí, 1884.
- LAŠEK, Gotthard Josef. Město a panství Kostelec nad Orlicí. *Hradecký kraj VII.*, č. 1, 1912, str. 59 – 64.
- LAŠEK, Gotthard Josef. *Solnice: město a bývalé panství*. Jaroměř, 1886.
- MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. Praha, 1995. ISBN 80-85903-01-6.
- MACEK, Ondřej (ed.). *Po vzoru Berojských: život i víra českých a moravských nekatolíků v předtoleranční a toleranční době*. Praha, 2008.
- MACH, Jiří (ed.). *Křesťanství v Podorlicku: Historický vývoj od nejstarších dob až do současnosti*. Nové Město nad Metují, 2000.
- MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé Hory do současnosti*. Díl I. A – M. Praha, 2008, str. 292 – 293. ISBN 978-80.257-0027-3.
- MATOUŠ, Václav. *Selské povstání na Hradecku 1628*. Dobruška, 1998.
- MAUR, Eduard. *Český komorní velkostatek v 17. století: Příspěvek k otázce „druhého nevolnictví“ v českých zemích*. Praha, 1976.
- MAUR, Eduard. Problémy farní organizace pobělohorských Čech. In *Traditio et Cultus: Miscellanea historica Bohemica*. Praha, 1993, str. 163 – 176. ISBN 80-7066-762-1.
- MICHL, Karel. *Selské bouře na Hradecku 1628 – 1775*. Hradec Králové, 1951.
- MIKAN, Jaroslav. *Usazení se řádu Tovaryšstva Ježíšova v Hradci Králové*. Praha, 1939.
- MIKAN, Jaroslav. *Kolejní chrám Nanebevzetí P. Marie v Hradci Králové*. Hradec Králové, 1940.
- MIKULEC, Jiří. *Poddanská otázka v barokních Čechách*. Praha, 1993. ISBN 80-85268-22-1 ISSN 0862 – 7088.
- MIKULEC, Jiří. *31.7.1627 Rekatolizace šlechty v Čechách. Čí je země, toho je i náboženství*. Praha, 2005. ISBN 80-86515-54-0.
- MIKULEC, Jiří. *Pobělohorská rekatolizace v českých zemích*. Praha, 1992. ISBN 80-04-26120-5.
- MORÁVEK, Václav. *Kostelík sv. Václava na Rabštejnku*. Kostelec nad Orlicí, 1937.
- NEŠPOR, Zdeněk (ed.). *Čeští nekatolíci v 18. století: mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí*. Ústí nad Labem, 2007. ISBN 978-80-86971-27-8.
- NOVÁK, Václav. *Pod ochranou českobratrské borovice: Dějiny obce Slemena v podorlickém kraji*. Slemeno, 1948.
- NOVÁK, Václav. Zaniklá ves Lhotka Žalmanova (Tlukačova, Malšovská, též Žabokrky). In PELIKÁN, Josef (red.). *Časopis společnosti přátel starožitností LXII.*, Praha, 1954,

str. 229 – 239.

POKORNÁ, Zuzana – SVATOŠ, Martin (edd.). *Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách: Sborník z konference Památníku národního písemnictví*. Praha, 1992. ISBN 3-412-04991-3.

RABYŠKA, Jan. *Památky města Kostelec nad Orlicí*. Rychnov nad Kněžnou, 1889.

REJZEK, Antonín. *P. Bohuslav Balbín TJ.: Jeho život a práce*. Praha, 1908.

REZEK, Antonín. *Dějiny prostonárodního hnutí náboženského v Čechách: od vydání tolerančního patentu a na naše časy*. Hradec Králové, 1887.

REZEK, Antonín. Činnost reformační komise v kraji Hradeckém. *Ratibor VIII*. 1891, str. 470.

REYL, František. *Hradecká kolej TJ. r. 1636: Historická črta*. Hradec Králové, 1901.

ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha, 1957.

SEDLÁČEK, August. *Místopisný slovník království českého*. Praha, 1998, str. 439. ISBN 80-7203-099-X.

SLAVÍK, Jiří. Neznámý zlomek městského počtu z Kostelce nad Orlicí. In *Jaroslav Šůla: Sborník příspěvků k šedesátinám*. Hradec Králové, 1998, str. 215 – 224. ISSN 1211-8176.

SRP, Zdeněk. *Královéhradecké biskupství v proměnách staletí*. Hradec Králové, 2005. ISBN 80-86472-19-1.

SVOBODA, Antonín. Náš kraj v dějinách národních. In *Rychnovsko a Kostecko*. Kostelec nad Orlicí, 1924, str. 125 – 180.

ŠANDERA, Martin. *Zikmundovi věrní na českém severovýchodě: Opočenská strana v husitské revoluci*. České Budějovice, 2005. ISBN 80-86829-06-5.

ŠIMEK, Tomáš a kol. *Hrady, zámky, tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: Východní Čechy VI*. Praha, 1989.

ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Z nouze o spasení: česká emigrace v 18. století do pruského Slezska*. Praha, 1992. ISBN 80-7072-948-1.

ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Běh života českých emigrantů v Berlíně v 18. století*. Praha, 1999. ISBN 80-7017-253-3.

ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Exulantská útočiště v Lužici a Sasku*. Praha, 2004. ISBN 80-7017-008-5.

ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Stručně o pobělohorských exulantech*. Praha, 2005. ISBN 80-7017-022-0.

ŠTINDL, Martin. *Z Meziříčí za oceán. Životní pouť P. Antonína Strčanovského, SJ (1728 – 1799)*. Brno, 1999.

ŠŮLA, Jaroslav. Venkovský lid východního Hradecka v letech 1590 – 1680. In *Práce muzea v Hradci Králové XIII*. Hradec Králové, 1971.

ŠŮLA, Jaroslav. Hospodářské instrukce pro purkrabího kosteleckého panství. In *Orlické hory a Podorlicko 5*. Rychnov nad Kněžnou, 1973, str. 239 – 246.

ŠŮLA, Jaroslav. *Severovýchodní Čechy v období feudalismu*. Hradec Králové, 1963.

ŠVENDA, František de Paula. *Třetí měděný obraz království Českého a paměti města Králové Hradce nad Labem*. Díly I. – III. Hradec Králové, 1807 – 1812.

- TONDI, Alighiero. *Jesuité*. 3. vydání. Praha, 1962.
- TŘÍŠKA Josef a kol. *Kostelec nad Orlicí a Kostecko. Z kulturní a literární historie Kostelce nad Orlicí: sborník prací z Dějin a současnosti*. 1. díl. Kostelec nad Orlicí, 1992. ISBN 80-900009-6-7.
- URBAN, Jan. *Lichtenburkové: Vzestupy a pády jednoho panského rodu*. Praha, 2003. ISBN 80-7106-579-X.
- VÁLKA, Josef. Druhé nevolnictví a původní akumulace v 16. století. *Československý časopis historický*. 1958, str. 316 – 324.
- VÁVRA, Josef. Z rodinné kroniky pánů z Oppersdorfu. In KOVÁŘ, M. (red.). *Sborník historického kroužku*. Sešit 6. Praha, 1897.
- VOTKA, Jan Křtitel. Venceslaus Franciscus Coelestinus de Blumenberk. *Časopis katolického duchovenstva* 2, 1882.
- ZELENÝ, Václav V. *Tomáš Pešina z Čechorodu: životopisná studie*. Praha, 1884.
- ZOUBEK František Jan. *Kostelec nad Orlicí*. Česká Lípa, 1860.
- ZOUBEK František Jan. *Vypsání hradu Potenšteina v Hradecku*. Kostelec nad Orlicí, Praha, 1870.

Seznam příloh

- Str. 64 – 67 Instrukce pro kosteleckého purkrabího
- Str. 68 – 71 Artikule městského úřadu
- Str. 72 – 74 Instrukce rychtářům a konšelům pro případ prodeje poddanských gruntů
- Str. 75 – 76 Povinnosti panského rychtáře
- Str. 77 – 78 Dopis Ondřeje de Buissona
- Str. 79 Děkanství v Kostelci nad Orlicí. Detail portálu děkanství.
Děkanský kostel sv. Jiří.
- Str. 80 Českobratrský kostelík. Starý zámek.
- Str. 81 Erb Kašpara z Grambu. Pečeť kostelecké jezuitské rezidence.
Detail portálu Dvorečku. Jediný dochovaný pozůstatek Dvorečku.
- Str. 82 Letecký pohled na hrad Potštejn. Pohled na město Kostelec nad Orlicí.
- Str. 83 Kostelec nad Orlicí a okolí.

Instruckce Purkrabího Kostelevského.

Všechní ma gřeho formimast byti, jezduj, aby dronny a zbladka dromoskau
 dromomal, Kambis, Dalwady, Gmbalmizo, Rybinly, Lauky, a dolglat fozy
 ghydal, a Roboty faldauyeh fzdil.
 Jezidmorzich ma miti na fozu nadoby; Enuentarze, mal Kogifua, boliz dzo
 ade blouir a galyeh, Flaughun, Euan, Daban, Mokyh, Pafy, Karpurs, Poo,
 gidel, Radlye a gimbo na falygalygo nadoby, a to rasy na fozylu daffary
 a daffarygo vragdama; a fazy odnich fuzigimat; bude.
 Narizledau Obryzla fca dfozidi ma, aby vradny Nadalij a Dnatuym,
 Kuzib Kuzib Nazanndbarrala, laizby nicale zmig Sama Danupraz
 Onim byt, ten att Glad; vauo Sama Mfky fky faly; Nadbanlyroo a Tomj
 var at atomu dagan; Kazygum dilo vlykazyomat; bude, a dly Neda,
 Galey a dilo fca Dnatyidau fclnast; kdnaly, dyafo amim dalydagis fozu
 uauo darna;.
 Faldaly gat Atomum tal vkolum dobar mag, aduaz jobi dadda,
 magy vziafni vazy na manat; a fozu darna; Dvokuro gmanomat; ma,
 a rasy faly na vuzje mag dzo gub drazkdnau; dila daf fozvob; to dno.
 Pmau faly m dyafo daly daly bude a falyzily; galyfo Kozzanka
 Romum mal vkolum darna, a dalyz Oned my falyan fozzanka
 falyzily mifgaj. Ali dilyfo faly Zanaglyf; byt; aby kazdu
 Dobyhu, dyafo Oned a dyafo vzymiruzgo, fcaid zkozanka dny,
 dyafo byt adera gizma ktonu rozdyzky fozihobomana byt; dno
 byt at gifa; miam a kazdum fclnau magj, aby Romo nalyzily; by
 amomaly, a obvaku galyfo darna ma dfo darna; . Na falyzalyfo
 obladama dalyz Romo vzyf; a dalyz, fcaid fcaid dano kazily dan
 vlykady; tal aby dany madyzky dyafo byt, gimz kaz dffny a giny
 Romfo nalyzgo mfozku admozomat; adaf; odnich fozigimat; bude.
 Ghyry Kvarfay ma dolyh; Ba dyafo nary fclnoma; a dalyz daly,
 dalyz deryby dno gat ma byt; daly; a dyafo magim adaly maly
 vramu Bily vobozomat; a aby kazda dilyba na daf; Nab daly daly
 dno dny na daly; ofalyzily. Razidag dyafo faly dymoni

Artikule Duzadu Westkyho.

1. Pruzedni Duzad a Daudzawce w Westki na to misliwi magi, ze s hrany te od Jana Boga profrzedkem wrichnosti swe gnu fowolani, aby ne sroug ani zlowicta smrtedneho, ale samy sa na Boga Daud wifenamali, hracy Bostau na sobe nesli, gi w sechnem w nalzite sprawedlnosti posluhowali a widlowali. Ale knim od Boga ueno gest: Sprawedlnosc ezy sprawedlnosc gest winiw aby yin byl, a wlad zem i teraw by Jan Buz troug dal tobe. Za swoto znagice, ze na sobe Duzi auzad Jana wclikeho fowinni budau tak gu wstuziti, aby w tom Jana Boga swego neschnewali a proemu swe domi newbliziwali.
2. Na to magi czelo swe zuzeni magi aby s fowolniti a wzymanim gmona Bostu Duzad sroug zacinali, a wzdawali. Za wzdaw Boga hrzed oziyma magice za wrichnost a zamilostimau Duzadu swego a msi sa tohto obymatelum ogranu fowolni fowoliti. Sami gal Jana Boga se oba waze by fuzitkadu gnyim fuzitazani Bostu, a s Buz fiantse gortne zachowawati a aby aderstich zachowawana byli o to se zezlowe stawati. W cbrame Jane hrzi sluzbach Bostich, a w gnyem wkolone Dwahti fuzigimanim gine hrzedchazeti s Olowa Bostu go zylni byli.
3. Wrichnost gal swad Boga fuzidawenau msti, kni se we wsem dohrym poslustri a fudane choru ti, w nigemz se neprotiwije. Duzoty a gine fowolaty w wry tym czase, neodkladacie dawati a hrzani od gnyim wiberawati do duchowuwi odwasporali gine hrzi drzet gladi. O fody na statych fantsych w fowolniti smawawati, nig zadnymu ne fuzigladace smawawati, a duchowuwi radzi zwelobowati nej zmensporati magi. Wstuzili.

3 Janna Karavze valjito Steze Duchovniho
 w rozstavnosti miti, a gemu w Duchovniho spravach
 gromem su prizkladu volny a postlupni boli magi.
 gemu desatky a gine postlupny a zadusny. Inoemu
 gasine a mile w ochotnosti odrozovat. Bezeho vady
 a rozdeleni dobrych zivotov fyzedne vady mladey
 w dobrych vzrostech se zmirigiti a rozestavke nabraty
 fyzmitati moze, mile fyzigimati a vzirati. a aby otolat

Uchyteneho
 lada se domi
 vut apuzymal
 vatom gromu nape
 magi. ~~...~~
 byly.

4 Mezo kazradnimi vabami fyzizebi gest lasty a vror
 domabri, nechtati a zaristi san vdy dobroho a falyho faly
 sibi nemuze, vrbty respesna vace na vuzno faly. fyzizej
 w fentromich domyeh roz fyzge a gine zmuly ktere e to
 ozromosti a vaznosti fentromy, nemagi zadneho obecnostroj
 a lidmi nevaznyoni magi ani vnimi se v zadoroviti.

5 Do kadniho domu w kazj hodinu w kazrau vlozenau gasine
 se magi dati, a w kadde a na fuzne sedie magi e filnosti
 zatob, idy grom, vrod drom, fyzvuzuro y vlyseho stran fyzge
 vedni vedline postlupati, aby fyzj vrazoveni vgezize, neb
 ktere kolino w znepteni vmele e k tomu fode stran fyz
 vodu a odvodu nalezite fyzimlavovati. To vlyseho
 faly stran, nemagi zadneho nauzeni ani gine veystrahy se
 fyzode druge strane vdelovati.

6 Bez vlyseho fyzadneho a volneho zadneho odrozovat
 nemagi, ani to spravé gine strany fyzvuzovati, ale obaum
 stranam gina kazdemu vey gino gancchati, a fyzj vity
 nani vaudu nivaly fyzvuzovati, nemagi, ani vey w kadde
 y vyzene ktere fyz tagnosti fyzvuzovali nizadnym fyzvuzom
 ani narvlysim nepronajeb, a zomovaty nemagi.

7 Davum zadnych fyzigimati nemagi vedauy ze davome
 oflyfugi vzy maudvych lidi a zmenugi slova spravé fyzvuzochy
 vany zro zadnu fyzizen neb nefyzizen na zadnu fyzvuzochy
 fyzvuzochy, ale vyzozvudvych zato w fizychu magi faly magi.

8 Konfelowe drze na vobe fyzad fyzvuzochy a magi se
 se fyzjet e veyzenau magi e filnosti aby e zmizhani nefyzj
 vly a e fyzvuzochy a fyzne fyzvuzovati. Na strany fiz
 vlyse, giclyto k fyzge za fyzvuzochy fyzvuzochy magi,
 dobry fyzor dati fuzny, a aby to fyzvuzochy se zarovalo
 a zadny bez vedomi, a mlyta neb do mlyta fyzvuzochy
 o to fyzj veyti.

+

Almanach Mas. Brno. 12. října. 18.

3 Druhá strana také šel a měšťane
 včel. v městě značně gabe hrac vize
 a pavytí ano v občestvostoj. Druhá strana
 nejvíce zadne gádné včdy ani zaplavý nepostarva
 pte. Druhá také na ně fonsomg a se vztahuje aby
 me gím me včim zplaví v fonsomg gí. se včdy
 včim mě. fonsomg se včim gonal. a fonsomg včdy
 Druhá strana včdy včdy ano. Druhá strana fonsomg
 a včdy Druhá a včdy gonal. gonal. Druhá strana včdy
 se včdy včdy gonal. gonal. Druhá strana včdy
 gonal. gonal. včdy včdy. ano včdy ano
 gonal. gonal. včdy gonal. gonal. gonal. gonal.
 aby fonsomg včdy včdy gonal. gonal. gonal. gonal.
 Druhá strana včdy gonal. gonal. gonal. gonal.
 a gonal. gonal. gonal. gonal. gonal. gonal. gonal. gonal.
 gonal. gonal. gonal. gonal. gonal. gonal. gonal. gonal.

N. 7. Artikuli alijet Mas. Brno. 12. října. 18.

Na spravných m m b n z d b l y z i n j , a d o g m y d a n y e b n a j a d n i s t e n
 a b t n i r o z i t a l u i v o n l u m i l y . P o z i k o m g i u b z a n n e h a t j , a t n a d
 P o l a i o n n u a d u b s a f f a t j d a t i m a g j , m j a n z a d k o r i a d n i s d e f i s s i o n
 z t o d a n d a n t a a b t o k o r i a d n i s k a n i s , a t a d d j a c h o d z a n d a r a b u
 a t a b z k o r i a d n i s k a n i s a g a t m n o s u b o a t j n a k o r a m a n a t .

6. P o l a i o n n u j e d u o r n a t . N a m a s t j n a d u g e d t a j i t n e d n j k o d e j e
 k a n o n o t k o r i a d n i s k a n i s a d u g e d t a j i t n e d n j k o d e j e
 a o z a d j s t u f f n a h o b e h o a s p r a m a d k o r i a d n i s k a n i s z a i b y a p o t r i n t s a f f a t
 a d a u d e t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t
 t a t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t
 t a t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t
 t a t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t
 t a t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t
 t a t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t

7. P o l a i o n n u j e d u o r n a t . N a m a s t j n a d u g e d t a j i t n e d n j k o d e j e
 k a n o n o t k o r i a d n i s k a n i s a d u g e d t a j i t n e d n j k o d e j e
 a o z a d j s t u f f n a h o b e h o a s p r a m a d k o r i a d n i s k a n i s z a i b y a p o t r i n t s a f f a t
 a d a u d e t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t
 t a t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t
 t a t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t
 t a t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t
 t a t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t

8. P o l a i o n n u j e d u o r n a t . N a m a s t j n a d u g e d t a j i t n e d n j k o d e j e
 k a n o n o t k o r i a d n i s k a n i s a d u g e d t a j i t n e d n j k o d e j e
 a o z a d j s t u f f n a h o b e h o a s p r a m a d k o r i a d n i s k a n i s z a i b y a p o t r i n t s a f f a t
 a d a u d e t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t
 t a t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t
 t a t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t
 t a t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t

9. P o l a i o n n u j e d u o r n a t . N a m a s t j n a d u g e d t a j i t n e d n j k o d e j e
 k a n o n o t k o r i a d n i s k a n i s a d u g e d t a j i t n e d n j k o d e j e
 a o z a d j s t u f f n a h o b e h o a s p r a m a d k o r i a d n i s k a n i s z a i b y a p o t r i n t s a f f a t
 a d a u d e t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t
 t a t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t
 t a t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t
 t a t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t

10. P o l a i o n n u j e d u o r n a t . N a m a s t j n a d u g e d t a j i t n e d n j k o d e j e
 k a n o n o t k o r i a d n i s k a n i s a d u g e d t a j i t n e d n j k o d e j e
 a o z a d j s t u f f n a h o b e h o a s p r a m a d k o r i a d n i s k a n i s z a i b y a p o t r i n t s a f f a t
 a d a u d e t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t
 t a t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t
 t a t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t
 t a t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t

11. P o l a i o n n u j e d u o r n a t . N a m a s t j n a d u g e d t a j i t n e d n j k o d e j e
 k a n o n o t k o r i a d n i s k a n i s a d u g e d t a j i t n e d n j k o d e j e
 a o z a d j s t u f f n a h o b e h o a s p r a m a d k o r i a d n i s k a n i s z a i b y a p o t r i n t s a f f a t
 a d a u d e t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t
 t a t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t
 t a t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t
 t a t j a t o k o r i a d n i s k a n i s a t n a d t a b o r n y t a b s a f f a t

100 95 40/5
 1775

+

Mandat Burzadu a rōšp Dboj Slofke
lečte nintōšp m y budauym žōddanym
našp m

Da Andreas De Buisson Cysarſke Collee Societatis
Csu w Starem Měšće Pražskem ab 80 Clemen
ta Rector.

Tobě fuzp Mōštre, Váddi, Staršp m Obecnym y rōšp Dboj
Slofke lečte De diezym žōddanym 8 wroči gmenowame Colle
ge žōd tim zaručtem a žōwinošp m kterym wako žōddani
De diezne Wrochnosti Mašp, a rōšp m grunturo Slofke lečte kōčp m
Hōš Wrochnim žranem žanum Rectoru a Colleei nadežp m žō
winni a zaručani se žrōšne a dohonale žoraužim, a žp m
žegugi, žē žnēd žō žp m žōgeti a žp m žōžt m tožō mēžō žorau
ženi, rōšp m dohonle žōd mēžō neriimiožp m, kterzi žōddani
našp neryau, neb kterzi ačkoliv žp m žōžp m žōžp m nažp žp m
Slofke lečte, na žorauženi a Wrochnosti Rieč Měšće žanum
žp m Mōštrōžp m žp m Měšće žp m a Rieč Měšće žp m
Gaudere žemžp m žp m žp m žp m Rieč Měšće žanum
Commisariuro žubau danim nicy neprožp m žp m žp m tomu
wēžp m žp m žp m, a žōddanost žp m žp m, napri ani na žp m
ani na wēžp m žp m neryau žp m žp m žp m žp m žp m
wōit u žorau se žp m, a neb magice žp m žp m žp m od Wro
chnosti žp m žp m žp m žp m žp m žp m a neryau
žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m
žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m
na budauca žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m
ani do žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m
glowel neryau, žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m
mēžp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m
mēžp m, tomu y žnēd a žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m
žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m
wina žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m
na žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m
žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m
žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m žp m

NB NB:

+

Priziti nam nassem a to nasslowne a znamenito wedeti se
 darow a wegstraze nassu a frotomburo nassu ze faktu dz by se
 toto foruiceni zanedba li, a ze sbe yad za obicny macti sbe fozulu za
 grzet sladi, ze gislotni a neomilni, a gislotni Duchonni a kram la
 tau nachitru a nassloninaw a nasslonni Mandata a foruiceni, yate d'p'nae
 fuzi wirzigeni futeznom s'p'ny Mandata a foruiceni, yate d'p'nae
 S'nost milagicy y'p'ny a f'p'ny, s'tera on'p'ny a nasslonni
 nassu a tal moone f'p'ny s'terymi bude mocti s'roc
 f'p'ny f'p'ny a nasslonni f'p'ny s'terymi a f'p'ny f'p'ny
 nassu a wedeti yad by sbe nasslonni nassu a nasslonni
 f'p'ny f'p'ny a f'p'ny f'p'ny a f'p'ny f'p'ny f'p'ny
 nassu mogla. To tegdy wedauc tal se f'p'ny f'p'ny
 f'p'ny gladi, g'p'ny f'p'ny na toll a f'p'ny na statlu
 nassu y f'p'ny nassu nassu nassu.
 ad aby se se nassu nassu nassu nassu nassu nassu
 nassu nassu nassu nassu nassu nassu nassu nassu nassu
 tomym f'p'ny nassu a f'p'ny y cely obcy, nassu nassu nassu
 se star'p'ny obcznim, y f'p'ny f'p'ny tau f'p'ny
 a zaryztem nassu nassu a budawym College nassu nassu
 ne Rectoru Societatis Iesu zaryzani sbe f'p'ny a f'p'ny
 f'p'ny, ze toto me foruiceni, f'p'ny a Mandat f'p'ny do knig
 nassu nassu nassu nassu, aby se f'p'ny f'p'ny f'p'ny
 nassu nassu nassu nassu, Den nassu nassu Datum
 f'p'ny zaryztem nassu nassu, daty a to f'p'ny obcznim a
 yadu f'p'ny nassu nassu a w tom nassu nassu nassu
 f'p'ny nassu a f'p'ny nassu, f'p'ny nassu nassu
 nassu nassu nassu a nam f'p'ny nassu nassu nassu
 Datum na zamku a Responcy nassu nassu.
 A. D. 1649 Dni. nassu nassu.

Děkanství v Kostelci nad Orlicí

Detail portálu děkanství

Děkanský kostel sv. Jiří

Českobratrský kostelík

Starý zámek

Erb Kašpara z Grambu

Pečeť kostelecké jezuitské rezidence

Detail portálu Dvorečku

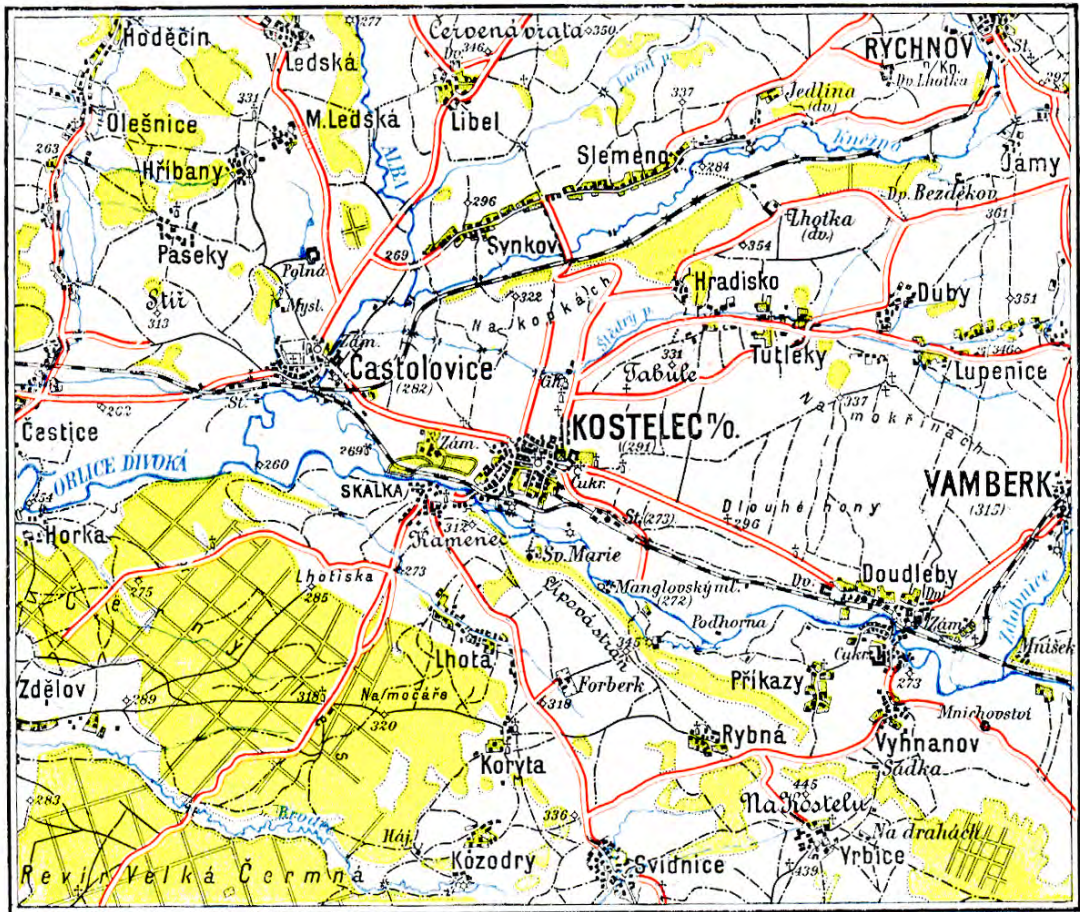
Jediný dochovaný pozůstatek
portálu Dvorečku

Letecký pohled na hrad Potštejn

Pohled na město Kostelec nad Orlicí

Kostelec nad Orlicí a okolí